Jonathan D. Spence

Wang Hatunun Ölümü

metis

Jonathan D. Spence

Wang Hatunun Ölümü

Jonathan D. Spence 1936 yılında İngiltere'nin Surrey eyaletinde doğdu. Winchester Koleji'nde ve Cambridge Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra doktorasını 1965'te Yale Üniversitesi'nde tamamladı. Yale Üniversitesi'nde Doğu Asya Araştırmaları Kurulu'nun, Tarih Departmanı'nın ve Beşeri Bilimler Bölümü'nün başkanlığını yapmış olan Spence halen Yale Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak hizmet veriyor. 2004-05 döneminde Amerikan Tarih Kurumu'nun başkanlığını yapan Spence Çin uygarlığı hakkında çalışan en seçkin araştırmacılardan biridir. *The Search for Modern China* adlı çalışması Çin tarihinin beş yüz yılıyla ilgili en temel başvuru kaynağı haline gelmiştir. Spence'in Çin tarihi üzerine başka birçok kitabı daha var. Bunlardan bazıları: *God's Chinese son: The Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan, To Change China: Western Advisers in China, 1620-1960, The Gate of Heavenly Peace, The Memory Palace of Matteo Ricci, The Question of Hu ve Mao.* Bugüne dek Guggenheim ödülüne, Mac Arthur ödülüne, *American Academy and Institute of Arts and Letters*'ın Vursell ödülüne ve Kanada'nın Gelber Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Spence ayrıca *American Academy of Arts and Sciences* ve *American Philosophical Society* üyeliklerine seçildi.

Metis Yayınları
İpek Sokak 9, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Wang Hatunun Ölümü
Jonathan D. Spence

İngilizce Basımı:
The Death of Woman Wang,
Penguin Books, 1979

© Jonathan D. Spence, 1978
© Metis Yayınları, 2006
© Türkçe Çeviri: Özde Duygu Gürkan, 2006

Birinci Basım: Ekim 2006

Yayıma Hazırlayan: Ebru Kılıç
Kapak Tasarımı: Emine Bora
Desen: Gölge oyunu, anonim

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN 975-342-591-0

Jonathan D. Spence

Wang Hatunun Ölümü

Çeviren:
Özde Duygu Gürkan

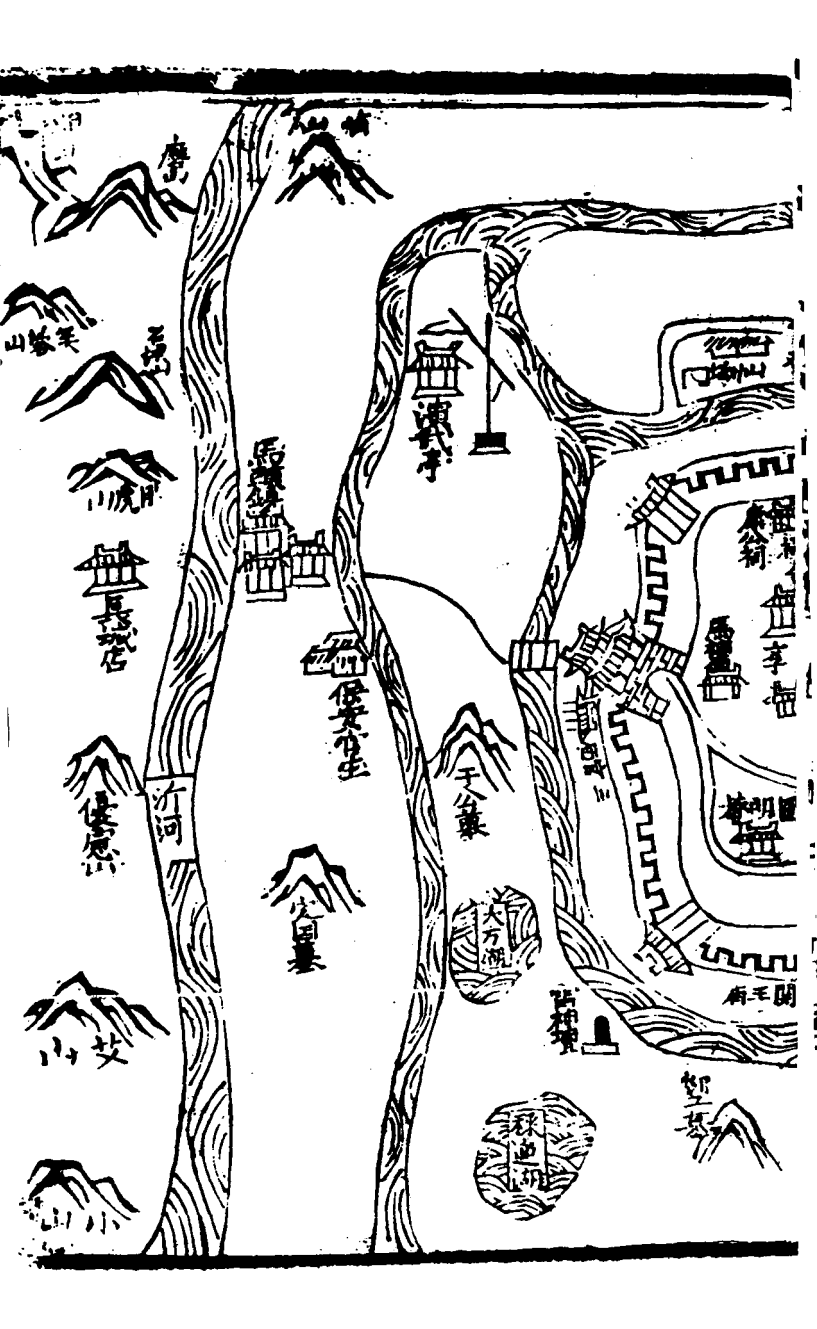
metis

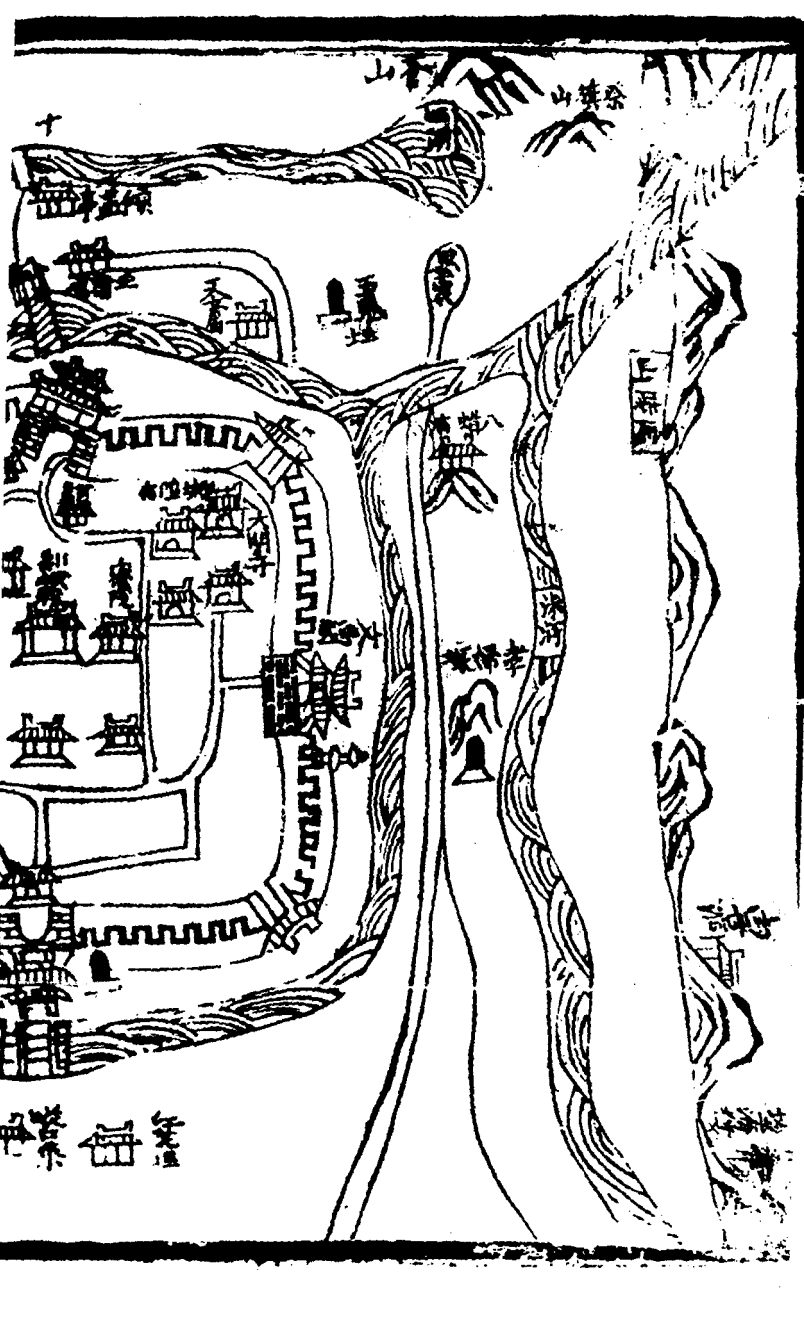
Babam Dermot Gordon
Chesson Spence'in anısına

Kaybolmuş, öyle mi, gömülüp gitmiş?
Bir kayıp parça daha yani?

Fakat hiçbir şey kaybolmaz. Ya da: Her şey çeviridir de her bir parçamız kaybolmuştur onda...

JAMES MERRILL

泗水
魯
曲阜
孔林
孔廟
洙水
泗水
沂河
大方湖
南陽湖
微山湖

İçindekiler

TEŞEKKÜR 13

ÖNSÖZ 15

1 GÖZLEMCİLER 25

2 TOPRAK 53

3 DUL KADIN 76

4 AİLE KAVGASI 91

5 EVDEN KAÇAN KADIN 110

SONSÖZ: DURUŞMA 139

NOTLAR 147

KAYNAKÇA 167

Tan-çeng bölgesinin genel haritası, *Tan-çeng'in Yerel Tarihi*'nin 1673 tarihli basımından 8-9

Tan-çeng şehrinde sulh hakiminin ofis kompleksinin krokisi, *Tan-çeng'in Yerel Tarihi*'nin 1673 tarihli basımından 22-3

1670'te Şantung eyaleti ve Tan-çeng bölgesinin yeniden inşa edilmiş haritası 34-5

TEŞEKKÜR

Nezaketleri ve ivedi yardımları için pek çok kütüphane müdürüne ve çalışanına, özellikle de Yale'den Anthony Marr'a ve ayrıca Cambridge, Chicago, Columbia üniversitelerinin kütüphanelerinin, Harvard-Yenching Kütüphanesi'nin, Londra'daki Uzak Doğu ve Afrika Kültürü Okulu'nun ve Tokyo'daki Naikaku Buko Kütüphanesi'nin müdür ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Yale'deki meslektaşlarımdan ve öğrencilerimden aldığım yardımların yanı sıra bu kitap için geliştirdiğim ilk fikirleri farklı biçimlerde sunduğum Harvard (Hukuk Fakültesi, Antropoloji Departmanı, Tarih Departmanı), Mount Holyoke ve Princeton konferanslarına katılan dinleyicilerin yorum ve eleştirilerinden de faydalandım.

Ayrıca Parker Po-fei Huang, Andrew Hsieh ve Silas H. L. Wu' ya da çeviri konusundaki değerli yardımlarından ve yorumlarından dolayı minnettarım; üçü de bilgilerini ve zamanlarını benimle paylaşma konusunda son derece cömert davrandılar. Anna Maria Insolera ile Sally Bozzola'ya, Ruth Kurzbauer ile Florence Thomas'a ve Elisabeth Sifton'a da teşekkürler.

Her şeyden öte, merhum Profesör Arthur Wright'a teşekkürlerimi sunabilmek isterdim. Kendisi her zamanki gibi –ama bu kez son defa– sohbetlerimiz sırasında sayısız paragrafı gözden geçirip eleştirel zekâsı, sevecenliği ve enerjisiyle kitabın daha önceki bir taslağına dair yorumlarını dile getirecek sabrı gösterdi. Bir yaz gecesi Sachem's Head'de denizin yukarısında bir yandan Wang hatundan ve Tan-çeng bölgesinden bahsederken yaptığımız o son yürüyüş benim için değerini hep koruyacak.

ÖNSÖZ

Bu kitaptaki olaylar on yedinci yüzyılda kuzeydoğu Çin'in küçük bir köşesinde geçiyor. Kesin mevki Şantung eyaletinde yer alan Tan-çeng bölgesi ve olayların çoğu da 1668 ile 1772 yılları arasında gerçekleşiyor. Bu zaman ve mekân içerisinde odak noktamız eğitimli elit tabakadan çok daha düşük bir seviyede yaşayan insanlar: zor zamanlarda kendilerine yardım edecek bürokratik bağlantıları ve destek alabilecekleri güçlü sülale örgütlenmeleri olmayan çiftçiler, çiftlik çalışanları ve eşleri. Bu insanları dört küçük kriz bağlamında gözlemleyeceğim: birincisi toprağın işlenişi ve toprak vergilerinin toplanmasıyla, ikincisi dul bir kadının çocuğunu ve mirasını koruma çabalarıyla, üçüncüsü yerel bir kan davasından kaynaklanan bir şiddet patlamasıyla, dördüncüsü de çekilmez bulduğu mevcut koşullarla daha fazla mücadele etmek istemediğine kanaat getirip Tan-çeng'deki evinden ve kocasından kaçmaya karar veren Wang adında bir kadınla ilgili. Bu krizlerin "küçük" olduğunu söyledim ama bu sadece kayıtlara geçen koca bir tarih bağlamında doğru. Olayların içinde olan insanlar için bunlar mutlak ve hayati bir önem taşıyordu.

Bu hikâyeyi kasıtlı olarak kırsal ve yerel tutmaya çalıştım, zira modern çağ öncesinde yazılmış, Çin'in kırsal kesimlerine dair kayıtlar belli yörelere odaklanmaktan ziyade, çok büyük bir coğrafi alandan çok uzun zaman dilimleri içinde kesitler sunuyor ki bu durum da gayri şahsileştirmeyi neredeyse kaçınılmaz kılıyor. Yapılan az sayıda yöresel araştırma da belli bir özelliği olmayan kırsal bölgelerdense bazı özellikleriyle ün yapmış bölgelere odaklanıyor: ör-

neğin pek çok yetenekli insan yetiştiren, kanlı ayaklanmaların baş gösterdiği, ekonomik açıdan çeşitlilik gösteren ve kâr getiren, sosyal kurumları çetrefilli bir tarihe sahip olan yörelere. Oysa Tançeng hiçbir yönüyle ünlü değildi: On yedinci yüzyılda tanınmış bir adam yetiştirmemişti, ekonomik ve sosyal şartlarına dair çok az bilgi kayıtlara geçmişti ve felaketler yöreyi birbiri ardına vurmasına rağmen insanlar isyan çıkarmamışlardı.

Geçmişten yoksulların ve unutulmuşların yaşamlarını çekip çıkarmak daima zordur; dahası, Çinlilerin hanedan ve bölge tarihi yazma konusunda gösterdikleri titizlik ironik bir şekilde yerel kayıtların çoğunun saklanmamasıyla el ele gitmiştir. Ortaçağın sonlarına doğru Avrupa'nın nasıl olduğunu son derece yakından ve detaylı bir biçimde betimleyen eserlerin yazılmasını sağlayan resmi soruşturma belgelerinin, lonca faaliyetlerine dair belgelerin, toprak kiracılığına dair ayrıntılı kayıtların ya da doğum, evlilik ve ölüm belgelerinin karşılıklarını genellikle bulamıyoruz Çin'de. Bununla birlikte elimizde bir miktar malzeme var ve ben de Tan-çeng'in dünyasına biraz da olsa nüfuz etme teşebbüsümde temel olarak üç farklı kaynaktan faydalandım.

Bu kaynakların ilki, 1673 yılında derlenmiş olan *Tan-çeng'in Yerel Tarihi*. Geleneksel Çin'de bölge tarihleri çoğunlukla birörnekti: Eğitimli eşraf mensupları tarafından derlenen bu eserler bölgelerin coğrafi konumlarını ve topografyalarını; şehirlerini ve surlarını; tapınaklarını; toprak ve vergi sistemlerini; yerel yönetimin resmi daire ve bürolarını; yöre eşrafının, makam mevki sahiplerinin ve sıradışı bir "sadakat" ya da "erdeme" sahip olduğu düşünülen kadınların biyografilerini; bölgeyi doğrudan etkileyen orduları, eşkıyaları veya doğal afetleri ve bölge tarihine dair bu tür konuları belli bir sırayla ele alıyordu. *Tan-çeng'in Yerel Tarihi* biçim ya da içerik açısından sıradışı olmamasına rağmen bölgenin sıkıntıları konusunda gayet detaylı ve zaman zaman canlı bir anlatım sunuyor. Bu tür yerel tarihlerde detayların yoğunluğu, anlatılan olayların kitabın derlenme tarihinden ne kadar önce gerçekleştiğine bağlı olarak değişme eğilimindedir: *Tan-çeng'in Yerel Tarihi*'nin 1673 yılında derlenmiş olması, anıların birinci elden aktarıldığı ve son kırk-elli yıl boyunca hayli acı yaşanmış olduğu anlamına geliyor;

projenin genel yayın yönetmeni Feng Ko-tsan da nostaljik duygular ya da münasip bir dil kullanma kaygısı içermeyen, bütünüyle kasvetli bir tarih derlemiş olmaktan memnun görünüyor.

İkinci kaynak, bilgin ve devlet memuru Huang Liu-hung'un 1690'larda derlediği, sulh hâkimliğine dair kişisel bir hatıra ve elkitabı. Aynı şekilde bu da büsbütün yeni bir yazım türü değil. Bürokratlara rollerini nasıl değerlendirmeleri gerektiğini ve nasıl hem kendi çıkarları hem de toplumun çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerini göstermek amacını güden böyle elkitapları daha önce de yazılmıştı. (Toplumun çıkarlarıyla sulh hâkiminin çıkarları birbiriyle büyük ölçüde kesişiyordu, zira bir bölgedeki insanlar yöneticilerin açgözlülüğü, aptallığı, zulmü veya yetersizliği yüzünden protesto amacıyla ayaklanacak ya da vergi vermeyi reddedecek olursa sulh hâkimi büyük olasılıkla ağır bir ceza ödemek durumunda kalıyor veya görevden alınıyordu.) On yedinci yüzyıl içinde herhangi bir zaman diliminde Çin'in mevcut bölgelerinde sulh hâkimi olarak görev yapmakta olan bin dört yüz memurun işi zordu, çünkü kendi yetki alanları çerçevesinde muazzam bir güce ve kanun, maliye, toplum güvenliği konularında baş yetkili unvanına sahip olmalarına rağmen, aynı zamanda daha üst düzey yetkililere, bölgesel yöneticilere, Pekin'deki bakanlara ve imparatorun kendisine dek uzanan karmaşık bir emir-komuta zincirinin de ast üyeleriydiler. Dahası, sulh hâkimlerinin günlük davranışları titiz kurallarla dolu bir dizi idari yasa ile yönlendiriliyordu; tıpkı halk arasında gözlenen bütün suçları ve düzene aykırı davranışları sistematik olarak sıralayıp her suç için kati bir ceza belirleme amacını güden *Çing Hanedanı'nın Yasal Yönetmeliği* adlı muazzam külliyatın, önceki Ming Hanedanı'nın içtihatlarını belirlemiş olması gibi. Sulh hâkimlerinin bu yasaları yorumlama ve uygulama tarzları üstlerinin sıkı denetimine tabiydi ve kendi yetki alanları içerisinde meydana gelebilecek her türlü ihlalden de yine sulh hâkimleri sorumluydu. Tan-çeng'de 1670'ten 1672'ye kadar sulh hâkimliği yapan Huang Liu-hung da bu tür sınırlandırma ve baskılar karşısında kendisiyle aynı dönemde yaşayan meslektaşlarından daha özgür değildi. Fakat Huang detaylara odaklı gözleri ve kesinlik takıntısıyla alışılmadık ölçüde duyarlı bir gözlemciydi: Elkitabını yazarken ge-

nellikle bahsettiği olayın tam olarak hangi saatte veya günde (periyodik kameri takvime göre) meydana geldiğini; belli bir alım satım işinde tam olarak ne kadar paranın döndüğünü; belli bir davaya karışan insanların sayısını ve rütbelerini tek tek belirtmiştir. *Yerel Tarih*'e ya da dönemin başka kayıtlarına bakarak karşılaştırma yapma imkânımızın olduğu durumlarda bu detayların kesinlikle doğrulandığını görüyoruz. Sonuç itibariyle Huang genellemelerle yetinmeyen biriydi; yazdığı elkitabında yasa ve yönetim konusundaki görüşlerini somut örneklerle aktarmıştı ve bu örneklerden dördü şu an elinizde tuttuğunuz kitabın çok önemli bir kısmını teşkil ediyor.

Üçüncü kaynak, Tan-çeng'le arasında eşkıyaların istila ettiği bir dizi tepe bulunan Tzu-çuan bölgesinin biraz kuzeyinde yaşamış olan deneme, hikâye ve oyun yazarı P'u Sung-ling'in yapıtı. Batı' da pek tanınmamasına rağmen P'u Sung-ling Çin'in en yetenekli ve dikkate değer yazarlarından biriydi. 1670'lerde hikâyelerini Şantung eyaletinde yazdığını, 1670 ve 1671'de de yolunun Tan-çeng'e düştüğünü öğrendiğimde, P'u Sung-ling'in bakış açısını, Feng Kotsan ile Huang Liu-hung'un daha geleneksel tarihi ve idari yazılarını tamamlamak için kullanmaya karar verdim. Zira Feng ve Huang bizi toplumlarının önemli bir parçası olan bireysel öfke ve sefalet dünyasının hayli derinlerine götürmelerine rağmen Tan-çeng'in bir diğer parçası olan yalnızlık, tensellik ve rüya âlemlerinin derinlerine inmekle ilgilenmiyorlardı. Oysa P'u Sung-ling'in takıntısı tam da bu âlemlerdi ve ben de onu mevcut pek çok yönünden üçüyle kendime kaynak olarak seçtim: Şantung hatıralarının yazarı, hikâye anlatıcısı ve kimi zaman göz kamaştıran bir güç ve zarafete sahip olan imgelerin yaratıcısı. Bana öyle geldi ki o kayıp dünyadan kalan diğer kaynakların ötesine geçip Wang hatunun ölümünden önceki uykusunda zihninden neler geçtiğini ifade etmeye, ancak bu imgelerden bazılarını bir araya getirip montajlayarak yaklaşabilirdik.

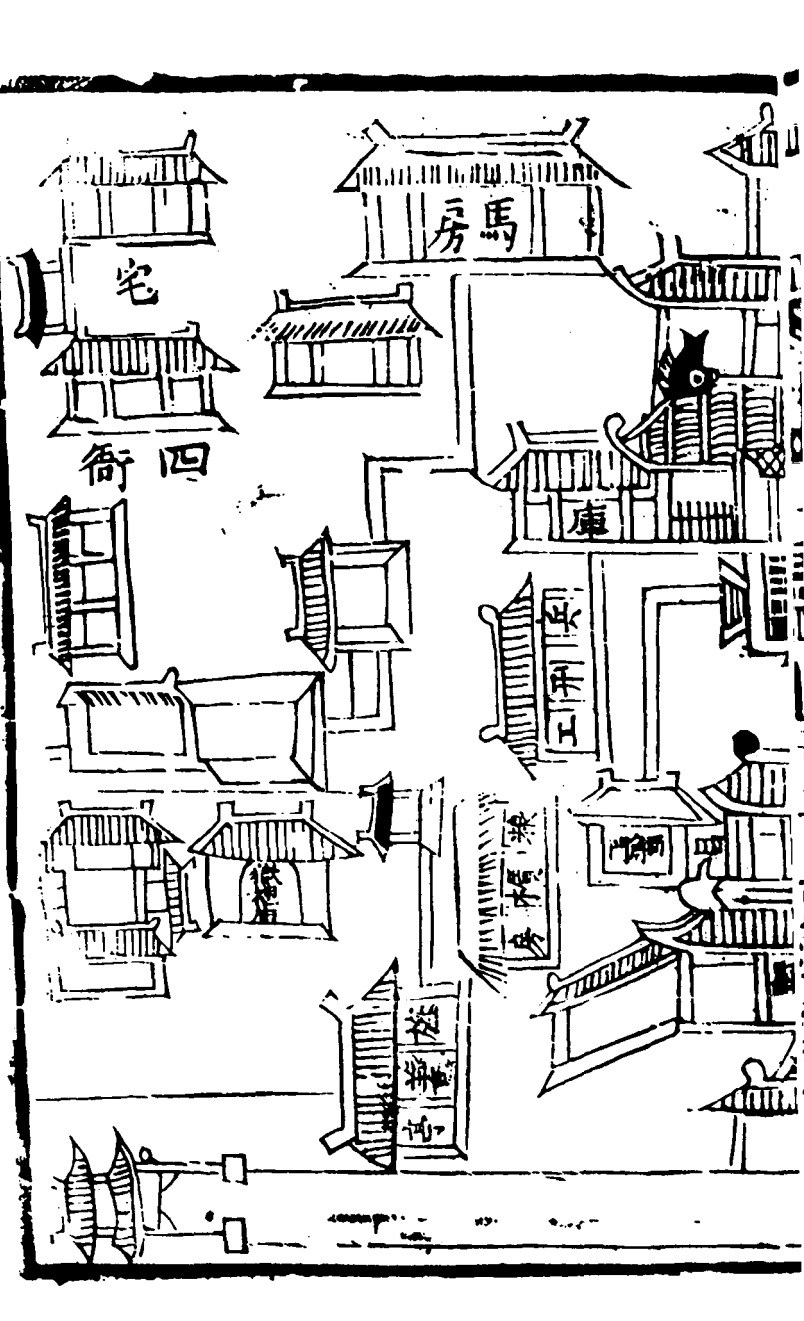
Böylece kitap Wang hatunla bitiyor, ki olması gereken de bu zira her şey onunla başlamıştı. Birkaç yıl önce bir kütüphanede tesadüfen rastladığım Wang hatunun hikâyesi beni Tan-çeng'e ve Tan-çeng tarihindeki acılara; zenginlik, nüfuz ve güç dağılımlarının

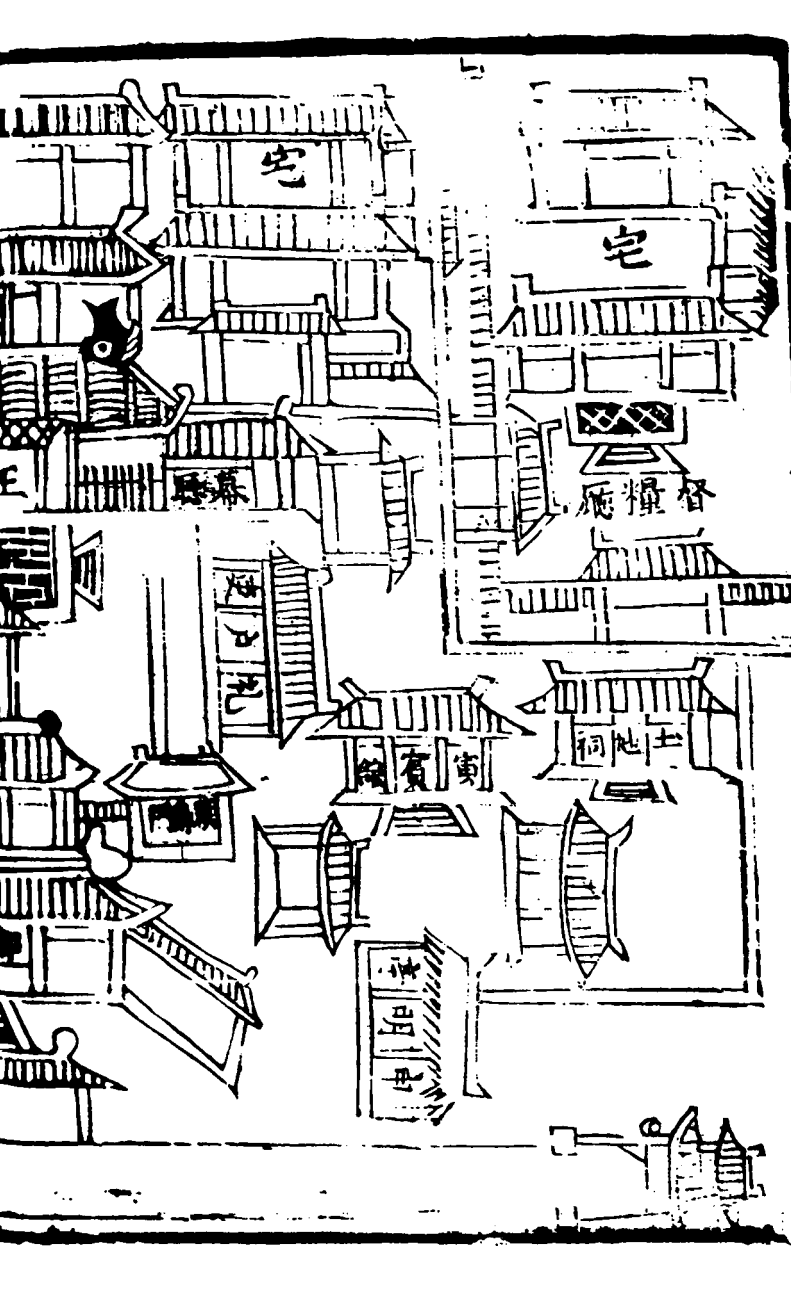
hepsinde kaybeden durumuna düşmüş olan bu küçük bölgeyle ilk karşılaşmama götürmüştü. Wang hatunun hikâyesinin bizi bir bütün olarak Çing hanedanı konusunda ne kadar aydınlatabileceğini hâlâ bilmiyorum ama Wang hatun gibi pek çok kadının yaşadığını tahmin ediyorum zira o dönemde Tan-çeng gibi pasif bir şekilde acı çeken, vergilerini ödeyen ama karşılığında çok az şey alan pek çok bölge olması gerektiği kanaatindeyim.

Benim Wang hatuna verdiğim tepki karmaşık ve yoğundu. Bazen deniz alçaldığında suyun dibinde parlayan bir taş görürsünüz ve onu dalgaların arasından çekip alırken neredeyse pişmanlık duyarsınız çünkü birkaç saniye içinde taşın güneşte kuruyacağını, üzerindeki canlı renklerin solup yok olacağını bilirsiniz. Wang hatun da benim için işte böyleydi. Fakat benim durumumda renklerle damarlar solmadığı gibi elimde tuttuğum sürece daha da belirginleşti ve kimi zaman onu tutan canlı tene sıcaklık veren şeyin taşın kendisi olduğunu hissettim.

J. D. S.
Timothy Dwight Koleji
Yale Üniversitesi
15 Mayıs 1977

WANG HATUNUN ÖLÜMÜ

馬房
宅
四衙
庫

宅
宅
督糧廳
幕廳
土地祠
寅賓館

1
GÖZLEMCİLER

Deprem Tan-çeng'i 25 Temmuz 1668'de vurdu. Akşam vakitleriydi, ay yeni yeni yükseliyordu. Kuzeybatıda bir yerlerden geliyora benzeyen korkutucu bir uğultu haricinde hiçbir belirti göstermemişti deprem. Birden şehirdeki binalar titremeye, ağaçlar da ritmik bir salınıma girip gittikçe artan bir şiddetle ileri geri sallanmaya başladı, öyle ki tepeleri neredeyse yere değiyordu. Ardından şehir surlarını ve burç duvarlarını, resmi daireleri, tapınakları ve binlerce müstakil evi yıkan tek bir sert, şiddetli sarsıntı geldi. Yolların ortasında ve evlerin altında geniş yarıklar açıldı; oluşan su fıskiyeleri altı metreye, hatta daha da yükseğe fışkırdı ve oluk oluk su caddeler boyunca akıp sulama hendeklerini taşırdı. Ayakta durmaya çalışan insanlar, ayaklarının kontrolsüzce, fırıl fırıl dönen taşlara döndüğü hissine kapıldılar ve sertçe düşüp yere kapaklandılar.

Li Hsien-yü gibi, yarıklara düştükleri halde yeraltı akıntılarının tekrar yüzeye itmesi sayesinde kanal ağızlarına tutunmayı başaranlar oldu; bazılarının evleri ortadan ikiye ayrıldı ve kilerleri yerin içine doğru kayarken onlar oturma odalarında hayatta kaldılar. Kimileri ailelerinin yarıklara düşerek kendilerinden uzaklaşmasını çaresizlik içinde izledi: Kao Te-mou eşleri, çocukları, akrabaları ve hizmetçilerinden oluşan yirmi dokuz kişilik bir evde yaşıyordu ama yalnızca kendisi, bir oğlu ve bir de kızı hayatta kaldı.

Deprem aniden başlamıştı, yine aniden bitti. Yer sakinleşti. Su

gitgide azalarak yarıkları çamur ve ince kumla sıvanmış bir vaziyette bıraktı. Yıkıntılar, tıpkı dev merdiven basamakları gibi, düştükleri yerlerde katmanlar halinde kaldılar.

1673'te *Tan-Çeng'in Yerel Tarihi*'ni derleyen Feng Ko-tsan, sanki kader "zaten kuyuya düşmüş olan bir adama taş atıyordu" diye yazmıştı. Feng, yaklaşık bir asır önce yerel bir tarihçinin Tan-çeng hakkında yaptığı iki genel gözlemi tekrar ediyordu: birinci gözlem, insan her ne kadar vakayinamenin yerel olaylara ayrılan bölümündeki "Felaketler" ile "İnayetler" arasında eşit bir denge olmasını beklese de, Tan-çeng'de on olaydan dokuzunun felaket kategorisine girdiğiydi; ikincisi ise, doğa kendini genellikle altı yılı bolluk altı yılı yoklukla geçen on iki senelik döngüler şeklinde gösterdiği halde, Tan-çeng'de bu on iki yıllık döngülerin her birinde ayrıca ciddi bir kıtlık yaşandığıydı.

Feng, Tan-çeng bölgesinde beş yıl yaşadı, bu süre içerisinde hayat ona karşı müşfik davranmadı. Oraya 1668'de sulh hâkimi olarak gitmiş, fakat bölgedeki imparatorluğa ait posta istasyonlarını idare etmedeki yetersizliği nedeniyle iki yıl sonra görevden alınmıştı. Küçük düştüğü için Fukien eyaletinin Şo-wu ilçesindeki evine dönmeye utanmış olsa gerek ki sefalet içinde Tan-Çeng'de kalmaya devam edip yöre eşrafının yardımları ve yazmaktan kazanmayı başardığı parayla geçimini sağladı. Ne de olsa o bir *çin-şih* idi, yani en yüksek akademik diplomaya sahip biri, ki kendisi bu unvanı 1651'de almıştı ve Tan-çeng'de hâlâ hayatta olup da böyle bir unvana sahip başka kimse yoktu. Yörenin yerlileri arasında, daha düşük bir diploma olan *çii-jen*'e hak kazanmış biri bile yoktu. Dolayısıyla Feng orada saygı görüyor ve gerek öğretmenlikten gerekse *Yerel Tarih*'in editörlüğü gibi karşısına çıkan tek tük işlerden para kazanabiliyordu. 1673'ün sonlarına doğru tarih kitabını bitirdi ve Fukien'e döndü fakat bu dönüş ona yalnızca daha fazla keder getirdi. Varışı, Üç Beylik Ayaklanması'nın başlangıcına rastladı ve Feng de, asi birliklerle beraber bürokratik "memuriyetlerde" çalışmaya başlaması emredilen pek çok aydın ile sabık memur arasındaydı. O bunu reddetti. (Gençliğinde, en sevdiği Tang şairi olan Li Po'nun, Yung'un asi prensi Lin'in maiyetinde şiir yazdığını öğrendiğinde de artık Li Po okumayı reddetmişti.) Asilerin misillemele-

rine hedef olmamak için Fukien Dağları'na çekildi ve sürekli keskin bir soğuğa maruz kaldığı bu dağlarda öldü.

Feng'in, *Yerel Tarih*'in ekonomi bölümlerinin bazılarına giriş olarak yazdığı kısa yazılarda bölgedeki sıkıntıları, halkın yoksulluğunu ve yöre eşrafının bu sıkıntıları hafifletmedeki yetersizliğini dobra dobra anlatmasının nedeni muhtemelen Tan-çeng'de yaşadığı üzücü deneyimlerdi. Yöredeki afet istatistiği Feng'i çok etkilemişti ve tekrar tekrar bu istatistiklere geri dönüyordu: 1670'lerin başında Tan-çeng'in nüfusunun, elli yıl önce Ming Hanedanı'nın son dönemlerinde ulaştığı nüfusun yalnız dörtte biri olduğu tahmininde bulunuyordu; bir zamanlar yörede 200.000'in hayli üzerinde insan varken şimdi 60.000 civarında insan vardı. Ayrıca vergilendirme amacıyla kayda geçirilmiş ekili alanlarda neredeyse üçte ikilik bir azalma olmuş, bu araziler 1,5 milyon hektardan 0,6 milyon hektarın altına düşmüştü. Feng'in, kendisi sulh hâkimi olarak göreve geldikten sadece birkaç ay sonra Tan-çeng'i vuran 1668 depremine dair verdiği rakamlar daha da kesindi ve Feng savını vurgulamak için Tan-çeng'i kendisinden daha büyük olan kuzey komşusu İ-çou ile kıyaslıyordu: İ-çou bölgesinde 108, Tan-çeng'de ise 45 ilçe vardı fakat depremde İ-çou'da 12.000 kişi ölmüşken, (nüfusu İ-çou'nun yarısından az olan) Tan-çeng'de yaklaşık 9.000 kişi hayatını kaybetmişti.

1668'de Tan-çeng halkı 50 yıldır acı çekmekteydi. 1622'deki Beyaz Lotus ayaklanmalarında, asiler Şantung eyaletinde yerel sefaletin nüksetmesi üzerine ayaklanıp Tan-çeng'in çevresindeki şehirleri harap ederek binlerce köylüyü, tek tük eşyalarını yayan veya at arabalarıyla taşıyarak evlerini terk etmeye zorladıklarında pek çok kişi ölmüştü. Ayaklanmanın liderleri, örneğin yakınlardaki Tsou bölgesinden Hou Wu, yoksullara "altın ve gümüş dağları, un dağları, pirinç dağları, yağ çeşmeleri ve şarap kuyuları" ile örülü hayaller sunuyor ve inancı tam olanlara "hayatlarının geri kalanı boyunca bir daha asla yoksul olmayacakları" vaadinde bulunuyordu. Bu cenneti aramak için evlerini terk edenler sonunda dağlarda öldüler, hükümetin askerleri tarafından kıyıma uğradılar veya etrafta başıboş dolaşan kaçakları kendi topraklarından uzak tutma savaşı veren diğer Şantung köylülerinin ellerinde can verdiler.

1630'larda Tan-çeng'de daha pek çok kişi açlıktan, eşkıyaların saldırısından, hastalıktan öldü ve 1640'larda yeni bir sıkıntı döngüsü başladı. Muazzam çekirge sürüleri 1640'ta Tan-çeng'e akın edip yazın bölgeyi vuran kuraklıktan geride kalan buğdayı yok ederek tarlalara yumurtalarını bıraktılar; evlerin duvarlarına yapışıp insanların giysilerinin içine girdiler; insanlar kapılarını ve camlarını kapatarak onları dışarıda tutmaya çalıştıklarında bacalardan içeri sızıp ağırlıklarıyla ateşleri söndürdüler. O kış yaşanan kıtlık bir sonraki bahara da uzadı. Durumu tarif edecek kelimeler bulmaya çalışan yöredeki çiftçiler umutsuzluklarını şu tür deyişlerle ifade ediyorlardı: "Yakın akrabalarının bedenlerini başkaları yiyeceğine, kendi hayatını birkaç günlüğüne uzatmak için kendin ye daha iyi." Veya "İnsanın kendi hayatını kurtarmak için babasını, ağabeyini ya da kocasını yemesi, bütün ailenin ölmesinden daha mantıklıdır." Kırsal bölgede, der *Yerel Tarih*, en yakın arkadaşlar bile artık tarlalara birlikte yürümeye cesaret edemiyorlardı.

Kıtlığın baş göstermesinin ardından eşkıyalar geldi. Birkaç bin adamdan oluşan böyle bir ordu 1641 Nisanında İ-çou'dan Tan-çeng bölgesine indi. Eşkıyalar bölgenin sınırındaki pazar kenti Liçia-çuang'ı yağmalayıp güneybatıdaki Ma-tou pazarına ilerlediler. Orayı da yağmalayıp, dükkânlarla evleri ateşe vermeden önce orada üç gün geçirdiler ve doğudaki Tan-çeng'e ilerleyip şehri kuşattılar. Fakat eşkıyaların Ma-tou'da geçirdiği günler Tan-çeng halkına kendi savunma düzeneklerini kurma zamanı vermişti. Şehrin kapılarını taş ve çamurla tıkadılar; surların üzerine ateşe hazır toplar yerleştirdiler ve yerel savunma birliklerini Wang Ying gibi adamların komutasına verdiler. Wang Ying 1622'deki Beyaz Lotus saldırılarında Tan-çeng'i savunmada yöre eşrafına öyle iyi hizmet etmişti ki eşraf mensupları onun müfreze komutanlığına atanması için resmi makamlara dilekçe yazmış ve dilekleri kabul edilmişti.

1641'de Tan-çeng'in savunucuları arasında olan 292 adamın isminin kazındığı bir tablet, yörenin nüfuzlu insanlarının güvende olmak için nasıl şehre akın ettiğine dair bir fikir verir. Listede başı, toprakları batıdaki Kuei-çang'da bulunan iki Hsü –1594'te *çü-jen* diplomasına hak kazanmış olan bir eşraf mensubunun erkek kardeşi ile oğlu– ve aynı diplomayı 1624'te almış olan Tu Çih-tung

adlı akademisyen çekiyordu. Tu ailesinin toprakları, elli kilometre kuzeydoğudaki Hsia-çuang ilçesindeydi ve bu soyun en az on ferdi şehri savunanlar arasında sıralanmıştı; Kao-tse ilçesinden Çang ile Liu aileleri ve Çih-tou'dan Li ailesi gibi diğer seçkin ailelerden pek çok kişi de öyle. Listede Tan-çeng'in her tarafından gelen, lisanslı –veya ikinci derece diploma sahibi– yaklaşık doksan kişi yer alıyordu, ki bu rakam o zamanlar tüm bölgede bu diplomaya sahip olanların muhtemelen üçte biriydi; ayrıca sulh hâkiminden yeterlik sertifikası almış olan ileri seviyede otuz öğrenci de bulunuyordu. Listede, korumaları gereken kırsal bölgeleri terk ederek şehrin daha güvenli ortamına yöneldikleri anlaşılan yaklaşık yirmi kaza ve ilçe yöneticisi, astsubaylar, doktorlar, resmi memuriyetlerde çalışan din adamları, güvenlik şefleri, tüccarlar, topçular, uşaklar ve en sonda da Taoist bir rahip vardı.

Bu grup ve diğer isimsiz vatandaşlar eşkıyalarla 15 Nisan sabahına kadar savaşıp nihayet, şans eseri eşkıya kampını vuran birkaç top ve aniden çıkıp etrafı toza toprağa boğarak saldırganları engelleyen şiddetli bir rüzgâr sayesinde, onları geri püskürttüler. Sonunda şehir merkezine saldırmaktan vazgeçen asiler banliyöleri yağmalayarak güneydeki posta istasyonuna ve Huang-hua fou ilçesine ilerlediler; burası, Orta Çin'e giden güzergâhlarda çalıştırılmak üzere yetiştirilen atları ve ünlü genelevleri nedeniyle onları çekmişti. Burada da aynı kör edici toz fırtınası insanları evlerine sığınıp kapılarını sıkıca kapatmaya zorlamıştı; eşkıyaların yaklaştığından habersiz oldukları için kaçmaya teşebbüs etmediler, ya kendi evlerinde kıyıma uğradılar ya da binalar ateşe verilince kül olup gittiler. Bu yağmanın ardından eşkıyalar Kiangsu bölgesine geçtiler fakat mayıs sonunda üç günlüğüne geri gelip pazar kenti Hsia-çuang'un civarındaki geniş bir araziyi harap ettiler.

Böyle kısa ve şiddetli yağmalarda fakirler fakirleri yok ediyor, eşraf ise Tan-çeng şehrinin duvarları ardına saklanıp korunabiliyordu. Fakat 1643 Ocağında General Abatai komutasındaki Mançu askerlerinden oluşan bir yağmacı birliği bölgeye geldiğinde en varlıklılar bile saklanacak yer bulamamıştı; ölenler arasında, 1641'de savaşıp hayatta kalmış olan pek çok kişi vardı. *Yerel Tarih*'in kısa ve öz üslubuyla:

"30 Ocak 1643'te büyük ordu şehri işgal ederek resmî görevlileri kılıçtan geçirip eşrafın, memurların ve halkın yüzde yetmiş ya da seksenini öldürdü. Şehir surlarının içinde ve dışında on binlerce kişiyi öldürdüler; caddelerde, sokaklarda ve avlularda bir araya toplanan insanlar topluca katledildi ya da yaralandı; kalanlar birbirlerini ezdiler ve kaçabilenlerin de çoğu kötü durumdaydı. Büyük ordu 21 Şubat 1643'e kadar bölgemizin sınırları dahilinde kamp yaptı; güneyde Şen-ma-çuang'dan başlayıp Şu Nehri boyunca devam ederek kuzeybatıda İ-çou'ya kadar uzanan, yetmiş *li** kadar bir mesafeyi kaplayan, birbiriyle bağlantılı elli dört kamp. Burada yirmi iki gün kaldılar; tüm bölgede pek çok kişi yağmaya uğradı ve yakıldı, yaralandı ve öldürüldü. Ayrıca Tsang-şan-pao'yu da harap edip orada da on binin üzerinde kadın ve erkek öldürdüler."

Mançurya'ya döndükten sonra hükümdarına verdiği raporda General Abatai, tek tek ilçeler hakkında detay verme zahmetine katlanmadan sadece genel olarak Çin'in kuzey bölgesinde şunları ele geçirdiğini belirtiyordu:

"347 kilo altın, 62.518 kilo gümüş, 126 kilo değerli taş, 52.230 top ipek, 13.840 adet ipekli veya kürklü giysi, 500'den fazla samur, tilki, panter ve kaplan derisi, 1160 çift bütün veya kırılmış boynuz, 369.000 esir, 321.000'den fazla deve, at, katır, sığır, eşek ve koyun. Bunların yanı sıra değerleri tam olarak hesaplanamayacak şeyler; örneğin muhtelif saklanma yerlerinden kazıp çıkarılarak üçe taksim edilen ve bir bölümü generallerle subaylara verilen gümüş ile vasıfsız askerlerin kendilerine sakladıkları çeşitli nesneler."

1644'te Li Tzu-çeng'in asi ordusu Pekin'i ele geçirdiğinde Ming Hanedanı çöktü; ardından bu ordu da muzaffer Mançu askerleri tarafından kovalandı; ne ki Çin tarihinde onca öneme sahip olan bu olaylara Tan-çeng'in vakayinamesinde belli belirsiz yer verilir. *Yerel Tarih* sadece Pekin'in düşüşünün ardından "muazzam bir kargaşa baş gösterdi; her yerde türeyen eşkıyalar, kendilerini durduracak kimse olmadığından aylar boyu yakıp yıktılar ve halk çok acı çekti" der. *Yerel Tarih* artık her yeri yağmalayan bir grup çapulcudan ziyade Çin'in fatihleri haline gelmiş olan muzaffer Mançu birlikle-

* Bir *li* yaklaşık yarım kilometreye tekabül eder.

rinin 1644'te Tan-çeng şehrine girdikleri ana dair başka bir şey söylemez; bir tek, resmen teslim olmak üzere surların arkasından çıkan şehir sakinlerine liderlik eden kişinin, hayatta kalan tek *çü-jen* diploması sahibi olan ve karısıyla küçük oğlu bir önceki yıl Mançular tarafından öldürülen Tu Çih-tung olduğu detayını verir.

Çin'in Mançular tarafından fethi; düzeni yeniden kuracağı, bolluk getireceği, Ming Hanedanı'ndaki yozlaşma ve verimsizliğe son vereceği umutlarına rağmen Tan-çeng'in kaderinde muazzam bir değişikliğe neden olmadı: 1640'ların sonuyla 1650'lerin sonu arasındaki on yıl, bir önceki on yılın izinde devam etti. 1649'da İ Nehri taşarak Ma-tou pazarının aşağısında yirmi dört kilometre boyunca uzanan muazzam bir alandaki sonbahar ekinini telef etti. 1651 sonbaharında İ ve Şu nehirleri taşarak çevredeki araziyi öyle büyük bir sele boğdular ki yeni atanan sulh hâkimi, görevini devralabilmek için Tan-çeng'e sularla kaplı toprakları kayıkla geçerek gelmek zorunda kaldı. Sonraki sene, akdarı ve süpürge darısını telef edip kışın kıtlık çekilmesine yol açan şiddetli yaz yağmurlarıyla birlikte her iki nehir de taştı; 1659'da ise aynı nehirler baharın sonlarına doğru, tam kış buğdayı ve arpası hasada hazırken başlayıp on altı gün aralıksız süren yağmur nedeniyle taştı. Çiftçiler biçilmiş ekinlerin dalgalara kapılıp gidişini çaresizlik içinde izlerken henüz biçilmemiş ekinlerin başakları da sulara gömülüyordu.

Bu doğal afetlerle birlikte daha da çok eşkıya geldi. 1648'de kuzeybatıdaki dağlardan inen eşkıyalar Ma-tou pazarını yağmaladılar; 1650'de Şantung'un batı kesiminde bulunan Ko-tse bölgesindeki ana üslerinden sürülen bir grup, Kuei-çang pazarını yağmalayıp civarındaki toprakları harap ettiler; 1651'deyse hükümet askerleri tarafından kuzeybatıdaki üslerinden sürülen bir başka büyük eşkıya ordusu Tan-çeng şehrinin savunma düzeneklerini yarıp geçerek şehri yağmaladı. *Yerel Tarih* bu baskınların her biri hakkında acı hikâyeler anlatır: 1648'de, kendisini evinden zorla dışarı sürükleyen eşkıyalara küfürler yağdıran ve eşkıyalar kolunu kesip onu öldürürken hâlâ küfretmeyi sürdüren on yedi yaşındaki Yao hatun; 1650'de, eşkıyalarca yakılan evinin külleri arasından kocasının ve kayınvalidesinin kemiklerini toplayarak eşkıyaların gözleri önünde cenaze merasimi yapan Sun hatun; son on beş yılın savaş ve yağ-

malarından sağ çıkmayı başardığı halde 1651 baskınında fidye için kaçırılmayı reddedip eşkıyalara küfürler yağdırarak evinde öldürülen Tu Çi-tung. Hayatta kalan akrabalar genellikle ceset yığınları arasında kendi aile fertlerini tanıyamıyor ve ölülerin kimliklerini ya giysileri sayesinde teşhis ediyor ya da onları gönülsüzce toplu mezarlara gömüyorlardı.

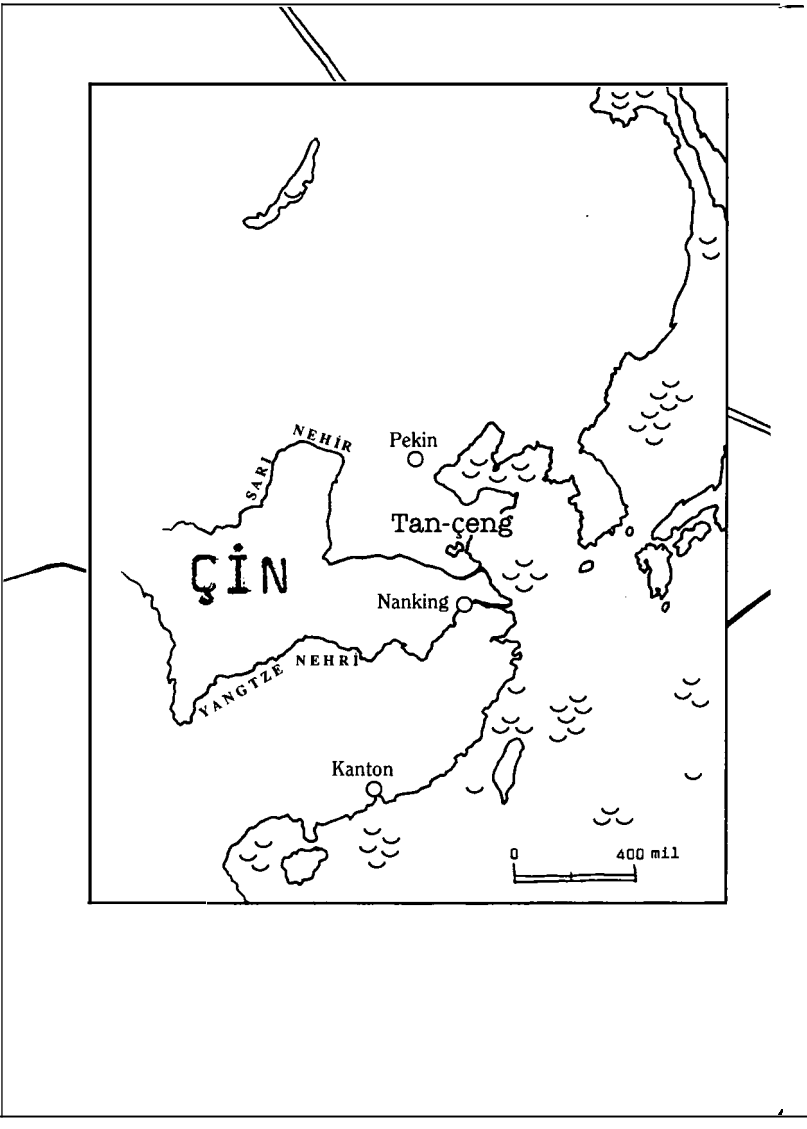
1670'te, sulh hâkimi olarak hizmet etmek üzere Tan-çeng'e geldiğinde Huang Liu-hung'un da gördüğü gibi, burada insanların derdi, gözlerinin önünde paramparça oluyormuş izlenimi veren bir dünyada fiziksel ve ahlaki açıdan hayatta kalabilmekti. Huang o yaz görev yerine vardığında yöre halkına –hem eşrafa hem de sıradan vatandaşa– bölge hakkında sorular sordu ve yanıtlarını şöyle kaydetti:

"Tan-çeng çok küçük bir bölge; uzun zamandır da yoksul ve harap vaziyette. Son otuz yıldır tarlalar sel suları veya yabani otlar altında; bütün bu tahribat hakkında konuşmaya hâlâ içimiz el vermiyor. Bu da yetmezmiş gibi 1665'te kıtlık yaşandı ve 1668 depreminin ardından tek bir buğday tanesi bile hasat edilmedi. Halkın yarısından çoğu açlıktan ölüyordu; hepsinin evleri yıkılmıştı; on bin kadın ve erkek yıkıntılar arasında can verdi. Yetim kalanlar gündüzleri açlıktan ve soğuktan ağlıyor; geceleri de açık alanlarda uyuyorlardı. Babalarla oğullar birbirlerine yardım edemiyor, komşular birbirlerini koruyamıyordu. Yaşlılar ve zayıf olanlar bir hendekten diğerine taşınıyor, gençler ve güçlü olanlar başka bölgelere kaçıyordu. Yoldan geçen yolcular gördükleri karşısında gözyaşlarına boğuluyor ve bu durum daha fazla devam ederse Tan-çeng'de kimsenin kalmayacağını düşünüyorlardı."

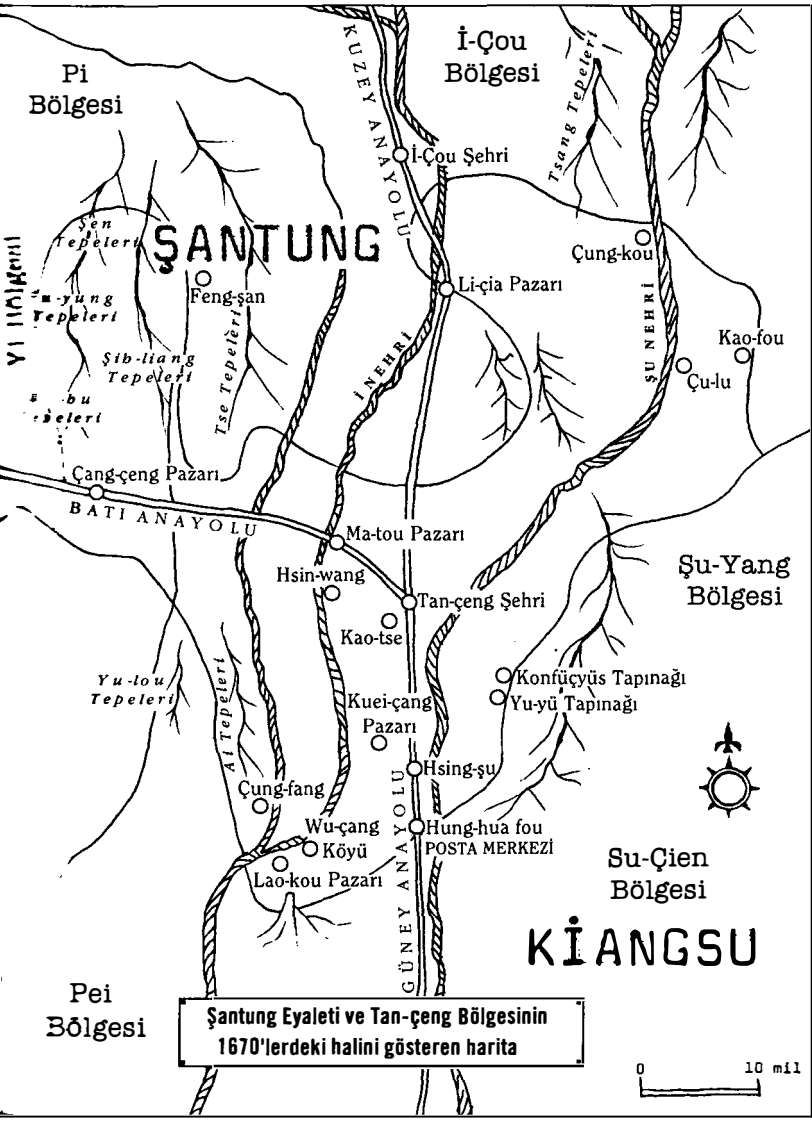
Çin'de yüzyıllar boyunca kırsal kesimdekilerin acılarını betimleme konusunda belli bir resmi tarz gelişmişti; pek çok yerel tarihte ve resmi görevlilerin anılarında yukarıdakine benzeyen parçalar bulunabilir. Bunların çoğunun hitabet sanatına dayalı, süslü fakat asılsız laflar olması mümkündür ama en azından Tan-çeng söz konusu olduğunda bu betimlemeler basbayağı gerçekti. Yen bölgesinde yirmi yedi bölge başkenti bulunuyordu ve Tan-çeng ile İ-çou bunların içinde en yoksul olanlardı; Huang bu ikisini kıyasladığın-

daysa Tan-çeng'in kesinlikle daha kötü durumda olduğu sonucuna varmıştı. Ming Hanedanı'nın son dönemlerinde bölgede sekiz tane yedek tahıl ambarı vardı: bölgenin dört nahiyesinin her birinde birer tane; bir tane Ma-tou pazarında; bir tane güneydeki posta istasyonunda ve bir tane de kuzeybatıdaki Şen-şan tepelerinde. 1670'te bunların hepsi çoktan yıkılmıştı. Yörenin zenginlerinden hayatta kalanlar artık bağışta bulunmaya veya depoları yeniden inşa etmeye gönülsüzdüler; acil durumlarda kullanılmak ve bölge tarafından sabit bir faizle tamamen geri ödenmek üzere tahıl ödünç vermeleri yolundaki öneriye cevap bile vermediler. Aynı şekilde, altı tane bölge okulu ile bölgesel sınavlara girmeye hazırlanan ileri seviyedeki adaylar için üç tane vakıf okulundan –öğretmenlerin maaşlarını ödemek amacıyla kiraya verilebilen haneleri, ayrıca da arazileri ve sebze bahçeleri olan okullar– oluşan bir sistem vardı fakat bunların da hepsi ya yıkılmış ya da terk edilmişti ve zenginler bunları da yeniden inşa etmemişti. Varlıklı aileler kaynaklarını toplumla paylaşmaktansa oğullarına kendi evlerinde ders aldırmayı tercih ediyorlardı. 1668 depremi şehirdeki binaların daha pek çoğunu ve şehir surlarının büyük kısmını yerle bir etti ama ondan önce bile binaların çoğu zaten harabe halindeydi; bölge doktorunun muayenehanesi yıkılmış, güneyde Su-çien'e giden ana yoldaki nehrin üzerindeki köprü çökmüş, tapınakların içleri viraneye dönmüştü.

Honan'da düşük rütbeli bir memur ailesinden gelen Huang Liu-hung, *çü-jen* sınavını geçmiş olan bilgili ve dikkatli bir adamdı. Tan-çeng onun ilk görev yeriydi. Bu parçalanmış topluluğu bir arada tutmaya çalışmaktan sorumluydu ve yirmi yıl sonra, Suçov'daki rahat emeklilik döneminde kaleme aldığı anı ve elkitabında, bir zamanlar etrafındaki sefaletle başa çıkma girişimlerini dokunaklı bir dille anlatacaktı. Şurası kesin ki Huang görevde kaldığı sürece toplum adına beceriyle çalışmış; üstlerini –ve onlar aracılığıyla Pekin'deki yönetimi– Tan-çeng'e vergi imtiyazı ve angarya muafiyeti vermeye ikna etmek için uğraşmış; on yıllardır süregelen felaketlerin ve bölgeye son darbeyi vuran depremin etkilerini hafifletebilmek amacıyla, geri kazanılan toprakları değerlendirirken Tan-çeng'e cömert davranmalarını sağlamaya çabalamıştı. Böyle imtiyazlar elde edebilmek için sürekli üstelemek gerekiyordu, zira yö-

Paul J. Pugliese'in çiziminden Türkçeleştirilmiştir.

Şantung Eyaleti ve Tan-çeng Bölgesinin 1670'lerdeki halini gösteren harita

netim oldukça yavaş hareket ediyordu ve duruma Pekin açısından bakıldığında, ülkede her birinin kendine göre bir kriz tanımı olan ve kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken yüzlerce Tan-çeng vardı. Şantung'un merkezini vuran 1668 depreminin etkileri, Gelir İdaresi'nden gelen yetkililer tarafından depremden ancak haftalar sonra incelendi ve bölgede yapılacak vergi indiriminin onaylanması on sekiz ay aldı. Kurulun son kararı, böyle bir depremin ciddi bir kuraklık veya sel baskınıyla aynı kategoride değerlendirilmesi gerektiğiydi; dolayısıyla yöre halkına bir yıl boyunca yüzde otuzluk bir vergi indirimi getirildi. Bu indirim o yılki vergilerinin bir kısmını önceden ödemiş olanları da kapsıyordu. Kurul ayrıca ölü sayısının yüksekliği göz önüne alınarak Tan-çeng bölgesinin önceden belirlenmiş zorunlu hizmetli sayısının 400 kişi azaltılmasını önerdi. Ne ki depremde ölenlerden yaklaşık 1500'ünün, vergi kütüğüne çalışabilecek güçte olan, zorunlu hizmetle yükümlü erkekler olarak geçmiş olduğunu bilen Tan-çeng'in mahalli yetkilileri bunu hiç de cömertçe bir jest olarak görecek halde değillerdi. Hükümetin kararı, bölgenin hâlâ önceden kayda geçmemiş 1100 erkek bulup onları angarya listesine alması gerektiği anlamına geliyordu.

Huang anılarında, bölgede insanların moralini yükseltme konusunda karşılaştığı güçlükler üzerinde duruyordu, zira yöre halkı hayatlarını bütünüyle anlamsız kılan bir dizi krizin ağına düştüklerine inanmaya başlamıştı. "Tan-Çeng'de görev yaptığım sırada," diyordu Huang, "pek çok insan hayatlarını değersiz görüyordu zira bölge öyle harap ve verimsiz, yöre halkı da öyle fakir ve çilekeşti ki hayatta olmanın güzelliklerinden bütünüyle habersizdiler." Huang, bu yaygın sefalet ve değersizlik hissinin, Tan-çeng halkının geleneksel inatçılığı ve kavgacılığıyla birleştiğinde, fırtınalı aile sahnelerine ve intihar dalgalarına neden olduğunu gözlemlemişti: "Aynı evde yaşayan bir babayla oğul bir saniye içinde can düşmanlarına dönüşebiliyordu; aynı köyden akrabalar ve arkadaşlar içki sofralarında kavgaya tutuşuyordu. Her gün birisinin kendini asarak öldüğünü duyuyordunuz. Fasılalarla kendi boğazlarını kesen veya kendilerini nehre atan birileri çıkıyordu hep." Huang bu durum karşısında Tan-çeng sakinlerini intiharın utanç verici bir hareket

olduğuna ikna ederek engellemeye çalışmış; kırsal köylere ve bölgedeki pazar kentlerinin sokaklarına asılmasını emrettiği sert bir bildiride şöyle yazmış:

"Kendilerini çatı kirişlerine asarak veya nehre atarak intihar eden adamlar sonsuza dek saçaklara sıkışmış veya suda sürüklenen hayaletler olarak kalacaklar. Yetkililer bile onların bedenlerini toplamayı reddedip kurda kuşa yem olmaya terk ediyorsa kim onlara acır ki? İp veya eşarpla kendilerini asarak öldüren kadınların ruhları terk edilmiş sokaklarda ve evlerde dolaşıp duracak. Cesetlerine otopsi yapmakta gecikip çıplak bedenlerini herkesin görebileceği şekilde öylece bıraktığımız için neden utanç duyalım ki? Bedenleriniz size, sizi dünyaya getiren anne babalarınız tarafından miras bırakıldı fakat siz bu bedenleri yok edecek kadar ileri gidiyorsunuz. On bin kozmik döngüde sadece bir kez insan formunda yeniden doğabilirsiniz ama siz bedenlerinize domuz ya da köpek bedenleriymiş gibi muamele ediyorsunuz –bu da beni tiksinti ve nefret hisleriyle dolduruyor. Eğer size miras bırakılan bedenlere siz kendiniz acımıyorsanız ben neden size miras bırakılan bedenlere acıyayım ki? Siz kendinizi domuz ya da köpek olarak görüyorsanız ben neden aynı şekilde sizi domuz ya da köpek olarak görmeyeyim ki?"

Huang'ın sözlerine rağmen hayaletlerin ve kâbusların dünyası, Tan-çeng'in bir parçası olarak kaldı. *Yerel Tarih*, insanların nasıl alışılmadık ölçüde batıl inançlı olduğundan bahseder: Halkın yarısından çoğu hayaletlere ve büyüye inanıyordu; ruh çağırabilen kadın medyumlara sanki tanrıymışlar gibi hürmet ediyorlar; hastalandıklarında asla ilaç almıyor, onun yerine yöredeki şamanlara danışıyorlardı; komşular bir araya toplanarak gece boyunca dua edip tanrılara sunu olarak (bütçelerini fazlasıyla aşan) binlerce bakır sikke harcıyorlardı. Yörenin en güçlü ruhlarından birinin şehrin hemen doğusunda yer alan Ma-ling Dağları'nda yaşadığına inanılıyordu; bu ruhun adı "Yu-yü" idi ve Feng onu, atalarını araştıracak ölçüde ilginç bulmuştu. Bulgularına göre Yu-yü, kendisiyle neredeyse aynı adı taşıyan ve Taoist bilgelerden doğanın gizemleri ile uzun yaşamın sırlarını öğrenmiş olan bir Çin Hanedanı savaşçısının soyundan geliyordu. Yu-yü göğün ve doğanın bütün gizemlerine vâkıf olduğunda Ma-ling Dağları'nda bir mağaraya çekilmiş, sı-

radan ölümlülerin yediği tahılları yemeyi bırakmış, onun yerine çam ağaçlarının gövdelerinden kopardığı parçalarla beslenmeye başlamış ve bu sayede çok uzun yıllar yaşamıştı. Ayrıca, Konfüçyüs'ün en gözde öğrencisi olan Tseng-tzu'nun da Tan-çeng bölgesinin kuzeybatı kesimindeki Mo-şan Tepeleri'ne yerleştiğine inanılıyordu. Bölge bir kitabe ve bir okul ile onurlandırılmıştı; ne ki kitabe artık okunamayacak haldeydi, okul da harabeye dönmüştü. Orada müzik yapmak üzere toplanan yöre gençleri kimi akşamlar görünürde hiç kimse olmadığı halde alçak bir lavta sesi duyarlardı.

Gerçekten de, Huang'ın bütün teşviklerine rağmen devlet Konfüçyüsçülüğü kültü Tan-çeng halkının çoğunluğuna uzak gelmiş olmalı. Bölgedeki devlet memurları 1669'da girmek zorunda oldukları *çü-jen* sınavlarına girdiklerinde, o yıl Şantung mümeyyizlerince seçilen üç alıntı üzerinde kafa yormuş; parçaların nereden alındığını belirtip onları açıklamışlardı. İlk olarak, Konfüçyüs'ün *Konuşmalar*'ının altıncı kitabındaki 17. ve 18. bölümlerden alınan "Hakikati bilenler" deyişi vardı: "Üstat dedi ki 'İnsan dürüstlük için doğmuştur. Eğer bir insan dürüstlüğünü kaybettiği halde yaşamaya devam ediyorsa, ölümden kurtulması sadece şansının yaver gitmesindendir.' Üstat dedi ki *'Hakikati bilenler,* gerçeği sevenlere denk değildir ve sevenler de hakikatten hazzedenlere denk değildir.'" *Orta Yol Doktrini*'nden, otuz ikinci kitabın son cümlelerinde geçen ve sahici bir içtenliğe sahip olan insan için sarf edilen "Ona Gökyüzü de; ne kadar da engin!" sözü gelmişti: "Bu kişi kendisinin ötesinde bir varlığa ya da herhangi bir şeye bel bağlar mı? Ona ideal insan de; ne kadar da dürüst! Ona uçurum de; ne kadar da derin! *Ona Gökyüzü de; ne kadar da engin!*" *Mencius*'tan ise, ikinci kitabın birinci bölümünde geçen "benimsediği seremoni ve ayinlere bakarak" sözü seçilmişti. Bu bölümde Mencius, Konfüçyüs'ün öğrencisi Tzu-kung'un, öğretmenine (ve tarihçinin gücüne) yönelttiği mutlak övgüyü alıntılar: "Tzu-kung dedi ki 'Bir hükümdarın yönetiminin tabiatını *benimsediği seremoni ve ayinlere bakarak* anlarız. Erdeminin tabiatını müziğini dinleyerek anlarız. Aradan yüzlerce çağ geçmiş olsa da bütün bu çağların krallarını değerlerine göre sıralayabilirim – bir tanesi bile gözümden kaçmaz. İnsanlığın doğuşundan bu yana bizim üstadımız gibi biri daha dünyaya gelmedi.'"

Böyle alıntılara bakarak Tan-çeng'in bir gün nasıl yönetilebileceğini veya belki de bir zamanlar nasıl yönetildiğini hayal etmek mümkün. Fakat sonuçta Tan-çeng'den tek bir öğrenci bile 1669'daki sınavı geçemedi. (1646'dan beri kimse bu sınavı geçememişti ve 1708'e kadar da kimse geçemeyecekti.)

1670'te genç imparator Kang-hsi, insanlarla iyi ilişkiler kurup sürdürme ve gerek aile içinde gerekse toplumda kavgadan kaçınmaya ilişkin meşhur On Altı Ahlaki Özdeyiş'ini yayımladı. Tan-çeng halkı bu özdeyişleri duymuş olsa gerek, zira imparator bunların bütün köy ve ilçelerde okunmasını emretmişti; ne ki özdeyişler onlara pek de kullanışlı gelmemiş olacak ki insanlar genellikle bunların yerine kendi yöresel Konfüçyüsçü öğretilerine bağlı kaldılar. Bu öğreti onlara en azından şehirlerinin bir zamanlar saygın bir yer olduğu tesellisini veriyordu, zira öğretiye göre Konfüçyüs'ün bizzat kendisi bir zamanlar aydınlanmaya ulaşmaya çalışırken Tan-çeng'e gelmişti. Bu inancı destekleyen kanıtı, orijinal Konfüçyüs klasiklerinden biri olan *İlkbahar-Sonbahar Vakayinamesi* üzerine yazılan bir yorum niteliği taşıyan *Tso-çuan*'daki bir pasajda bulmak mümkün. Burada, şimdiki Tan-çeng şehrinin bulunduğu alanda bir zamanlar Tan adlı küçük bir prenslik bulunduğu ve Lu Dükü Çao on yedi yaşındayken (Batı takvimine göre MÖ 524'te) Tan Vikontu' nun Lu Dükü'nü ziyaret ettiği yazar. O sırada Konfüçyüs de Lu'da görevlidir. Dük, neden bir zamanlar Tan'daki bütün kıdemli memurların kuş adlarına sahip olduklarını sorunca vikont şöyle der:

"Atalarımdan Şao-hao Çe tahtı devraldığında bir Zümrüdüanka görülmüş, o da bu olayı belgelemek için memurlarına kuş adları vermişti. Falanca Zümrüdüanka takvimlerden sorumlu bakandı; falanca Kırlangıç ekinoks uzmanı; falanca Örümcek Kuşu gündönümü uzmanı; falanca Serçe mevsim başlangıcı uzmanı; falanca Altın Sülün mevsim bitimi uzmanı; falanca Çu Güvercin eğitim bakanı, Tan Güvercin savaş bakanı, Şih Güvercin çalışma bakanı, Hu Güvercin kamu işleri bakanı... Fakat Çuan-hsü tahta çıktıktan sonra işleri eskide kalmış terimlerle düzene koyamadıklarından yeni terimler seçmek durumunda kaldılar; halkla ilgili meselelere bakan yetkililer halkın dünyasından terimler kullandılar; başka çareleri yoktu.

"Konfüçyüs bunu duyduğunda Tan Vikontu'nu görmeye gitti ve onunla çalıştı. Sonra halka şöyle dedi: 'Göklerin oğlunun, ona hizmet eden memurların nizamında bir bozulma olması halinde, etrafındaki vahşi topluluklardan bir şeyler öğrenebileceğini duymuştum. Gerçekten de doğruymuş."

Tan-çeng halkı, Konfüçyüs'ün bundan yirmi iki asır önce vikontlarına tam nerede danıştığını bildiğini iddia ediyordu: sulh hâkiminin şimdiki ofis kompleksinin kuzey kapısının hemen iç tarafı. Bunun onuruna oraya bir tapınak yapılmıştı ve devlet dairelerinin önünde de olayın geçtiği yeri yaklaşık olarak belirten daha aleni bir levha bulunuyordu. Aynı şekilde Konfüçyüs'ün vikontla konuştuktan sonra Tan-çeng'in hemen doğusundaki Ma-ling Tepeleri'ne tırmanıp o yükseklikten denize baktığına inanılıyordu; tepeye Konfüçyüs adı verilmiş ve Konfüçyüs'ün şerefine bir otağ kurulmuştu. Yetkililer bu hikâyeleri "dediklerine göre" veya "halkın inanışına göre" diye aktarsalar da sonuçta kendileri de bu bölgeleri yazdıkları şiirlerle dolduruyorlardı ve tapınaklar 1668 depreminden sonra yeniden inşa edilen yapılar arasında ilk sıralarda yer alıyordu. Dağdaki tapınak, Yu-yü'nün mağarasının hemen yanındaydı ve muhtemelen her biri diğerinin varlığı sayesinde daha da büyük bir itibar kazanıyordu.

Huang Liu-hung onları kabullendi ve ikisine de dokunmadı zira bunlar yaşayan tapınaklardı. Sansürünü, bütün Tan-çeng bölgesine serpiştirilmiş olan ve kendi düzen anlayışını tehdit eden terk edilmiş tapınaklara sakladı. Huang bunları sefih çiftlerin, serserilerin ve komplocuların doğal buluşma yeri olarak görüyor, ya muhafızlarca düzenli olarak kontrol edilmeleri ya da –mümkünse– kapatılmaları gerektiğini düşünüyordu. Huang'a göre her bir sapkın davranış Tan-çeng'in sefaletini artırıyordu ve şehvet düşkünlüğünün yaygınlığı da ahlaki çöküntünün açık bir göstergesiydi. Evli kadınları ve evlenmemiş kızları, olması gerektiği gibi evlerinde oturmak yerine takıp takıştırarak nehir kenarlarında dolaşmak ve süslü arabalara binip tepelere çıkmakla suçluyordu; tepelere güya tanrılara tapınmak veya Buda'ya saygılarını sunmak için gidiyorlardı ama aslında her iki cinsten genç insanlar bir araya gelerek keşişlerin odalarında gönül eğlendiriyorlardı. Onlar "çiçeklerin sar-

hoş ettiği kelebekler"di. Huang Liu-hung halkın ahlaksızlığını gözler önüne seren örnekler vermeyi sürdürüyordu: Genç erkekler yol kenarlarına mevzilenip kadınlara müstehcen sözlerle laf atıyorlardı; tutkunun yoldan çıkardığı kadınlar, aşklarının göstergesi olarak işlemeli saç tokalarını âşıklarına veriyor, adi fahişeler gibi davranıyorlardı; kocalar karılarını kiralıyor, hizmetçiler efendilerini baştan çıkarıyor, yaşlı kadınlar çöpçatanlık yapıyor, rahibeler manastırlarına leke sürüyor, ebeler çocuk doğurtmanın dışında bazı hizmetler sunuyorlardı. İnsanlar, "arka kapılarındaki deliklerden girip çıkıp duran" köpeklere dönmüşlerdi.

1668 depremi sırasında P'u Sung-ling, Tan-çeng tarafından yaklaşan uğultuyu duyduğunda kandil ışığında kuzeniyle şarap içiyordu:

"Masa sallanmaya başladı, şarap bardakları devrildi; çatı kirişlerinin ve sütunların çatırdamaya başladığını duyabiliyorduk. Birbirimizin yüzüne öylece bakarken ikimizde de bet beniz kalmamıştı. Birkaç saniye sonra deprem olduğunu anlayıp evden dışarı fırladık. Binaların ve evlerin adeta yıkılıp yıkılıp yeniden dikildiğini gördük; yıkılan duvarların gürültüsünü, kadınların ve erkeklerin çığlıklarını, kaynamaya başlayan bir kazanın fokurtusunu andıran boğuk uğuldama sesini duyduk. Başları dönen ve sersemleyen insanlar ayaklarının üstünde duramıyorlardı; yere oturup yerle beraber sallanmaya başladılar. Nehrin suları üç metreye, hatta daha da yükseğe ulaştı; tüm şehir horoz ötüşleri ve köpek havlamalarıyla inliyordu. Yaklaşık bir saat sonra sükûnet geri dönmeye başladı; işte o zaman sokaklarda gruplar halinde dikilmiş çıplak insanlar görebilirdiniz; üzerlerinde giysi olmadığını unutmuş, birbirlerine heyecanla başlarına gelenleri anlatıyorlardı."

P'u Sung-ling 1640'ta doğmuş ve hayatının çoğunu Tan-çeng'in güney sınırında bulunan orta Şantung dağ kitlesinin kuzey yamacındaki Tzu-çuan kasabasında geçirmişti. Burası 1643'teki korkunç Mançu yağmasından kurtulmuştu (ama bir kez daha yağmaya uğrayabilecekleri korkusu iyiden iyiye yerleşmişti) ve P'u Sung-ling 1640'ların başlarında yaşanan ıstırapların ancak pek azını bizzat hatırlıyor olabilirdi. Buna rağmen, o yıllarda yaşanan kıtlıklar; İ-

çou Nehri boyunca güneye akın eden ve yolda can veren göçmen aileler; eşkıyalar tarafından yakalanıp topraklarında çalıştırılmak üzere Mançulara satılan erkekler; kocaları öldükten sonra topraklarını ellerinde tutma mücadelesi veren kadınlar hakkında yazdığı hikâyelerin hepsinde de, sağ kalanların, kasabalıların ya da eş dostun anlattıklarından gelen detaylı ve sahici bir tını vardır:

1640'ta korkunç bir kıtlık yaşandı ve bazı yamyamlık vakaları görüldü. Bir gün, Tzu'da polis ulağı olarak çalışan Liu, acı acı ağlayan bir adamla kadına rastladı ve dertlerinin ne olduğunu sordu. Şu cevabı verdiler: "Bir yıldan fazladır evliyiz ama bu kıtlık zamanında ikimizin birden hayatta kalması mümkün değil, o yüzden ağlıyoruz."

Liu bir süre sonra yağ satan bir dükkânın önünde aynı çifti tekrar gördü; ortada bir kavga dönüyor gibiydi. Liu onlara doğru yaklaşınca dükkân sahibi, Ma adında bir adam, şu açıklamayı yaptı: "Bu adamla karısı açlıktan ölmek üzereler, her gün bana gelip hayatta kalmalarını sağlayacak kadar susam yağı dileniyorlar. Şimdi adam tutmuş bana karısını satmaya çalışıyor ama benim evimde satın aldığım ondan fazla kadın var zaten; bu durumda bir eksik bir fazla benim için ne fark eder ki? Kadın ucuzsa anlaşmayı kabul ederim, değilse olay bitmiştir! Beni böyle rahatsız edip durması cidden çok saçma."

Bunun üzerine adam şöyle dedi: "Şu anda buğday, inci kadar pahalı; en azından nakit üç yüz alamazsam başka bir yere kaçmak için gereken parayı ödeyemem. Besbelli ikimiz de hayatta kalmaya çalışıyoruz; karımı sattığım halde ölümden kurtulmama yetecek kadar para almazsam bu işten kazancımız ne olur ki? Kaba konuşmak istediğimden değil, sadece bana biraz merhamet göstermeni rica ediyorum. Öte tarafta bunun karşılığını alırsın."

Liu bu öykü karşısında çok duygulanmıştı ve Ma'ya ne kadar para teklif ettiğini sordu. "Bugünlerde kadınların fiyatı nakit olarak sadece yüz civarında," dedi Ma.

Liu ondan fiyatı indirmemesini rica etti, ayrıca yarısını da kendisinin ödeyeceğini söyledi ama Ma kabul etmedi; bunun üzerine, genç ve çabuk sinirlenen biri olan Liu adama "O art niyetli ve bayağı biri; uğraşmaya değmez. Söylediğin miktarı sana armağan etmek istiyorum; hem bu felaketten kurtulup hem de karınla birlikte kalabilirsen en güzeli olmaz mı?" dedi. Böylece cüzdanından parayı çıkarıp onlara verdi ve çift de gözyaşları içinde ona teşekkür edip oradan ayrıldı.

Memleketinde ciddi felaketler baş gösterdiğinde P'u Sung-ling yedi yaşındaydı. O yaz Hsieh Çien'in eşkıya ordusu Tzu-çuan'ı ele geçirdi ve iki aydan uzun bir süre elinde tuttu; bu arada bir Mançu ordusu da yavaş yavaş toplanıp şehri eşkıyalardan almaya hazırlanıyordu. 1647 yılı boyunca Tzu-çuan'da görülen ölüm ve intiharlar Tzu-çuan'ın *Yerel Tarih*'inde önemli bir yer tutar; tıpkı 1643'tekilerin Tan-çeng'in *Yerel Tarih*'inde tuttuğu gibi. P'u'nun daha sonraki öykülerinden birinin girişine bakarak, Tzu-çuan'ı işgal eden ordunun, kovmaya geldiği asilerden pek de farklı olmadığı çıkarımında bulunabiliriz: "Ne zaman bir bölgeye büyük bir ordu gelse" yazmıştı P'u, "bir eşkıya birliğinin yapacağından daha büyük hasara neden olur, zira halk eşkıyalardan bazılarını yakalarsa onlardan intikam alabilir fakat askerlerden intikam almaya cesaret edemez. Askerlerin eşkıyalardan hafifçe ayrıldığı nokta şu ki, onlar insanları öldürme konusunda eşkıyalar kadar rahat bir tavır takınmaya cüret edemezler."

P'u ayrıca 1661'in kasım ve aralık aylarında Şantung'un doğu kesiminde gerçekleşen büyük Yü Çi isyanından da çok etkilenmişti. Anlatılarında, insanların ölen akrabalarını teşhis edemedikleri toplu kıyım ve mezarlardan; iyi kalite ahşap stokları tükeninceye kadar tabut yapımından mütevazı servetler kazanan Çi-nan zanaatkârlarından; bir grup asi beklenmedik bir şekilde geri döndüğünde ceset yığınları arasına saklanan kaçaklardan; tepelerdeki mağaralara kaçmak isterken pusuya düşürülüp öldürülen, eşyaları yakılan ailelerden bahseder. P'u bunda ve diğer isyanlarda, göçmenler arasındaki sınıfsal ve bölgesel farkların silikleşmesinin sonucu olan toplumsal bir değişimin baş gösterdiğini gözlemlemişti: Eşraf mensupları nefsi müdafaa amacıyla eşkıya çetelerine liderlik etme yoluna gidiyor veya vurgunculuk hayalleri kuruyor; eşkıyaların kızlarıyla zorla evlendirilen okumuşlar bir süre sonra karılarını gerçekten sevmeye başlayabiliyorlardı. P'u ayrıca sadece "adaletsiz adamları" öldürdüklerini iddia eden soygunculardan; erkeğin eşkıyalara katılmasının mı yoksa kadının fahişe olmasının mı daha iyi olacağını ölçüp biçerek tartışan yoksul bir evli çiftten; servetlerini nerede sakladıklarını söyletmek için varlıklı bir ailenin fertlerinin ayaklarını yakan ve sonra da köyün açlıktan ölmekte olan yoksulları

yağmalayabilsinler diye ailenin ambarının kapısını açık bırakan Şantunglu bir çeteden bahseder.

Bu dönem boyunca eşkıyalar, Tzu-çuan ile Tan-çeng arasında uzanan dağları üs olarak kullanıp kuzey veya güney tarafındaki vadilerde bulunan nispeten savunmasız ilçelere saldırdılar. Tan-çeng'in batısındaki Teng ve İ bölgeleri, başka bölgelerin yerel tarihlerinde de sıkça değinilen belalı çeteleriyle ünlüydü. P'u en kısa hikâyelerinden birinde bu durumu müstehzi bir dille ifade eder:

"Şun-çi'nin* hükümdarlığı sırasında Teng ve İ bölgelerinde her on kişiden yedisi asilerdendi ve yetkililer onların hepsini birden tutuklamaya cesaret edemiyorlardı. Daha sonra, işler yoluna girdiğinde, sulh hâkimleri onları 'asi ocaklar' olarak sınıflandırdı. Ne zaman asi ailelerle iyi huylu yöre halkı arasında bir anlaşmazlık çıksa hâkimler asilerin lehine karar veriyorlardı, çünkü aksi halde yeniden isyan edeceklerinden korkuyorlardı. Böylece zamanla davacılar 'asi ocaklar'dan olduklarını iddia etmeye ve rakipleri de bu iddiayı çürütmek için çaba sarf etmeye başladılar. Bu durumda her iki iddianın da incelenmesi ve davada kimin haklı kimin haksız olduğuna karar verilmeden önce asilik iddiasının doğru olup olmadığına karar verilmesi gerekiyordu. Savlar ve karşı savlar böylece sürüp gidiyor; sicil defterlerini kontrol etmek adına çok vakit kaybediliyordu.

"Bir keresinde, sulh hâkiminin konutlarından birinde bir sürü tilki ruhu belirdi ve başkan bir şaman çağırdı, çünkü bu ruhlar kızını büyülemişlerdi. Gelen şaman bir büyü sayesinde tilki ruhlarını bir şişeye hapsedip şişeyi ateşe attı. Bunun üzerine şişedeki tilkilerden biri 'Ama ben asi bir ocaktan geliyorum' diye bağırdı. Bunu duyanların hiçbiri kahkahalarını bastırmayı başaramadı."

Doğup büyüdüğü tariflere sığmaz dünyayı anlatmaya çalışan P'u Sung-ling'in hikâyelerinin çoğunda fantazi ve gerçek işte böyle iç içedir. Zira P'u bu tür yöresel inanışlara büyük ilgi duyuyor ve bazılarını batıl inanç olarak görüp alaya alırken bazılarını ciddiye alıyordu. P'u, Şantung'un kendine has sanatlarından biri olan karından konuşma sanatından özellikle etkilenmiş; yetenekli bir Şan-

* İlk Çing imparatoru; 1644'ten 1661'e kadar tahtta kaldı.

tung medyumunun işini nasıl yaptığını ayrıntılarıyla anlatmıştı:

"Bir gün köyümüze yirmi dört-yirmi beş yaşlarında bir kadın geldi; elinde bir torba dolusu ilaç vardı ve para karşılığında tıbbi becerilerini sergilemeyi önerdi. Birisi şikâyetini anlatınca genç kadın reçeteyi kendisinin yazamayacağını, ruhlara danışabilmek için karanlığın çökmesini beklemek zorunda olduğunu söyledi. O akşam genç kadın küçük bir odayı boşaltıp kendini içeri kapattı. Kapının ve pencerelerin etrafında kalabalık bir grup toplaştı, herkes kulak kesilmiş, bekliyordu. Birkaç kaçamak mırıldanmanın dışında kimse öksürmeye bile cesaret edemiyordu, odanın içinde ve dışında hiçbir hareket yoktu. Karanlık çöktüğünde birdenbire asma paravanın oynadığını ve içerideki kadının 'Çiu-ku, sen misin?' diye sorduğunu duydular.

"Bir kadın sesi 'Geldim' diye yanıtladı.

"Kadın ayrıca 'La-mei de seninle mi?' diye sordu ve bir hizmetçi kızın sesini andıran bir ses 'Evet, geldim' diye cevapladı.

"Bir süre sonra Çiu-ku'nun yazmak için araç gereç istediğini, bir parça kâğıt koparıldığını, fırçanın ucundaki kılıfın çıkarıldığını ve mürekkep çubuğunun mürekkep taşına sürtüldüğünü duydular. Sonra masaya fırlatılan fırçanın çıkardığı haşin ses ve hemen arkasından ilaçların küçük tutamlar halinde paketlenişinin çıkardığı yumuşak sesler takip etti. Yine kısa bir sessizliğin ardından genç kadın asma paravanı kaldırdı ve hastaya, içeri gelip ilacıyla reçetesini almasını söyledi."

P'u, her şeyi dikkatle takip eden kalabalığın, içeride ruhların olduğuna gerçekten inandığını, ama verilen ilacın pek de etkili olmadığının görüldüğünü de ekler.

Bir başka olayda P'u Sung-ling, Şantung köylerinden birinde yaşayan bir arkadaşında kalmaktadır; arkadaşı hastalanınca P'u'ya, şifa bulma konusunda becerikli bir tilki ruhu çağırabilecek bir medyum olan Liang hatunun evine gitmesi tavsiye edilir:

"Liang kırk yaşlarında bir kadındı ve sanki kendisi de bir tilkiymiş gibi son derece açıkgöz görünüyordu. Evine girdiğimizde kendimizi, kırmızı bir perdeyle iki kısma ayrılmış bir odada bulduk. Perdenin arkasına baktığımda duvarda Kuan-yin'in bir portresi ile elinde bir mızrak ve arkasında kalabalık bir maiyet bulunan bir at-

lıyı resmeden iki üç tane parşömen gördüm. Kuzeye bakan duvarın dibinde, üzerinde küçük –yaklaşık otuz santimetre yüksekliğinde– bir sandalye bulunan bir masa vardı. Sandalyenin üzerinde işlemeli bir minder göze çarpıyordu. Liang'ın dediğine göre ruh, geldiğinde hep oraya oturuyormuş. Hepimiz tütsü yakıp başımızı eğdik; kadın da elleriyle üç kere çan taşlarına vurup belli belirsiz birkaç cümle mırıldandı. Bu niyaz faslından sonra, bir taraftan paravanın yanında saçlarını düzeltirken bizi kibarca diğer odadaki divanda oturmaya davet etti; ardından, ellerini çenesine dayayıp bize çağırdığı ruhun gerçekleştirdiği mucizelerden bahsetti.... Kadın konuşmayı bıraktığı anda odada, yarasaların kanat çırpışını andıran son derece alçak hışırtılar duyduk. Biz hışırtıları daha iyi duymaya çalışırken aniden masadan bir gümbürtü geldi; sanki biri ağır bir taş atmıştı. Kadının o tarafa dönüp 'İnsanları korkudan öldüreceksin!' diye bağırması üzerine masanın üzerinde birinin iç geçirip homurdandığını duyduk; ses, hâlâ dinç olan yaşlı bir adamın sesine benziyordu. Kadın küçük sandalyeyi bir yelpazeyle gözlerden gizledi ve sandalyeden güçlü bir ses geldi: 'Kader bizi birleştiriyor, kader bizi birleştiriyor.'"

Kariyerine gurur verici bir biçimde başlamış olan P'u'nun hayatı bu dönemde kederliydi. P'u, ikinci derece diploma sınıfına giren sertifikasını nispeten erken bir yaşta –henüz on sekiz yaşındayken– almış ve yöredeki mekteplilerle memurların takdirini kazanmıştı; ne ki bürokratik memuriyetlere ve iyi bir gelire giden merdivenin bir sonraki basamağı olan *çü-jen* sınavlarında bir türlü başarılı olamadı. Bilgi hazinesi genişledikçe hiç yılmadan daha yüksek bir diplomanın peşinden koştu ama çabalarının mükafatını alamadı ve ancak yetmiş bir yaşındayken, o da sırf kendisine beslenen hürmet nedeniyle, isteğine kavuşabildi.

Bununla birlikte P'u, bize usulca söylediğine göre çocuklarında, karısının karakterinde ve sabırlı sadakatinde teselli bulmuştu:

"En büyük oğlumuz Jo doğduktan sonra karım onu elinden tutar ve ikisi birlikte daha önce gelincik veya sincap görmüş oldukları patikaların yakınlarına saklanırlar, hayvanların çıkardığı sesleri duyduklarında kendilerinden geçerlerdi. Yağmur avluya ıslık çalarak düştüğünde, rüzgâr inlediğinde, gök gürültüyle gürlediğinde,

geceleyin vahşi bir köpeğin kümeslerine girmesiyle ürken tavuklar acı çığlıklar atıp domuzların cıyaklayarak ahırlarında koşuşturmasına neden olduklarında oğlumuz hiç korkmazdı, çünkü karım sobadaki kömürleri kızıl, alev alev bir küme halinde bir araya toplamış sessizce şafağın sökmesini beklerken o çoktan derin bir uykuya dalmış olurdu...

"Karım gençken yün eğireceğim diye kendini harap ederdi, yaşlanıp da korkunç kol ağrılarından mustarip olduğu zamanlarda bile yün eğirmeye devam etti. Giysilerimiz tekrar tekrar yıkanır, en ufak bir sökük bile onarılırdı. Misafir geldiği zamanların haricinde mutfağımıza et girmezdi. Ben bir yere yolculuk ettiğimde karım bir şekilde lezzetli yiyecekler bulmuşsa onları kendisi yemeyip saklar, benim dönüşümü beklerdi. Ben eve döndüğümde hepsi çoktan bozulmuş olurdu."

Bu son cümledeki ironi gerçekti, zira P'u'nun kendi ailesindeki mutluluk, annesiyle baldızları arasındaki didişmeler ve babasının –hem akademik hem ticari– kariyer hedeflerinin her ikisinde de başarısızlığa uğramasıyla içine düştükleri yoksulluk yüzünden sürekli olarak bozuluyordu.

İşte 1670'lere denk gelen bu yıllarda P'u, bir yandan evde oturup bir iş çıkmasını bekler veya yöre eşrafından ailelerin yanında kâtiplik ya da öğretmenlik gibi sıkıcı işlerde çalışırken bir yandan da *Liao-çai çih-i* olarak bilinen hayranlık verici derlemesini kaleme aldı. Kabaca *Liao İşliğinde Yazılan Tuhaf Öyküler* olarak tercüme edilebilecek olan bu derleme çeşitli hikâye ve notlardan oluşuyordu. Bu hikâyeleri pek çok farklı kaynaktan –kendi hayal gücü, eski derlemeler, arkadaşları, yolculukları sırasında tanıştığı kimseler ve sayıları gittikçe artan mektup arkadaşları– bulup çıkardığını P'u'nun kendi açıklamalarından biliyoruz. Ayrıca hikâyelerine serpiştirdiği kendi yorumları sayesinde, çocukken Şantung'da yaşadığı deneyimlerin ve akrabalarının anılarının da bu öykülere renk ve canlılık kattığını biliyoruz. Otuz dokuz yaşındayken derlemeye eklediği önsöze göre bu onun için ağır bir işti ve hep yalnızlık içinde yazmıştı:

"Gecenin bir vakti burada yalnızım, kandil yavaş yavaş tükenirken ışık titreşiyor. Rüzgâr kasvetli işliğimde iç geçiriyor, çalışma

masam buz gibi. *Yeraltından Öyküler*'e yeni bölümler ekleyebileceğime dair çılgın bir umutla, öykülerden oluşan kaftanımı dokumak için ufak tefek parçalar biriktiriyorum. Kitabın ilerlemesine yardımcı olsun diye içiyorum ama hissettiğim burukluğun gücünü ifade etmekte zorlanıyorum, okuyucuya aktarabileceğim tek şey bu – ama belki de biraz sempati kazanmam için bu kadarı yeterlidir. Heyhat, kışın ayazından korkup, kendisine sığınacak bir yer sunmayan dalların arasına sokulan bir kuşum ben; sonbaharda biraz sıcaklık bulurum diye evlerin kapısına yapışarak ayın altında vızıldayan bir böceğim. Ne dediğimi sadece beni gerçekten önemseyenler anlayabilirler."

Fakat P'u Sung-ling düşüncelere dalmakla kalmıyor, bazen kendi geçmişine dönerek çocukluğunun o sihirli anlarını da yeniden yakalıyordu:

Çocukken bir keresinde bahar festivali sırasında bölgenin başkentine gitmiştim. Bahar festivalinin arifesinde her türden tüccarın dükkânını renkli flamalarla süsleyip trampetler ve üflemeli çalgılarla maliye müdürlüğü binasına kadar yürümesi orada âdettendi; onlar buna "bahar kutlaması" diyorlardı ve ben de birkaç arkadaşımla birlikte eğlencenin tadını çıkarmaya gittim. O gün sokaklarda dolaşanlar neredeyse bir duvar oluşturacak kadar kalabalıktılar; müdürlük binasının önündeki koltuklarda kırmızı cübbeleriyle dört memur karşılıklı oturuyorlardı. Henüz küçük bir çocuk olduğumdan memurların rütbelerini bilmiyordum, kulaklarım kalabalıktan yükselen uğultuyla, müzikle, trampetlerin sesiyle dolmuştu.

Sonra birden, arkasında uzun saçlı, genç bir çocuk ve omzunun üzerinde iki ucuna kova asılmış bir sopa olan bir adam merdivenlerin tepesindeki memurlara doğru gitti; onlara bir şey açıklamaya çalışıyor gibiydi ama dalgalar misali kulaklarıma çarpan karmakarışık sesler yüzünden tam olarak ne söylediğini çıkaramadım. Merdivenlerin tepesinde memurların güldüğünü görebiliyordum, ayrıca bina görevlilerinden birinin yüksek sesle adama bir gösteri yapması gerektiğini söylediğini duydum.

"Ne gösterisi?" diye sordu adam verilen emir karşısında doğrularak.

Memurlar kısa bir süre birbirlerine danıştıktan sonra görevliye, adama neyi iyi becerdiğini sormasını söylediler.

"Doğanın düzenini tersine çevirmeyi," diye yanıtladı adam ve gö-

revli de bunu memurlara iletti. Memurlar kısa bir süre daha birbirlerine danıştıktan sonra, görevli tekrar adamın yanına inip ona bir şeftali yaratmasını söyledi.

Sihirbaz onlara bunu yapacağını söyledi. Paltosunu çıkarıp kutularının üzerine yaydı ama sonra oğluna serzenişte bulunuyormuş gibi yaparak, "Memurlarımız bu işi benim için imkânsız hale getirdiler; buz henüz topraktan kalkmamışken nereden şeftali bulabilirim ki? Ama eğer bulamazsam korkarım ki haşmetmeapları bana kızacaklar," dedi.

Adamın oğlu şöyle yanıtladı: "Baba, bunu yapmayı çoktan kabul ettin. Şimdi işin içinden nasıl çıkacaksın?"

Sihirbaz bunun üzerine uzunca bir süre düşündükten sonra, "İyi bir planım var. Baharın başlarındayız, toprak hâlâ karla kaplı. Aşağıda, yerin üzerinde asla şeftali bulamayız, ama yukarıda haşmetli anamızın bahçesinde, dört mevsim boyunca hiçbir şeyin solmadığı o bahçede şeftali bulabiliriz. Göklere çıkıp birkaç tane çalmak zorundayız."

"Nasıl olur!" diye bağırdı oğlan. "Sence bizi göklere çıkaracak bir merdiven var mı?"

"Benim kendi yöntemlerim var," dedi baba ve kutusundan on-on beş metre uzunluğunda bir ip kangalı çıkarıp açtıktan sonra bir ucunu havaya fırlattı; ip sanki bir yere tutunmuşçasına öylece dimdik asılı kaldı. Ardından, o yavaşça ipi yukarı doğru iteledikçe ip de yavaşça yükselmeye devam etti, ta ki sonunda bulutlara ulaşana ve adamın elinde bir şey kalmayana dek. "Hadi oğul!" diye bağırdı adam. "Ben yaşlı ve güçsüzüm; bedenim ağır, eklemlerim de tutuk. Ben oraya asla tırmanamam; senin çıkman lazım." Sonra ipin ucunu oğlana uzatıp "Bunu sıkıca kavrarsan tırmanabilirsin," dedi.

Oğlan ipi aldı ama canı bir hayli sıkılmışa benziyordu ve serzenişte bulundu: "Baba, senin kafan iyice karışmış! Benden bu kadar ince bir iple göğün en yüksek katlarına tırmanmamı nasıl bekleyebilirsin? Yarı yola geldiğimde kırılırsa halim ne olur sonra?"

Ama babası devam etmesi için onu zorladı: "Bir kere söz verdim, şimdi hayıflanmanın sırası değil. Bu yolculuğu yapmanı istiyorum. Senin için hiç zor olmayacak ve ganimetinle birlikte buraya geri döndüğünde ödül olarak yüz tael alacağımıza eminim, sonra da bu parayı sana güzel bir eş almak için kullanacağız." Bunun üzerine oğlan ipi kavradı ve döne döne yukarı tırmanmaya başladı; önce elleriyle tutunduğu yere sonra ayaklarıyla tutunarak bulutlara erişip gözden kaybolana dek bir örümcek gibi tırmandı.

Bir süre geçtikten sonra yere top büyüklüğünde bir şeftali düştü. Si-

hirbaz memnun olmuş bir halde şeftaliyi alıp memurlara uzattı. Şeftaliyi elden ele dolaştırarak incelemeye başlayan memurlar uzunca bir süre meyvenin gerçek olup olmadığına karar veremediler. Sonra ip birden pat diye yere düştü ve sihirbaz korkuyla "Oh, hayır! Birisi ipimizi kesti. Oğluma ne olacak şimdi?" diye bağırdı. Birkaç saniye sonra yere bir nesne düştü –sihirbaz nesneye merakla baktı– oğlunun başıydı; başı ellerine aldı ve ağlamaya başladı. "Gardiyanlar şeftalinin çalındığını fark edip oğlumu öldürmüşler!" Hemen ardından yere parça parça önce bir ayak sonra da diğer uzuvlar düştü ve baba acıya gömülmüş bir halde bunları tek tek toplayıp kutusuna koydu. "Ben yaşlı bir adamım" dedi "o da benim tek oğlumdu. Her gün benimle gelip kuzeye ve güneye yaptığım yolculuklara katılırdı. Şimdiyse aksi babasının emirlerine uyduğu için beklenmedik bir şekilde korkunç bir sonla karşılaştı. Artık onun bedenini taşıyıp gömmem gerekiyor." Böylece memurların huzuruna tırmanıp önlerinde diz çökerek onlara şöyle dedi: "Bu şeftali uğruna oğlumu öldürdünüz. Bana merhamet gösterip cenaze masraflarını ödememe yardım ederseniz size borcumu mutlaka geri öderim."

Olayı koltuklarından korku ve şaşkınlık içinde izlemekte olan memurların her biri adama yüklü bir miktar para verdi. Sihirbaz parayı alıp kemerindeki ceplere tıkıştırdı. Sonra kutusunun üzerine hafifçe vurup "Hey, evladım! Dışarı gelip herkese cömertliklerinden dolayı teşekkür etsene. Hadi, ne bekliyorsun?" diye bağırdı. Bunun üzerine saçları dağılmış bir oğlan kafasıyla kutuyu açarak içinden çıktı, memurlara doğru döndü ve saygıyla eğildi. Çocuk sihirbazın oğluydu!

Çok uzak bir geçmişte kalan o günden bugüne bu tuhaf sihri hep hatırladım. Sonradan bana söylediklerine göre Beyaz Lotus Tarikatı'nın takipçileri sihri bu şekilde kullanabiliyorlarmış. Acaba bu ikili de onların soyundan mı geliyordu?

Son cümleler çocukluk büyüsünü bozuyor olabilir ama P'u yetişkinlik döneminde de hâlâ kendine has rüyalar görüyor ve rüyalarındaki atmosferi ustalıkla aktarabiliyordu:

Bir keresinde kıdemli memur Pi'nin misafirhanesinde ağırlanmıştım. Evin bahçesi ağaç ve çiçeklerle kaplıydı; boş vakitlerimizde Pi'yle birlikte bahçede dolaşıyorduk ve böylece ben de o güzel manzaranın tadını çıkarma fırsatı bulmuş oluyordum. Bir gün, bahçeyi zevkle seyrettikten sonra misafirhaneye döndüğümde çok yorgundum; ayakkabılarımı

çıkarıp yatağa girdim ve rüyamda, güzel giysilere bürünmüş iki kız yanıma gelip bana "Sizden bir ricamız olacak; bu yüzden sizi böyle rahatsız etme cüretini gösteriyoruz," dediler.

Ürkmüş bir halde ayağa fırladım. "Beni görmek isteyen de kim?"

"Çiçek Tanrıçası," diye yanıtladılar.

O sersemlikle ne dediklerini tam olarak anlayamamıştım ama odadan çıkıp onları takip ettim. Az sonra önümüzde bulutlara uzanan koridor ve avlular belirdi, diplerinde kat kat yükselen taş merdivenler vardı, bir üst kata ulaşmak için yüz basamaktan fazla çıkmış olmalıyız. Orada ardına kadar açılmış kırmızı bir kapı ve iki üç kız daha gördüm, kızlar bir misafir geldiğini bildirmek üzere gittiler. Ondan sonra kısa bir süre büyük bir salonun dışında bekledik. Kapı sürgüleri altın rengiydi, pencere kafesleri de yeşil; parıltıları insanın gözünü alıyordu. Büyük salona giden merdivenlerden bir kız indi, kemerindeki süsler şıkırdıyor, kızın kendisi de bir imparator cariyesine benziyordu.

Ben ona henüz saygılarımı sunmamıştım ki o benden önce davranıp "Sizi buraya gelme zahmetine soktuğum için size önce ben teşekkür etmeliyim," dedi ve sanki önümde saygıyla eğilmeye niyetliymiş gibi hizmetkârlarına yere bir örtü sermelerini söyledi.

Kafam karışmıştı ve ne yapacağımı bilmiyordum; dolayısıyla ona şöyle dedim: "Ben değersiz adamın biriyim ve beni buraya çağırtarak ziyadesiyle onurlandırdınız, önümde eğilmenizi kabul etmeye nasıl cüret edebilirim ki? Böyle bir şey bütün sevincimi yok eder."

Bunun üzerine o da hizmetkârlarına örtüyü kaldırıp bir ziyafet hazırlamalarını söyledi ve sofrada karşılıklı oturduk. Birkaç kadeh şaraptan sonra ona "Ben azıcık içince bile hemen sarhoş olurum ve şimdi de uygunsuz davranmaktan korkuyorum. Beni neden çağırttığınızı söyleyebilirseniz kendimi çok daha rahat hissedeceğim," dedim.

Bana cevap vermek yerine koca bir kadeh şarap daha içirdi. Ona tekrar tekrar çağrılmamın nedenini sordum ve sonunda şu yanıtı verdi: "Ben Çiçek Tanrıçası'yım. Ailemin fertleri son derece hassas ve burası da bizim yuvamız. Ama Rüzgâr buraya sık sık kölelerini yolluyor ve onlar da bize büyük zarar veriyorlar. Böylece ben de Rüzgâr'ı doğrudan savaşa davet etmeye karar verdim ve sizi de savaş çağrımın taslağını kaleme almanız için getirttim."

Biraz telaşa kapılmış bir halde "Bilgim o kadar kısıtlı ki sizi memnun edememekten korkuyorum; ama siz beni emrinizle onurlandırdığınıza göre ben de naçizane becerilerim çerçevesinde sizin için mücadele edeceğim," diye cevap verdim. Cevabıma sevindi ve beni büyük salona

götürüp yazı malzemelerini verdi. Kızların hepsi bir şeylerle uğraşıyor, kimi masayı silip koltuğumun tozunu alırken kimi mürekkep öğütüp fırçayı ıslatıyordu. Saçları omuzlarına dökülen genç bir kız kâğıdı benim için ikiye katlayıp kaymasın diye elimin altında sabitledi. Henüz bir iki cümle yazmıştım ki kadınların hepsi birden yazdıklarımı okuyabilmek için üzerime çullandı. Bense normalde son derece yavaş yazmama rağmen sadece bu seferlik düşüncelerimin birbirini takip eden dalgalar gibi başıma üşüştüğünü hissediyordum.

Kısa süre sonra taslak bitti ve kızlar kâğıdı hemen hanımlarına yetiştirdiler. Kraliçe yazdıklarımı okudu ve kusursuz olduğunu söyledi, bunun üzerine kızlar beni evime geri getirdiler. Uyandığımda az önceki sahneyi detaylarıyla hatırlıyordum ama yazdığım sözcüklerin yarısından çoğu aklımdan uçup gitmişti.

Karşısına çıkan hikâyeleri kaybetmemek için P'u bunları hemen yazıya dökmeye çalışırdı, ayrıca, sanki gelecek nesilleri dürüstlüğüyle etkilemek istiyormuşçasına bu hikâyelerin asıl kaynaklarını da tam olarak belirtirdi. Nitekim, Tan-çeng'de geçtiği kesin olarak söylenebilecek olan yegâne hikâyesinde P'u, öykünün yazılı ve tamamlanmış versiyonun kendisine İ-çou şehrindeki bir akademisyen tarafından gösterildiğini söyler. Söz konusu olay 1670 sonbaharında P'u güneye giderken yağmura yakalanıp bir hana sığındığında gerçekleşmiştir. Hikâye, Tan-çeng bölgesinin güneyinde bir posta istasyonu bölgesi olan Hung-hua fou'da yaşayan ve iki kadınla birden ilişkisi olan hayli bilgili bir adam hakkındadır. Kadınlar (P'u'nun hikâyelerinde hep olduğu gibi) kendilerini istekli bir şekilde bilgine verirler ama sonradan her ikisinin de aslında birer ruh olduğu ortaya çıkar. Biri iyi biri kötü olan bu ruhlar, oradan oraya dolaşıp duran hayaletlerin gölgemsi hayatına mahkûm edilmişlerdir. Bol miktarda büyü, ölüm ve yeniden doğuş içeren karmaşık bir olay örgüsünün ardından ruhlar ait oldukları yere gönderilir, asıl kurbanların kemikleri defnedilir ve bilgin, artık insan formunda olan iki kadınla birlikte huzur içinde yaşar. Fantazi, tensellik ve güvensizlik hissiyle örülü bir hikâyedir bu, dolayısıyla da P'u'nun yaşadığı yer ve zamana dair yerinde bir yorumdur.

2
TOPRAK

Ocak 1671'de Tan-çeng'e her zamankinden çok daha fazla kar yağmıştı. Şantung'da kar iyi talihe delaletti, çünkü kış buğdayının taze sürgünlerini aşırı soğuktan korur ve baharda havalar ısınırken ekinin iyi büyümesini sağlardı. Kuraklık veya soğuk yağmur daha kötü bir tehditti ve kar yağmışsa Yeni Yıl bayramı daha bir sevinçli geçerdi. Ama o yıl kar bir türlü durmak bilmemişti. Tan-çeng ile İ-çou arasındaki sınırda bir araziyi incelemeye giden Huang Liu-hung, nehirlerin üzerinde kalın bir buz tabakası oluştuğunu görmüş, atı da zaman zaman karnına kadar gelen karda bata çıka ilerlemişti. "Açık arazide üç metreyi aşan yükseklikte kar birikintileri vardı" der *Yerel Tarih*. "Kar evlerin çatılarıyla ve ağaçların tepeleriyle aynı hizadaydı. Evler tamamen gömülmüştü ve yoksulların çoğu dışarı çıkmak için elleriyle tüneller açmak zorunda kalmışlardı. Küçük köyler günlerce her şeyden mahrum kaldılar. Bütün kuşlar, yabani tavşanlar, bitkiler donarak öldü. Ektikleri tohumlar telef olan pek çok kişi tek çareyi kaçmakta buldu, yol kenarlarında donarak ölenleri tek tek saymak mümkün değildi. Bu gerçekten de ender rastlanan bir felaketti."

Fakat bu felaket bütün bölgeye yayılmayıp yerel bir felaket olarak kaldı. Merkezi yönetim tarafından kayda değer bir muafiyet de verilmediğinden vergi tahsildarları 1671 yılının vergilerini toplamaya başlamak zorunda kaldılar.

Bu dönemde Tan-çeng küçük ve yoksul bir bölgeydi. Tuhaf bir

coğrafi şekle sahip olan bölgenin arazisinin büyük kısmı yaklaşık 576 kilometrekarelik bir blok biçimindeydi ve blokun her iki tarafından çıkan kıskaç şeklindeki uzantılar kırk elli kilometre kuzeye kıvrılıyordu. Güneydeki topraklar –bölgenin başkenti olan Tançeng şehrinin ve en önemli ticaret merkezi olan Ma-tou pazarının çevresindeki alan– bereketliydi. Birbirine hayli yakın olan bu iki şehir, bölgeyi dümdüz keserek Sarı Nehir'e katılan Şu ve İ nehirlerinin arasında bulunuyordu. Kıskaçlarda ise arazi engebeli ve yer yer dağlıktı, pek çok küçük nehrin bulunduğu bu bölgeye, ilginçtir, başkentten ulaşım imkânsızdı. Kıskaçların arasındaki bereketli vadi toprakları Tan-çeng'i daha zengin kılabilirdi ama burası, Tançeng'in daha geniş ve refah seviyesi biraz daha yüksek olan kuzey komşusu İ-çou'nun sınırları içindeydi.

Bir tarım bölgesi olan Tan-çeng'de imalat oldukça azdı: *Yerel Tarih* yörede sadece üç çeşit pamuklu ve ipekli kumaş üretildiğinden bahseder. Ayrıca bölgeden pek fazla mal da geçmezdi; bir tek Ma-tou pazarında ticaret canlıydı. Buradan kara yoluyla her yönde –iletişimin Maling sıradağları nedeniyle koptuğu doğu yönü hariç– ve yaz yağmurları su seviyesini uygun seviyede tutacak kadar çok yağdığında İ Nehri boyunca kuzey ve güney yönlerinde mal akışı olurdu.

Burası Çin'in kış buğdayı ve *kaoliang** deposuydu; az yağmur alır, yazın sıcak kışın soğuk olurdu. Tan-çeng'de buğday ve *kaoliang* dışında akdarı, soya fasulyesi ve susam, turp ve diğer kök sebzeleri, kavun-karpuz ve kabak, yeşillik, soğan ve sarımsak, kereviz ve patlıcan yetişirdi. Bölgede yetişen meyveler şeftali ve kayısı, erik, armut ve kirazdan ibaretti. Yörede ayrıca ceviz ve kestane ağaçları ve avlanıp yenebilecek bazı yabani kuş ve hayvanlar –tavşan ve geyik, ördek, bıldırcın, güvercin ve sülün– vardı. En azından ürünün bol olduğu iyi zamanlarda durum böyleydi.

Ekinin sonbaharda ekilip yazın toplandığı bu bölgelerde çiftçilerin soluklanmaya pek fırsatı olmuyordu ve hasat döneminin ar-

* Çin ve Mançurya'da yetiştirilen, küçük beyaz veya kahverengi taneleri yiyecek olarak, kuru sapları da hayvan yemi ya da yakıt olarak kullanılan bir tür süpürgedarısı. (ç.n.)

dından dinlenceden ziyade yeni bir ekim dönemi geliyordu. Karlar eriyip de bir önceki Ekim ayında ekilen kış buğdayı büyümeye başladığında, işçiler öncelikle nadasa bırakılmış topraklara yönelip buralara evlerden ve çiftliklerden insan ve hayvan gübresi taşımaya başlıyorlardı. Mayıs ayının başlarında tarlalar akdarı ve *kaoliang* ekimi için (varsa koşum hayvanlarının, yoksa insanların çektiği) sabanlarla iyice sürülüyor ve çiftçiler sabanla açtıkları yarıklara tohum, gübre ve soya fasulyesi tozundan oluşan bir karışımı dikkatle, avuç avuç, her bir avuç arasında yaklaşık otuz santim boşluk olacak şekilde serpiyorlardı. Ardından tarlaları ağır, demir sürgülerle düzleştirip yumuşak toprağı taştan silindirlerle –silindirleri olmayanlar da ayaklarıyla– bastırıyorlardı. Hava elverişliyse üç dört hafta sonra yeni filizler yedi sekiz santimetre boyuna geliyor ve çapayla dikkatlice seyreltilmeleri gerekiyordu, bundan bir hafta sonra da zararlı otlar temizleniyor ve her bir filizin etrafındaki toprak, ekinin büyürken dik durmasını sağlayacak şekilde sıkıştırılıp bastırılıyordu. Zararlı otları ayıklayıp toprağı sıkıştırma işlemi ekin büyürken sürekli tekrarlanıyordu. Haziranın başında diğer tarlalarda kış buğdayı olgunlaşmış ve hasada hazır hale gelmiş oluyordu; ürünler saplarından tutularak tek tek topraktan çıkarılıyor, küçük desteler halinde bağlanıyor ve ya el arabalarıyla ya da erkeklerin sırtında harman yerine taşınıyordu. Buğday hazır olduğunda, boşalan tarlalar sabanla hafifçe sürülüyor ve soya fasulyesi tohumları tek sıra halinde serpiştirilip (çocukların bile yapabileceği basit bir işti bu) üstleri sürgüyle kapatılıyordu; gübre bolluğu olmadığı sürece gübre kullanılmıyordu ama soya fasulyelerinin birkaç günde bir zararlı otlardan arındırılması, havanın sıcak olması ve bolca yaz yağmuru gerekiyordu. Fasulyeler büyürken *kaoliang* ve akdarı hasada hazır hale geliyor, ağustos sonunda ürün saplarından tutularak tek tek topraktan çekilip hasat yerine taşınıyordu. Turp, kabak ve diğer sebzeler kurutularak ya da turşu yapılarak saklanıyordu. Meyve bahçeleri yoktu, olgunlaşan meyveler tek tük serpiştirilmiş ağaçlardan toplanıyordu. Eylülde tarlalar nadasa bırakılıyor ve ekim başında kış buğdayı ekiliyordu; ekim sonunda yeni filizler görünür hale gelmişse bir sonraki yılın ürünü büyük ihtimalle iyi olacak demekti.

On yedinci yüzyıl Çin'indeki bütün diğer bölgeler gibi Tan-çeng de her yıl Pekin'e belli bir gelir payı ödemek durumundaydı. Bölgenin kendi masraflarını karşılayıp merkezi yönetimin gelir payı talebini karşılayabilmesi için iki çeşit vergi toplanıyordu: biri toprak vergisi, diğeri de belli bazı yetişkin erkeklerden alınan vergi (genellikle nakit olarak, bazen de hizmet şeklinde ödenirdi.) Çiftçiler hemen hiçbir zaman bu vergilerin tamamını bir kerede ödeyemediklerinden yönetim ödemeyi taksitlere bölmüştü; çiftçiler ödemeyi şu tarifeye göre yapıyorlardı:

Her yılın ikinci kameri ayında	%20
Üçüncü ayında	%10
Dördüncü ayında	%10
Beşinci ayında	%5
Altıncı ayında	%5
Yedinci ayında	%15
Sekizinci ayında	%15
Dokuzuncu ayında	%10
Onuncu ayında	%10

Kışın en soğuk üç ayında hiçbir ödeme yapılması gerekmiyordu.

Tan-çeng yöresinin terimiyle ikinci kameri ayın (Batı takvimine göre mart ortasıyla nisan ortası arası) ödemesi, kıştan sağ salim çıkılıp da eğirilen yünler ve diğer el işleri satıldıktan sonra yapılıyordu. Bahar sonu vergileri, kış buğdayı ve arpası toplandıktan sonra; sonbahar vergileri ise *kaoliang,* soya fasulyesi ve akdarı toplandığında ödeniyordu. İki hasat arasındaki sıcak yaz aylarındaki düşük yüzdeler de ödemeyi biraz kolaylaştırıyordu.

Vergi ödenen dokuz ayın her biri de ayrıca on beş günlük iki alt döneme bölünmüştü; yani çiftçiler ve vergi tahsildarları için her yıl on sekiz ayrı vergi dönemi vardı. Her on beş günlük dönemin ardından yöredeki vergi tahsildarları ödemesini yapmayan kişileri beş gün içinde tespit eder ve sonraki beş gün boyunca da cezalar belirlenip uygulanırdı.

Böyle bir sistem ancak karşılıklı sorumluluk ve denetim sayesinde yürüyebilirdi. Tan-çeng bölgesi dört altbölgeye ve bu dört

altbölge de kendi içinde sekiz ilçeye ayrılmıştı. Sulh hâkimi, otuz iki ilçenin her birine bir yıl veya daha uzun süre görevde kalacak olan bir başkan atardı. Yetki alanındaki daha küçük birimlerin –köyler, beş hanelik gruplar ve tek tek haneler– vergi paylarını zamanında ödemelerini sağlamak ilçe başkanının sorumluluğu altındaydı.

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda, Ming Hanedanı'nın ilk zamanlarında, yerel vergi toplama işini yürüten koordinatörler genellikle güçlü, toprak sahibi ailelerden gelir ve ödemesini zamanında yapmayan hanelere muazzam bir baskı uygulayabilirlerdi; bir saygınlık göstergesi olan bu görevi ifa edenler zaman zaman imparatorun huzuruna bile kabul edilirlerdi. Fakat 1660'lara gelindiğinde, Çing Hanedanı'nın kuruluş yıllarında, bu görev artık o kadar da imrenilecek bir görev değildi ve eskisi gibi saygınlık göstergesi olmaktan da çıkmıştı. Buna rağmen Tan-çeng'de hâlâ herkesten saygı gören ve saygın ailelerden gelen ilçe başkanları görmek mümkündü. Örneğin, bir devlet memurunun oğlu olan ve 1641'de Tan-çeng'i başarıyla savunanlar arasında yer alan Yü Şun, 1644'teki Mançu zaferini takip eden zor günlerde bile vergi toplamada alışılmadık ölçüde başarılı olmuş ve azmi nedeniyle sulh hâkimi tarafından alenen takdir edilmişti. (Yü Şun'un iki akrabası daha ilçe başkanıydı; muhtemelen Yü ailesinin bu konuda kendine has bir uzmanlığı –veya özel bağlantıları– vardı.) 1671'de hâlâ hayatta olan Yü Şun doksan yaşındaydı ve Huang Liu-hung onun onuruna bir ziyafet verdi. Fakat bu pek çok kimse için çetin bir görevdi ve her ilçeye makamı paylaşacak iki başkan ile toplanan paranın merkeze iletilmesini sağlayacak bir yardımcı memur atanması âdet halini aldı.

1670'te Tan-çeng'in nüfusu 60.000 civarındaydı; dört altbölgenin her birinde 15.000 kişi olduğunu düşünürsek, her ilçede on veya daha fazla köye dağılmış olan yaklaşık 1850 kişi var demekti. Bu rakamın altıda biri, 16 ila 60 yaşları arasında olan yetişkin erkek (*ting*) olarak kayıtlıydı ve dolayısıyla zorunlu hizmetle veya onun yerine belli bir miktar para ödemekle yükümlüydü.

Çing Hanedanı'nın yöneticileri yönettikleri kitle üzerinde sıkı bir denetime sahip olmak istediklerinden, vergilendirme amaçlı bu kayıt sistemine *pao-çia* adı verilen bir başka kayıt ve listeleme sis-

temi eklenmişti – en azından kâğıt üzerinde. *Pao-çia* yöntemi pek çok yönden vergilendirme üniteleriyle çakışıyordu ama işlevi özellikle polise ve askeriyeye yönelikti. Dolayısıyla Tan-çeng bölgesinin nüfusu, küçükten büyüğe doğru giden birimler halinde (tek tek haneler, on hanelik birimler, on tane on hanelik birimler ve nihayet Tan-çeng'i oluşturan dört bölge) kayıtlara geçmişti. Aynı sistemin değişik bir versiyonu, bölgenin iki ana yerleşim merkezi olan Tançeng şehri ile Ma-tou pazarı dahilindeki semtler ve bu merkezlerin civarındaki yoğun nüfuslu banliyölerde mevcuttu; bir diğer versiyonu da, yüzden az haneye sahip bütün küçük ve ücra köylerde uygulamadaydı. Eyalette "pazar" (*chi*) olarak belirlenmiş yirmi iki alan olmasına rağmen Tan-çeng şehri ve Ma-tou pazarı o sıralarda bölgenin yegâne büyük yerleşim merkezleriydi. Bu pazar alanları, bölgeyi oluşturan otuz iki ilçenin sınırları içindeydi.

Sıradan vatandaşlara ait hanelerin her biri ayrıca hane sakinlerini –hizmetkârlar ve ücretli çalışanlar da dahil olmak üzere– cinsiyetleri, akrabalık durumları ve yaşlarıyla listelemek durumundaydı. Bunlar, yörede bir suç işlenmesiyle ortaya çıkan acil durumlarda karşılıklı güvenlik ve sorumluluk sağlanması için kullanılan meşhur *pao-çia* kayıtlarıydı. Eşraf mensuplarının, kıdemli ve kıdemsiz memuriyet adaylarının, Budist ve Taoist rahip ve rahibelerin adları *pao-çia* listelerinde yer almıyordu, fakat onlar da ayrı listelere kaydediliyordu. Hanelerin yaklaşık beşte ikisinden ayrıca acil durumlarda askeri birliklere katılacak erkekler göndermeleri bekleniyordu; bunlar, aile fertleri arasında akademik unvana, memuriyete veya herhangi bir resmi makama sahip biri olmayan haneler ya da aile reisinin dul veya çocuksuz olması gerekçesiyle bu sorumluluktan muaf tutulanların dışında kalan hanelerdi.

Bütün bu önlem ve düzenlemeler Tan-çeng'de güya yürürlükteydi fakat bunların vergi toplama sürecine çok az etkisi oluyordu: 1670'te bölge son on üç yıldır vergi ödemelerinde sürekli borçlu kalıyordu.

Tan-çeng'deki temel vergi oranları en azından kâğıt üzerinde çok aşırı değildi. Kayıtlı erkeklerden alınan *ting* vergisi yıllık 120 bakır sikke (0,12 tael; bir tael, 28 gram gümüşten ibaret olup resmi olarak 1000 bakır sikkeye denkti) idi; 9498 kişiden alınan bu

vergi yılda 1140 tael getiriyordu. (Yöre eşrafına mensup veya akademik unvan sahibi olan 242 kişi bu vergiden muaftı.) Temel toprak vergisi, her *mou* için (bir *mou*, bir hektarın on beşte biriydi) 15,7 bakır sikke olarak belirlenmişti; 828.223 *mou* genişliğinde kayıtlı toprak olduğuna göre toprak vergisi yıllık 13.000 tael civarındaydı. Bu gelirler temel giderleri kolayca karşılıyordu: Pekin'deki Gelir İdaresi'ne 7300 taelin biraz üstünde bir miktar gönderiliyor; 1125 tael de ulakları, hamalları ve hizmetkârlarıyla sulh hâkiminin, milisin ve polis müdürüyle personelinin maaşlarına gidiyordu. Ufak tefek başka giderler de vardı: dini ayinlerdeki sunuların masrafları, sınavlara giren adaylara verilen ödüller, posta istasyonlarının çevresindeki hanlara göz kulak olan devriyelere ödenen para ve hapishanelere harcanan para gibi. İlk bakışta bu giderler mevcut vergilere yapılacak ufak bir eklemeyle karşılanabilir gibi görünüyordu; özellikle de düzenli askeri birlikler için yapılan yüklü masrafların bölge fonlarından ödendiği ve Tan-çeng'den nehir işçiliği için geleneksel olarak düşük bir angarya payı talep edildiği düşünülürse.

Tan-çeng'de süregelen mali krizin en önemli nedeni, bölgenin, güneye giden iki anayoldan doğudakinin üzerinde olmasıydı. Bu stratejik güzergâh Çekiang'a ve onun da ötesinde güneydeki Keng Çing-çung beyliğinin askeri üssüne gidiyordu; devletin kurye sistemiyle gönderilen askeri malzemelerin ve gerek rutin gerekse acil mesajların taşındığı bir güzergâhtı bu. Bu da demek oluyordu ki, Tan-çeng halkı her zaman için yol onarımı veya taşıma hizmetleri konusunda sıradışı taleplerle karşılaşabilirdi; dahası, bölgeden geçen resmi görevlilerin ve onların maiyetinin de ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydılar. Şantung eyaletinin tamamının görece yoksulluğu ve atlarla posta istasyonlarının azlığı da durumu iyice zorlaştırıyordu. Tan-çeng'in posta istasyonları kuzeyde İ-çou'ya giden 65 kilometrelik yolu, güneyde Ssu-wu'ya giden elli kilometrelik yolu ve batıda Yi-hsien'e giden 95 kilometrelik yolu kapsamanın yanı sıra Yi-hsien'den sonra kırk kilometre daha devam etmek durumundaydı çünkü Yi-hsien'de at yoktu. Devlet, Tan-çeng'in vergi parasından 3360 taeli hayvan yemi, at bakıcısı ve kurye, ekipman ve diğer binicilik giderlerine ayırmıştı ama söz konusu miktar bu

masraflara yetmediği gibi veteriner ücretini ve ekstra at alımı için yapılan masrafları da karşılamıyordu. *Yerel Tarih*'te Feng Ko-tsan' ın da yazdığı gibi, sonuçta Tan-çeng'deki yerel yetkililer ya sabit vergi borçlarını vaktinde ödeyemiyor ya da sorumlulukları altındaki atların bakımını ihmal etmek durumunda kalıyorlardı. (Feng neden bahsettiğini biliyordu zira kendisi de işini bu tür sebeplerle kaybetmişti.) Ayrıca insanları yolsuzluğa teşvik eden ayartılar da muazzamdı zira hayvan yemi pahalıydı ve her bir at için iki posta istasyonuna yapılan yıllık ödeme otuz iki taelin üstündeydi; bu durumda listede görünen ama gerçekte mevcut olmayan atların masrafları için para alan biri bayağı iyi bir miktar –örneğin yılda 12,4 tael alan at bakıcılarından veya 6 tael alan askerlerden çok daha fazla– kazanabilirdi.

Çin'de on altıncı yüzyılın sonlarından itibaren yapılan büyük çaplı bir dizi reform sonucunda eskiden angarya ve hizmet olarak yapılan ödemelerin çoğu gümüşe çevrilmişti; 1670'te Tan-çeng halkı vergilerinin büyük kısmını gümüş olarak ödüyordu ama hâlâ hizmet şeklinde ödenen bazı vergiler vardı: örneğin Sarı Nehir'in ve Büyük Kanal'ın kenarlarına set yapmak için kullanılmak üzere muazzam miktarlarda söğüt dalları toplamak; orduya ait atların çeşitli garnizonlardaki hedeflerine varmalarını sağlamak; ikmal malzemesi taşıyan katır katarlarına eşlik etmek ve saray inşası için Bayındırlık Bakanlığı'na özel kereste tedarik etmek – ki bu özel malzemenin yaklaşık 900 kilometre gibi bir mesafeyi aşıp Pekin'e teslim edilmesi gerekiyordu. Dahası, bölgenin yoksulluğu ve ana su yollarından uzaklığı yüzünden genel olarak Tan-çeng işçilerinden Sarı Nehir'de ve Büyük Kanal'da çalışmaları talep edilmiyordu fakat 1650'lerin başında, 1666'da ve ardından güneydeki E-ma Gölü'nde muazzam bir derinleştirme ve set çekme projesinin hayata geçirildiği 1670 yılında bu uygulama iptal edilmişti. Huang Liu-hung, Tan-çeng halkının bu milyon taellik projede çalışmak üzere yeterli yiyecek ve barınak sağlanmaksızın neredeyse yüz elli kilometre uzağa gönderildiğini yazar. "Bu işçiler öldüklerinde veya kaçtıklarında" der Huang "tekrar çalışmaya başlamaları nasıl sağlanabilirdi ki? Ve kendi bölgelerindeki mahvolmuş toprakların yeniden ekilip biçilmesi nasıl mümkün olabilirdi?"

Şüphesiz depremden önceki yıllarda hükümet, bölgeyi vuran felaketleri göz önüne alarak temel vergileri azaltmıştı. Böylece Ming Hanedanı'nın sonlarına doğru Tan-çeng'de 40.002 sağlam yetişkin erkek angaryayla yükümlüydü; 1640'taki kıtlıkta bu rakam ölümler ve ayrılmalar nedeniyle 3540 azaltıldı; 1641'de eşkıyaların Ma-tou'yu ve yakınlardaki diğer pazar kentlerini yerle bir etmesi sırasında 2734 erkek ölünce rakam 2734 azaltıldı ve aynı yıl yağmaları takip eden salgın hastalıklarda 790 erkeğin can vermesi sonucunda rakamdan bir bu kadar daha düşüldü. Demek ki 1643'te Mançular saldırdığında bölgede angaryayla yükümlü 32.938 erkek vardı. *Yerel Tarih*'e göre katliam öyle korkunçtu ki "her on kişiden sadece üç veya dördü hayatta kalmıştı." Bu beyanı harfiyen kabul edip yüzde otuzluk bir hayatta kalma oranı olduğunu varsayarsak angaryayla yükümlü erkeklerin sayısının 9881 olması gerektiği sonucuna varırız, ki bu sonuç 1646'da hükümet tarafından bölge için belirlenen 9927 rakamına hayli yakındır. Bölgede gerçekleşen yeniden yerleşim ve düzenlemelerin ardından bu rakam, 1668 depremi yüzünden 1670'te 9498'e kadar düştü (fakat daha önce de gördüğümüz gibi yöredeki yetkililere göre bu yeterli bir çözüm değildi). Benzer şekilde, resmi kayıtlara geçmiş olan ilçelerin sayısı seksen beşten otuz ikiye düştü ve vergiye tabi olan toprak miktarı aynı dönemde neredeyse üçte bir oranında azaltıldı.

Kayıtlı toprak miktarındaki bu düşüş şu iki şeyden birine işaret eder: ya iş gücü arzı çok kısıtlı olduğu için Tan-çeng'deki toprakların büyük bölümü terk edilmişti ya da hüküm süren kaos o kadar yoğundu ki toprak sahipleri topraklarının vergi kayıtlarından çıkarılmasını sağlamayı başarabilmişlerdi. Şayet ikinci alternatif doğruysa, bunu küçük çapta mülk sahibi olan köylülerden ziyade büyük toprak sahiplerinin başarması daha olasıydı – ve vergi muafiyeti onlar için göründüğünden daha büyük bir nimet olabilirdi zira kayıtlara geçirilen "mali dönüm" gerçekte, bir dönümlük bereketli toprağın vereceği ürünü vermesi beklenen iki üç dönümlük bereketsiz topraktan ibaret olabilirdi. *Yerel Tarih*, Tan-çeng'deki toprağın dokuz seviyeli vergi ölçeğiyle en düşük seviyeli vergilendirmeye tabi tutulmasına bakılırsa gerçekten de çok kötü bir toprak olması gerektiğini iddia eder; sık sık taşan İ ve Şu nehirlerinin sula-

rına gömülen ve yaz boyunca sular altında kalan topraklardan düzenli hasat beklemenin "taş tarlasından ürün beklemek" gibi olduğunu ve çiftçilerin en iyi ihtimalle "on hasattan birinin iyi olmasını umabildiğini" söyler. Fakat *Yerel Tarih* ne kaç kişinin toprağını bu kategoride kaydettirmeye çalıştığına değinir, ne de topraklarını kurutma imkânına sahip olan ailelerin topraklarının tekrar daha yüksek bir vergi kategorisine sokulup sokulmadığı konusuna.

Kimi zaman bazı yerlerde –örneğin İ Nehri üzerinde, Tan-çeng ve İ-çou bölgelerinin sınırında bulunan Feng-şan ilçesinde olduğu gibi– pek çok güçlük çakışıyordu. Buradaki vergi sorunları öyle karmaşık bir hale gelmişti ki Huang Liu-hung ve İ-çou'nun sulh hâkimi kışın ortasında burada neler olup bittiğini soruşturmaya gönderilmişlerdi. Kar yağarken ilçeyi at sırtında dolaşıp yöre halkıyla konuşan iki sulh hâkimi, sekiz kilometreden fazla aralıklarla serpiştirilmiş on iki küçük köyle karşılaşmışlardı. Köyler son yirmi yılın sellerinden farklı oranlarda hasar görmüşlerdi ve perişan durumdaydılar; bir zamanlar orada çiftçilik yapan üç yüz hanedeki insanların neredeyse yarısı kaçmış ya da ölmüştü. Sahiplerince terk edilen geniş araziler artık vergilendirme amacıyla kimsenin adına kayıtlı değildi. Bir zamanlar orta şiddetteki seller sırasında bile ürün vermiş olan 640 hektarlık alan şimdi "kumlu toprak" olarak kayıtlara geçmişti. Çiftçiler son yirmi beş yıl boyunca vergi ödemişlerdi çünkü işler en azından 1640-43 dönemine kıyasla biraz daha iyi gidiyordu; fakat 1668 depreminin ardından gelen büyük sel tarlalara daha çok kum taşıyınca çiftçiler hiçbir şey ödeyemez hale gelmişlerdi. Böyle durumlarda toprağın vergi listesinden resmi olarak çıkarılabilmesi için yöre çiftçilerinin sulh hâkiminin kapısını dilekçelerle aşındırmaları ve sulh hâkiminin de aynı şekilde dilekçeyle üstlerine başvurması gerekiyordu.

Yöre çiftçileri vergi ödemelerine yetecek kadar fazladan ürün veya paraya sahip olsalar bile sorunları burada bitmiyordu. Çiftçilerin bakır sikkelerini vergi ödemek için talep edilen gümüşe çevirme işini tekellerine almış olan ayarcılar başka bir sorun teşkil ediyorlardı: Bazı ayarcılar metalin saflığı konusunda dolandırıcılık yapıyor; bazıları külçeleri şekillendirirken metal parçalarını saklıyor; bazıları metalin saflığını belgeleyen damgayı basmak için

ekstradan yüklü miktarda para alıyor; yavaş çalıştıkları takdirde çiftçilerin şehirde bir gece daha kalmak için ekstra masrafa gireceklerini gayet iyi bilen bazıları biraz daha hızlı çalışmak için fazladan para istiyor ve bazıları da gümüşü doğru düzgün tartmadan eritme potasına atmak gibi bariz hilelere başvuruyorlardı. Diğer bazı durumlarda, taşralılar buğdaylarını şehre bizzat kendileri getirmişse, bazı "yardımsever" şehirliler onlar dinlenirken işlerini onlar için halletmeyi öneriyor, buğdayı (güya vergilerin toplandığı yere götürmek üzere) alıyor ve hiçbir zaman parayla birlikte geri dönmüyorlardı. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü, diyordu Huang Liu-hung, taşralılar "şehre cehennem, memurlara da hayalet" gözüyle bakıyorlardı. Vergi toplama işinin tek bir merkezde değil de otuz iki ilçe başkanının gözetimi altında yapılmasının bir amacı da yerel toplama noktaları sayesinde çiftçilerin Tan-çeng şehrine gitmek zorunda kalmalarını önlemekti. Onun yerine uygun noktalara büyük vergi toplama sandıkları konmuştu; bu sandıklara ödenen paralar (en azından teoride) her gün kontrol ediliyor ve bir tanesi vergiyi ödeyen kişide, bir tanesi tahsildarda ve bir tanesi de sulh hâkiminin dosyalarında kalmak üzere üç nüsha makbuz hazırlanıyordu.

Toprak ve tarımsal ürün vergileri Tan-çeng'deki tek vergiler değildi. Pekin'e gönderilen birtakım eşyalar veya ürünler şeklinde ödenen vergiler vardı; ayrıca hükümetin yöre halkından maliyetinin çok altında bir fiyata ürün satın alması yoluyla ödenen örtülü vergiler vardı. Çatı yapmak ve yakıt olarak kullanmak için toplanabilecek olan sazların yetiştiği sazlıklara konan vergiler; balıkçılara ve seyyar satıcılara uygulanan vergiler; satılan her ons (2.83 gram) tuz için alınan ve tüccarların peşin ödediği vergiler vardı. Emlak veya arazi satışı işinde olan ruhsatlı simsarların her muamele için ödediği vergiler vardı. Bütün ruhsatlı rehinci dükkânlarının ödemek zorunda olduğu yıllık beş taellik vergiler vardı – gerçi çaresiz çiftçilerin tahıl karşılığında çiftlik malzemelerini rehine verdikleri anlaşmalar vergiden muaf tutulabiliyordu. Simsarların canlı hayvan, tütün, pamuklu kumaş, şarap ve mayalı içki yapımında kullanılan tahıl üzerine yaptıkları bütün anlaşmalarda ödemeleri gereken satış vergisi vardı. Bakır sikke olarak ödenen vergileri

standartlara uygun gümüşe çevirmek için alınan bir "eritme vergisi" vardı.

"Dövüşen Cırcır Böceği" adlı alaycı hikâyesinin başında P'u Sung-ling'in de belirttiği gibi, bu ekstra vergilerin toplanması hem vatandaş hem de tahsildar için kâbusa dönüşebiliyordu:

"Hükümdar sarayındakiler dövüşen cırcır böcekleriyle oynamayı pek seviyorlardı ve halktan her yıl belli bir miktar cırcır böceği talep etmişlerdi. Hua-yin bölgesi başkanı, gözüne girmek istediği üst düzey bir yetkiliye çok iyi dövüşen bir cırcır böceği armağan edene kadar ülkenin batı kesiminde bu böceklerden yetiştirilmiyordu; bu olaydan sonra üst düzey yetkili kendisine düzenli olarak cırcır böceği gönderilmesini talep etti ve başkan da emri köy muhtarlarına iletti. Neticede şehirde ne kadar işe yaramaz adam varsa hepsi de iyi kalite cırcır böceği arayıp onları dikkatle yetiştirmeye başladı; böceklerin fiyatı yükseldikçe yükseldi ve nadide nesneler olarak görülmeye başladılar. Muhtarların belalı memurları da vergi toplamaya gittiklerinde bu durumdan faydalanmaya başladılar; öyle ki tek bir cırcır böceği tedarik etmek pek çok hanenin maddi kaynaklarını kurutabiliyordu.

"Kırsal kesimde, düşük seviyeli sınavları bir türlü geçemeyen Çeng diye bir adam yaşıyordu; biraz bön olduğu için yörenin belalıları onu muhtarlık makamına getirmeyi önerdiler. Çeng bu işten sıyrılmak için elinden geleni yaptı ama kurtulamadı. Daha bir yıl geçmeden elindeki kaynakların hepsi tükenmişti; cırcır böceği vergisini ödeme zamanı geldiğinde, komşularına baskı yapmaya cesaret edemeyen ama aynı zamanda talep edilen miktarı da karşılayamayan Çeng öyle kederliydi ki hayatına son vermek istedi..."

Huang Liu-hung'un da gördüğü gibi baskı ve haciz olaylarıyla son ödeme tarihi koyma uygulamaları Tan-çeng'de olağan karşılanıyordu. Huang Liu-hung, kentlilerden alınan vergileri artırarak taşra halkının üzerindeki baskıyı biraz hafifletmeyi istiyordu zira kentlerde gerçekleşen ticari alım satım işleri çok daha fazla gelir getirebilirdi; tahminlerine göre vergiye tabi alım satımların ancak yüzde yirmisi rapor ediliyordu ve Ma-tou pazarından bile sadece 500 tael civarında vergi toplamıştı: İ Nehri kıyısı boyunca uzanan turşucu barakalarından gelen 230 tael ve kumaş, yiyecek, şarap ve

tütün taşımacılığıyla uğraşan simsarlardan gelen 250 tael. Fakat Huang mevcut durumu düzeltemedi. Sorunlardan biri kentli nüfusu kontrol etmenin kolay olmayışıydı; ekonomik problemler isyanlara neden oluyordu ve daha varlıklı olan tüccarlar da aslen Tançengli değildi: Çoğunluk kuzeybatıdaki Şansi'den, bazıları da güneydeki Kiangsu'dandı. Dolayısıyla bu tüccarlar yörenin yerlilerinden olan yetkililere baskı uygulayabiliyorlardı. Ma-tou'nun iki pazar sorumlusunun karıştığı davalar onların ne kadar güçsüz ve savunmasız olduklarını gösteriyor: Çeng Yü, yöredeki damıtılmış içki cemiyetinin başkanı tarafından karmaşık bir yolsuzluk iddiasıyla suçlanmış; Çang Mao-te de tahıl stokunu iki askere çaldırmıştı. Çang üstlerine şikâyette bulunduğunda askerler takviye kuvvetlerle geri gelip onu vahşice dövdüler; kurbanı kısa sonra muayene eden bir polis memurunun raporuna göre "balığın bedeni nasıl pullarla kaplıysa onun vücudu da yaralarla kaplıydı."

Tan-çeng'deki askerler dürüst ve etkili vergi toplamanın önüne pek çok engel çıkarıyor, sayılarına oranla çok büyük sorunlar yaratıyorlardı. At bakıcıları ve posta istasyonlarının çalışanlarıyla kavga etmekle kalmıyor, sulh hâkiminin kendi personeline de oldukça sert davranıyorlardı. Müfreze komutanı Çang San, karısının başkalarına ait tarlalardaki ekini biçmesine izin veriyordu ve ayrıca askerlerinin bir kısmını, vergi borcunu ödemesi için kendisini sıkıştıran polis memurunun üzerine saldırtmıştı. Bir başka asker, oğlu resmi ulaklardan birinin yüzünü bir sopayla kanatırken öylece durup olayı seyretmişti. Bir üçüncü asker polis memuru Çao'nun evine girip içebildiği kadar içki içtikten sonra Çao'nun karısına tecavüz etmişti. İ-çou'daki garnizondan Sang Ssu'nun da aralarında bulunduğu başka askerler dört yüz *mou*'yu aşan büyüklükte araziler ele geçirip toprak vergisi ödemeyi reddetmişlerdi; Sang Ssu ayrıca kendisinden vergi toplamaya gelen ulağı dövmüştü. Diğer bazı olaylarda toprak sahipliğine dair detaylar öyle karmaşıktı ki eldeki bir gayrimenkulün kime ait olduğuna karar vermek neredeyse imkânsızdı: Ming Hanedanı'na kadar uzanan sahiplik iddiaları, 1650'lerde hazırlanan ve feshedilen kontratlar, davacılar tarafından kendi iddialarını destekleyecek şekilde hazırlanıp pervasızca sulh hâkiminin dairesindeki dosyalar arasına konan çok eski tarihli sahte

belgeler gırla gidiyordu.

Huang Liu-hung Tan-çeng'deki toprak sahiplerinin kendi toprakları için belirlenen vergiyi azaltmak amacıyla altı ana hileye başvurduklarını gözlemlemişti. Takip edilip vergi ödemekle sorumlu tutulmamak için topraklarını takma adlarla işleten idareciler kiralıyorlardı. Topraklarının başka bir vergi bölgesinde yaşayan ailelere ait olduğunu iddia ediyorlardı. Komşu ailelerden birinin toprak vergisi daha düşükse vergilerini para veya tahıl şeklinde o ailenin vergi payının bir parçası olarak veriyorlardı. Topraklarının kalitesini yanlış beyan etmeyi başarıyor; yüzde otuzluk vergi oranına tabi tutulan orta kalite toprağı en düşük kalite toprak (yüzde yirmi vergi) olarak veya en yüksek kalite toprağı (yüzde elli vergi) orta kalite olarak gösteriyorlardı. Topraklarını bütünüyle kayıtdışı tutuyorlardı. Kendi topraklarında yetiştirdikleri tahılın başka birinin toprağında üretildiğini beyan ediyorlardı. Ayrıca Tan-çeng topraklarının hatırı sayılır bir kısmı İ-çou'da yaşayan toprak sahipleri tarafından cüzi fiyatlara satın alındığı için sulh hâkiminin yetki alanı dışında kalıyordu ve bu da Tan-çeng'de yaşanan bu sorunları daha da artırıyordu.

Toprak sahipleri bu tür yolsuzlukları tamamen kendi çıkarları için yapıyorlardı: Huang Liu-hung bu durumu "Büyük ölçekli bir tahıl üretimini az gösterip böylece yüklü bir vergi ödemekten kurtulmak istiyorlar," şeklinde ifade ediyordu. Himaye ve vekâlet bedeli üzerine kurulu *pao-lan* sistemi sayesinde bazı toprak sahiplerinin başka toprak sahiplerinin vergi sorumluluklarını yüklenmelerini sağlayan düzenleme daha da karmaşıktı. Bu sistem özellikle her kayıtlı yetişkin tarafından ödenmesi gereken hizmet vergisinden kaçınmak isteyenlerce kullanılıyordu, diplomalı toprak sahipleri hizmet vergisinin çoğundan muaf olduğu için yoksul akrabaları veya arkadaşları –veya diğer varlıklı komşular– kendi topraklarını böyle ayrıcalıklı ailelere devrediyor, bu sayede daha az vergi ödemiş oluyorlardı. Bunun yanı sıra daha az "eritme vergisi" ödemek veya Tan-çeng şehrindeki vergi makbuz sandıklarını kullanmak (eşraf mensupları bazı ek vergilerden bu şekilde kurtulabiliyorlardı) gibi diğer ayrıcalıklardan da faydalanıyorlardı. Yoksullar hem vergi avantajları yüzünden hem de zengin hanelerin sulh hâ-

kimininin personeline karşı sağladığı koruma nedeniyle bu tür vekil ilişkilerine girebilmek için büyük çaba harcıyorlardı. Bunun karşılığında toprak sahipleri de prestij ve sadık takipçiler kazanmış oluyordu. Yöre eşrafının önde gelenleri "bağlı yetişkinler" olarak bilinen böyle otuz-kırk yarı bağımlı toprak sahibiyle anlaşmış olurdu, düşük derece diploma adayları için bile bu rakam en az on veya daha çoktu. Bunun sonucunda, zorunlu hizmetleri bölüştürmekle veya yeni yetişkin erkekleri bölge listesine kaydetmekle sorumlu olan muhtarlar "bağlı yetişkinler"den uzak duruyor ve böyle bir desteğe sahip olmayanlara daha da ağır vergiler yüklüyorlardı. Neticede pek çok yoksuldan yıllık bir taelin onda biri kadar vergi alınması gerekirken bir hatta iki tael gibi bir miktar talep ediliyordu, ki bu asla ödeyemeyecekleri bir rakamdı.

1671 baharının sonlarında çekirgeler bir önceki yıl tarlalara bırakılmış olan yumurtalardan çıkmaya başladılar. Özel olarak Tançeng'in Şehir Tanrısı –yöredeki tanrıların en güçlüsü ve yöre halkının refahından doğrudan sorumlu olan tek tanrı– için düzdüğü bir duada Huang, yaşadıkları onca felakete bir yenisi daha eklenmesin diye tanrıyı hem akılcı hem de duygusal bir belagatle etkilemeye çalışıyordu. Yöre halkının 1640'taki korkunç çekirge istilasına ve kıtlığa dair anıları Huang'ın duasını daha iyi anlamayı sağlar:

Ey Şehir Tanrısı, bu bölgede her ikimizin de yerine getirmesi gereken görevler var: Meydana gelebilecek felaketlere direnmek, sıkıntılı zamanlarda insanları korumak ve bunun gibi şeyler hem Şehir Tanrısı'nın manevi sahasına girer hem de resmi yetkilinin sorumluluklarının bir parçasıdır. Bu yıl, işçilerin tarlalarda çalıştığı ama ekinin henüz olgunlaşmadığı sıralarda, geçen yılki çekirgelerin bıraktığı yumurtalardan çıkan çekirgeler kırsal kesimde yetişen buğdayın neredeyse yarısını telef ettiler. Son on günde güneybatı sınırımızdaki bölgeden* buraya daha da çok çekirge geldi: Titreşen kanatlarıyla upuzun ve aralıksız sıralar oluşturuyor; yarıkları doldurup tarlalardaki saban çizgilerini kaplıyorlar. İnsanlar sanki dünyanın sonu gelmiş gibi oradan oraya koşuşturup feryat ediyorlar.

* Pei bölgesi kastediliyor.

Şehir Tanrısı'na dua ettik ama o, çekirgeleri yok etmedi. Bunun nedeni, bizi bu doğal felaketten kurtarmanın ona çok zor gelmiş olması olabilir mi? Veya Çing-ming festivalinin* yaklaşıyor olması? Yoksa sebep bunlar değil de, memurların görevlerini gereğince yerine getirmemiş ve yeraltı dünyasına ulaşacak içtenliği göstermemiş olması mı? İnsanlar bu felaketten kurtulamadılar ve resmi yetkililere başvurdular. Resmi yetkililer halk adına bu felaketten kurtulamadılar ve Şehir Tanrısı'na dua ediyorlar. Şehir Tanrısı haşmetlidir; halktan ve resmi yetkililerden gelen bu duaları Tekmilin Efendisi'ne ileterek ricada bulunamaz mı? Halk bu felaketin yayılmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyor zira çekirgeler bin *li*'nin üzerinde bir mesafeye yayılmış halde ilerliyorlar ve Tan-çeng böyle bir sürünün önünde ufacık bir nokta gibi kalıyor, bu durumda çekirgeleri buradan nasıl kovalayabilirler ki? Böyle söylüyorlar çünkü insanların ellerindeki kısıtlı imkânlarla hiçbir kurtuluşları yok. Ama bu Şehir Tanrısı için geçerli değil. O, bulunduğu yüksek noktadan halkın ve yetkililerin ihtiyaçlarını sezip çektikleri acı karşısında kederlenebilir.

Ey Tanrım, onları bir an önce uzaklaştır! Tahıllarımızı yok etmelerine izin verme! Tarlalarımıza yumurtlamalarına izin verme! İzin verme ki halk sonbaharda ürün alabilsin. Bu iyiliği bize ihsan et. Ricamıza kulak ver.

P'u Sung-ling, yöredeki yetkililerin vergi toplama ve doğal afet sorunlarını, eşkıya sorununu hallettiklerinden daha etkili bir şekilde halledebileceklerine inanmıyordu; hatta bu ilk iki sorun konusundaki kuşkuları çok daha derindi. Böylece, P'u'nun sıradışı kahramanı Hsiao-erh'in, bir topluluğu ekonomik çöküntüden kurtarma konusunda P'u'nun diğer karakterlerinden daha başarılı olduğu gibi, tanrıların yardımlarını yönlendirmeye de diğer karakterlerin hemen hepsinden daha çok yaklaştığını görüyoruz:

Cao Wang ile karısı Teng bölgesinde yaşıyorlardı ve her ikisi de sofu birer Budist idi. Et ya da diğer yasaklanmış yiyeceklerden yemiyorlardı ve yaşadıkları çevrede saygıdeğer kişiler olarak görülüyorlardı. Halleri vakitleri yerindeydi ve Hsiao-erh adında, az rastlanır

* Kameri takvime göre dördüncü ayın beşinci günü.

bir zekâ ve güzelliğe sahip bir kızları vardı. Çao kızını kıymetli bir mücevhermiş gibi seviyordu.

Ağabeyi Çang-çun gibi Hsiao-erh de beş yaşına geldiğinde bir öğretmenden ders almaya gönderildi; beş yıl sonra Beş Klasik'i sular seller gibi öğrenmişti. Sınıfında Ting Tzu-mo adında, kendisinden üç yaş büyük, zarif ve kültürlü bir çocuk vardı; iki genç birbirlerine âşık oldular ve Ting annesine hislerini açtı. Bunun üzerine annesi, Çao ailesine oğlunun kızlarıyla evlenip evlenemeyeceğini sordu ama onlar kızlarının varlıklı bir aileye gelin gitmesini istediklerinden nişana izin vermeyi reddettiler.

Bundan kısa süre sonra Beyaz Lotus tarikatı Çao'yu dininden döndürdü ve Hsü Hung-ju başkaldırdığında bütün aile asi kabul edildi. Eğitimli ve akıllı bir kız olan Hsio-erh, kâğıtları askerlere veya fasulyeleri atlara çevirmeyi mümkün kılan sihir becerilerini bir bakışta kavrayabiliyordu, ne de olsa Hsü'nün özel olarak eğitmek için seçtiği altı genç kız içinde en iyisi oydu ve dolayısıyla Hsü ona bütün tekniklerini öğretmişti. Onun başarıları nedeniyle babası Çao da önemli görevlere getirilmişti.

Ting on yedi yaşına geldiğinde Teng'deki diploma sınavlarını geçti ama kimseyle evlilik konusunda konuşmak istemiyordu çünkü Hsiao-erh'i aklından bir türlü çıkaramıyordu; böylece bir yolunu bulup Hsü'nün liderlik ettiği gruba katıldı. Hsiao-erh onu gördüğüne çok sevindi ve ona alışılanın çok dışında ayrıcalıklar tanıdı. Hsiao-erh, Hsü'nün müridi olduğu ve Hsü tarafından askeri işlerin başına getirildiği için hep çok meşguldü; gece gündüz Hsü'nün ofisine girip çıkıyor ve anne babasına bile bir saniye vakit ayıramıyordu. Fakat Ting akşamları onu görmeye geldiğinde Hsiao-erh hizmetçileri gönderiyordu ve geç saatlere kadar birlikte oturuyorlardı. Bir gece Ting, Hsiao-erh'e gizlice "Buraya, sana gelmemin gerçek nedenini biliyor musun?" diye sordu. Hsiao-erh bilmediğini söyledi. "Saygınlık kazanmak gibi çılgınca hayallerim yok" dedi Ting. "Gelmemin sebebi sensin. Bu menhus Yol başarıya ulaşmayacak, felaketle sonuçlanacağı kesin. Sen zeki bir kadınsın, bunu göremiyor musun? Buradan benimle birlikte kaçarsan sadakatime tamamen güvenebileceğini göreceksin."

Hsiao-erh bir süre kederli göründü; sonra, bir rüyadan uyanmışçasına şöyle dedi: "Anne babama sırtımı dönüp burayı öylece terk etmem uygun olmaz. Lütfen onlara söylememe izin ver."

Böylece iki genç Hsiao-erh'in anne babasına umutlarını ve korkularını anlatmaya gittiler ama Çao söylediklerini kavrayamadı. "Benim hocam bir tanrıdır," dedi. "Nasıl hata yapabilir ki?" Hsiao-erh onları uyar-

mak için başka bir şey yapamayacağını biliyordu ve saç şeklini değiştirip çocukluğunun perçemlerini evli kadının topuzuna dönüştürdü.

Hsiao-erh iki tane kâğıt uçurtma aldı; birinin üstüne o, diğerinin üstüne de Ting oturdu. Uçurtmalar tıpkı iki büyük Çien kuşu gibi heybetli bir şekilde kanatlarını açtılar; kanatlarını açtılar ve yükseklere uçtular. Şafak sökerken Lai-wu bölgesinin sınırına ulaştılar. Kız uçurtmasının boynunu hafifçe sıktırınca iki uçurtma hemen yavaşça yere inip iki eşeğe dönüştü ve çift, eşekleri dört nala Şan-yin-li köyüne sürdü. Oraya ulaştıklarında insanlara son zamanlarda artan kargaşadan kaçan mülteciler olduklarını söylediler ve bir ev kiralayıp yerleştiler. Yaşadıkları yeri telaşla terk ettiklerinden yanlarında hemen hiçbir şey yoktu, bir şeyler alacak paraları da yoktu. Ting bu duruma çok içerliyordu, komşulardan biraz pirinç ödünç almaya çalıştı ama kimse ona en ufak bir şey vermeye hevesli değildi. Öte yandan Hsiao-erh hiç de öyle üzgün görünmüyordu, gidip saç tokalarını ve küpelerini rehine verdi.

Hsiou-erh evlerinin kapısını kapatıp dingin bir şekilde Ting'in karşısına oturduktan sonra birlikte mum ışığında ya tahmin oyunları oynuyor ya da kim daha üstünmüş görmek için okudukları kitaplardan kimin en çok şey hatırladığını ölçüyorlardı; kaybeden, parmaklarını acı verici bir şekilde bileğine doğru geri bükmek zorunda kalıyordu.

Evlerinin batı tarafında, yörenin önde gelen kanun kaçaklarından olan Weng adında biri oturuyordu ve bir gün Weng bir baskından döndüğünde Hsiao-erh Ting'e şöyle dedi: "Böyle varlıklı bir komşumuz varken neden endişeleniyoruz ki? Gidip bize kısa süre için bin tael borç verip veremeyeceğini soralım." Ting bunun çok zor olduğunu söyledi ama Hsiao-erh "Ben her şeyi öyle ayarlayacağım ki bize yardım etmekten memnuniyet duyacak" diye karşılık verdi. Bunu söyledikten sonra bir parça kâğıdı Yeraltı Dünyasının Yargıcı'nın silueti biçiminde kesip yere koydu ve üzerinde de bir tavuk kafesi yerleştirdi. Ardından Ting'i elinden tutup onunla birlikte yatağa oturdu; eski, iyi kalite bir şarap ısıttı ve *Çou Hanedanı'nın Merasimleri* adlı kitabı yeni bir oyun için kaynak olarak kullandı: Her biri sırayla kitabın herhangi bir cildinin herhangi bir sayfasındaki herhangi bir satırı seçecekti; eğer seçilen yerdeki deyim yiyecek, su veya içkiyi simgeleyen bir kök içeriyorsa seçici ceza olarak şarap içecekti; seçilen deyim şarabı simgeleyen kökü içeriyorsa kaybeden iki misli içecekti. Hsiao-erh "şarap" sözcüğüne tesadüf edince Ting ona bir maşrapa şarap içirdi; bunun karşılığında Hsiao-erh "Parayı alacaksak içmeyi simgeleyen bir sembol bulman lazım" dedi. Ting seçimini yaptı ve "kaplumbağa" sembolüne tesadüf etti. Hsiao-erh kahkahalar-

la gülerek –"Neredeyse başardık, desene!"– Ting'in içmesi için bir şarap kadehini damla damla doldurdu ve Ting'in itirazlarına aldırmadan "Yapman gereken şey suyla ilgili olduğuna göre bir kaplumbağa gibi içmen lazım" dedi. Kafesten bir tıkırtı geldiğini duyduklarında hâlâ bu karar üzerinde tartışıyorlardı; Hsiao-erh ayağa kalktı ve "Geldi," diye bildirdi. Kafesi kaldırıp içine baktığında altınla dolu bir torba gördü. Ting şaşkınlığını ve sevincini gizleyemedi.

Az sonra kucağında bir bebekle Weng'in hizmetçilerinden biri biraz çene çalıp rahatlamak üzere onlara geldi ve şöyle dedi: "Efendim eve geldiğinde kandili yakıp akşamı geçirmek üzere yerine yerleşti; ama sonra birden yerde dipsiz bir yarık belirdi ve içinden Yeraltı Dünyasının Yargıçları'ndan biri çıkıp ona 'Ben Aşağı'dan gönderilen bir yetkiliyim. Tai-şang'ın Efendisi bizi bir araya toplayıp suçluların yaptıkları kötü işleri kaydetmemizi istedi. Her biri on ons ağırlığında bin tane gümüş kandil bulmam gerekiyor, şayet bana yüz kandil bağışlarsan ben de senin suçlarını bağışlarım,' dedi. Efendim dehşete düşmüştü, tütsü yakıp yere kapanarak dua etti ve Yargıç'a bin tael sundu. Bunun üzerine Yeraltı Dünyasının Yargıcı yavaşça yerin içine geri döndü ve sonra da yarık kapandı." Bu sözleri duyduklarında karı kocanın her ikisi de sahte bir şaşkınlık içinde hayretlerini dile getirdiler.

Bu olayın ardından çift sığır ve at satın almaya başladı, kendilerine bir ev inşa edip uşaklar ve hizmetçiler tuttular. Fakat servetleri yöredeki bir serserinin dikkatini çekmişti; serseri, bir grup haydut toparlayıp soymak üzere evlerine girdi. Ting ve karısı uykularından uyanıp bir kandil yaktıklarında evlerinin hırsızlarla dolu olduğunu gördüler. Hırsızlardan ikisi Ting'i tutarken bir üçüncüsü Hsiao-erh'in göğüslerini okşamaya başladı. Hsiao-erh çırılçıplak vaziyette yatakta oturup parmağını onlara doğrultarak "Durun! Durun!" diye bağırdı. Dilleri dışarı sarkmış on üç hırsız aptala dönmüştü, sanki tahtadan yapılmış gibi öylece donakaldılar. Hsiao-erh giyinip yataktan çıktı, hizmetçilerini çağırdı. Hizmetçiler tek tek hırsızların kollarını arkalarında bağlarken Hsiao-erh de onlara planlarını itiraf ettirdi. "Dağlarınızın arasında kendimizi gizleyebilmek için buraya çok uzaklardan geldik, sizden yardım göreceğimize güvendik, nasıl böyle insanlıktan uzak bir şekilde davranabildiniz? Hepimiz iyi ve kötü dönemler geçiririz, başları dertte olanların tek yapacağı bize söylemek, biz bir yığın şey istifleyip sadece kendilerine saklayan insanlardan değiliz. Hepiniz kurtlar gibi davrandınız ve ölmeyi hak ediyorsunuz ama size acıdığım için gitmenize izin vereceğim, ama bir daha yanlışınızı görürsem sizi affetmem!" diyerek onları azarladı. Hırsız-

lar yerlere kadar eğilerek teşekkürlerini sunup gittiler.

Bir süre sonra Beyaz Lotus lideri Hsü Hung-ju ele geçirildi ve Hsiao-erh'in anne babası Bay ve Bayan Çao ile oğulları ve gelinleri öldürüldü. Ting yanına bir miktar para alıp yola çıktı ve Hsiao-erh'in ölen ağabeyi Çang-çun'un üç yaşındaki küçük oğlunu fidye vererek kurtardı. Hsiao-erh ve Ting küçüğe kendi oğulları gibi baktılar, ona Ting soyadını ve Çeng-tiao [iki ata tapınağına sahip oğul] adını verdiler, dolayısıyla köylüler zamanla çiftin Beyaz Lotus tarikatının üyeleriyle akraba olduğunu fark ettiler. O sıralarda köyü çiftçilerin ürünlerini yok eden çekirgeler sardı. Hsiao-erh yaptığı yüzlerce kâğıt uçurtmayı tarlalarını korumak üzere gönderdi, böylece çekirgelerin hepsi başka yerlere gidip sadece onun tarlalarını sağlam bıraktılar. Doğal olarak diğer köylüler onları kıskanıp yöredeki yetkililere çiftin Hsü Hung-ju'nun tarikatından hayatta kalanlar oldukları ihbarında bulundular. Yörenin mandarini de çiftin servetine göz dikmişti ve onları yüklü bir ikramiye olarak görüyordu; dolayısıyla Ting'i tutukladı. Ting muazzam bir rüşvet vererek özgürlüğünü geri aldı ama Hsiao-erh "Servetimizi uygunsuz yollardan kazandık, bu yüzden elbette eriyip gidecek, ama artık yılan ve akreplerle dolu bu yörede daha fazla kalamayız," dedi. Böylece mallarının hepsini cüzi fiyatlara satıp oradan ayrıldılar.

Bölgenin başkentinin batı kesimindeki banliyölerden birine taşındılar. Hsiao-erh olağanüstü derecede zekiydi; parayı idare etme konusunda çok iyiydi ve işletme konusunda da bütün erkeklerden daha başarılıydı. Camdan eşyalar üreten bir fabrika açtı ve fabrikada çalışmaya gelen işçilerin hepsini kendisi eğitti; sonuçta fabrika öyle ilginç şekillere ve büyülü renklere sahip fenerler üretti ki rakiplerinin hiçbiri onlarla yarışamadı ve Hsiao-erh hiç zorlanmadan bunları yüksek fiyatlara sattı. Birkaç yıl sonra çift eskisinden de zengin olmuştu.

Hsiao-erh uşaklarını ve hizmetçilerini sıkı gözetim altında tutuyordu, beslediği yüzlerce çalışandan her birinin bir işlevi vardı. Hsiao-erh'in boş vakti olduğunda Ting'le birlikte çay demleyip ya satranç oynuyor ya da Klasikler'i veya Tarihler'i karıştırıyorlardı. Her beş günde bir Hsiao-erh hesapları gözden geçiriyor, para ve tahıl giriş çıkışı ile uşakların görevlerini nasıl yaptıklarını kontrol ediyordu: Ting listelerdeki isimleri ve yaptıkları işleri okuyor, Hsiao-erh de her birine farklı ödüller ve cezalar veriyordu; çalışkan olanlar çeşitli ödüller alırken tembel olanlar kırbaçlanıyor ve uzunca bir süre dizlerinin üstünde durmak zorunda bırakılıyorlardı. Hsiao-erh bazı günleri tatil ilan ediyor ve akşam kimseden iş talep etmiyordu; kocasıyla beraber sofraya yiyecek ve şarap ko-

yarak uşakları sofraya gelip yöresel halk şarkıları söylemeye, hep birlikte eğlenmeye davet ediyorlardı.

Hsiao-erh'in zekâsı bir tanrınınki kadar keskindi ve bu yüzden kimse onu kandırma girişiminde bulunmaya cesaret edemiyordu; ayrıca yapılan işin karşılığını fazlasıyla veriyordu, dolayısıyla her şey yolunda gidiyordu. Köyünde iki yüzden fazla aile vardı ve Hsiao-erh bütün yoksullara çalışmaya başlayabilmeleri için belli bir miktar sermaye veriyordu, neticede onun bölgesinde hiç serseri veya işsiz yoktu. Kuraklık baş gösterdiğinde Hsiao-erh köylülere kırlık alana bir sunak inşa etmelerini söyledi ve gece kendisini oraya taşımalarını istedi; o "İmparator Yü'nün Adımları" ayinini bitirdiğinde ferahlatıcı bir yağmur yağmaya başladı ve her yönde beş *li* boyunca uzanan bir alanda yaşayan herkese yetecek kadar yağdı. Böylece insanlar onu daha da çok bir tanrı gibi görmeye başladılar.

Hsiao-erh gezintiye çıktığı zamanlarda yüzünü kapatma teşebbüsünde bulunmuyordu ve köyündeki bütün insanlar onu görüyordu; bazen köyün gençleri bir araya gelip kendi aralarında onun güzelliğinden bahsederlerdi ama o karşılarında belirdiğinde konuşmalarına son verir ve ona bakmak için gözlerini kaldırmaya bile cesaret edemezlerdi.

Her sonbahar Hsiao-erh, tarlalarda çalışamayacak kadar küçük olan köy çocuklarına para verip onları eşek marulu toplamaya gönderirdi, böyle geçen yirmi yılın sonunda birkaç binayı bu bitkiyle doldurmuştu. İnsanlar bunun aptalca olduğunu düşünüyor ve onunla gizliden gizliye alay ediyorlardı fakat Şantung'da korkunç bir kıtlık baş gösterip de insanlar birbirlerini yemeye başladıklarında Hsiao-erh biriktirdiği yaprakları çıkarıp buğdayla karıştırarak açlıktan ölmek üzere olanlara verdi. Böylece yakınlardaki köylerde yaşayanlar hayatta kalabildiler, ne oradan kaçmaları gerekti ne de öldüler.

P'u Sung-ling cam fener fabrikasının bütün köy için bir geçim kaynağı olabileceği fikrini, doğup büyüdüğü kasabanın hemen güneyindeki Po-şan bölgesinde o sıralarda faaliyette olan gerçek bir cam fabrikasından almış olmalı. Fakat Tan-çeng'de böyle bir yerel endüstri yoktu ve Huang Liu-hung ne faydalanabileceği başka kaynaklara sahipti ne de Tan-çeng'in zenginlerini –gerek suçlular olsun gerekse saygıdeğer aileler– paralarından ayıracak sihirli bir formüle. İş vergi toplamaya geldiğinde eşraf mensuplarına, sıradan vatandaşlara davrandığı gibi davranamayacağını kendi tecrübele-

rinden biliyordu: Yeterince baskı gördüklerinde sıradan vatandaşlar korkup vergilerini ödüyorlardı ama eşraf mensupları ödemeleri daima geciktiriyorlardı ve biraz fazla sıkıştırıldıklarında itibarlarını kaybetmelerine neden olma riski vardı, ki böyle bir durum yörede düşmanlıklara ve hatta sulh hâkiminin üstlerine yapılan şikâyetlere ya da memurlarına yöneltilen saldırgan davranışlara neden olabiliyordu.

Fakat Huang sonunda, Tan-çeng'in on bir kilometre batısında ve Ma-tou'nun yakınlarında bulunan Hsin-wang ilçesinde yaşayan Liu Ting-yüan adlı bir toprak sahibine karşı harekete geçmek zorunda olduğuna karar verdi. Hsin-wang, bölgenin vekâlet yolsuzluklarıyla ünlü dört ilçesinden biriydi, diğer üçü de bölgenin kuzeydoğusundaki Çu-lu ve Çung-kou ile güneydeki Hsing-şu idi. Bu ilçelerin çoğu aynı zamanda vergi borçlarını uzun süre geciktirmekle ünlüydü; Huang Liu-hung vergi mükelleflerinin moralini yükseltmek için ödemelerini zamanında yapanlara ayin şarabı, çelenkler, tören giysileri ve idari merkezin ana kapısından gösterişli bir uğurlama vaat etme yoluna gitmişti. Halkın yarısından çoğunun şu veya bu şekilde bir toprak sahibiyle vekâlet ilişkisi içinde olduğu Hsin-wang'da bu yöntem işe yaramamıştı, böyle bir koruma bulamamış olan kimseler de her geçen gün ilçeyi terk ederek orada kalanların vergi yükünün daha da ağırlaşmasına neden oluyorlardı.

1671'de Hsin-wang'ın iki ilçe başkanı Hu Çi-ming ve yine Hu adındaki bir meslektaşıydı; ilkbaharın sonlarına doğru her ikisi de bahane icat etmeler, vekâlet ilişkileri ve kaçışların yarattığı döngüye saplanıp kalmış olan halktan vergi toplamayı başaramadıkları için umutsuzluğa kapılmışlardı. İçine düştükleri umutsuzluk onları Liu Ting-yüan adındaki toprak sahibi aleyhinde tanıklık yapmaya itti. Hsin-wang'da toprağı olmasına rağmen Liu, bölgenin başkentinin hemen yakınındaki Kao-tse ilçesinde yaşıyordu. Liu ailesi, Kao-tse'ye hükmeden iki sülaleden biriydi ve her tür kaçağa orada güvenli bir sığınak sunabiliyorlardı. İki ilçe başkanı mahkemede Liu'nin aleyhinde tanıklık yapma kararı vermişlerdi ama kış buğdayının tamamı hasat edilene kadar süre istediler zira satışlar yapıldıktan sonra çiftçilerden, ilçenin vergi payının ilk taksidini ödeyecek kadar para toplayabilmeyi umuyorlardı.

Toprak sahibi Liu Ting-yüan bu fasıladan faydalanabilmek için çabuk davrandı. Liu ailesinin aleyhinde tanıklık etmeye gelebilecek kimselere gözdağı verecek bir haydut kiralayıp mahkeme binasının dışına yerleştirdi ve bir grup sadık destekçisiyle birlikte iki ilçe başkanını takip edip vahşice dövdü ve bacaklarını kırdı. Bununla da kalmayıp Hu Çi-ming'in hırpalanmış bedenini bir direğe bağlatıp Tan-çeng'in dışına, İ-çou'ya taşıttı ki soruşturma olabildiğince geciksin. Daha sonra Liu da Tan-çeng'den kaçıp başka bir yere saklandı. İfade vermeye gönüllü başka hiçbir tanık çıkmadığı için dava askıda kaldı.

3
DUL KADIN

Peng hatunun kocası Çen Tai-çen, 1669'da bir hastalıktan öldü. Varlıklı bir adam değildi ama yine de ona biraz para, Tan-çeng şehri yakınında bir parça toprak, bir ev ve bir de öküz bırakmıştı. Tek bir çocukları vardı –Lien adında bir oğlan– ve şimdi, babasının soyunu layığıyla devam ettirebilmesi için onu yetiştirme ve eğitme sorumluluğu Peng hatuna aitti. *Yerel Tarih*, ahlaki bir gayesi olan azimli bir kadının bir dul olarak nasıl hayatta kalıp geçimini sağlayabileceğini ve çocuklarını ya değerli âlimler ya da sadık eşler olarak yetiştirebileceğini göstermeyi amaçlayan sayısız biyografiyle doludur. Bir kadın yirmi bir yaşındayken üç oğluyla dul kalmış; hepsini başarıyla yetiştirip seksen dört yaşına kadar yaşamıştı. İki oğluyla dul kalan Li hatun oğullarından birini tarlada çalışmaya göndermiş ve diğerini okutmak için yün eğirerek kazandığı paranın bir kısmını biriktirmişti; sonuçta oğlu yerel sınavları geçtikten sonra bölge çapındaki *çü-jen* sınavında da başarılı olmuştu. (Söz konusu oğul bir yüzyıl süresince Tan-çeng'de bu onura layık görülen beş kişiden biriydi.) Bu kadınların her ikisi de 1670'ten önce ölmüşlerdi ama ideali gerçekleştirmeyi başaran pek çok başka kadın hâlâ hayattaydı: Kocası ve kocasının erkek kardeşleri 1643'te Mançular tarafından öldürülen Tu hatun kendi iki oğluyla birlikte üç erkek ve iki de kız yeğenini yetiştirmişti ve şimdi elli beş yaşındaydı. Liu hatun yirmi beş yaşında dul kaldıktan sonra, kocasının soyunu devam ettirip yasal mirasçısı olsun diye kocasının amcasının oğullarından birini evlat edinmişti ve şimdi kırk altı yaşındaydı. On dokuz yaşında hamiley-

ken dul kalan Tien hatun oğlunu tek başına yetiştirmişti ve şimdi elli altı yaşındaydı. Hepsinin içinde en takdire şayan olan ise Lengtsun ilçesinde yaşayan Fan hatundu; seksen bir yaşında hâlâ hayatta olan Fan hatun kendi oğlunu, kocasının eski eşinden olan iki oğlunu ve yetim kalan kendi erkek torununu yetiştirmişti ve hepsi de yerel sınavlarda başarılı olmuşlardı.

P'u Sung-ling böyle hikâyelere ikircikli yaklaşıyordu ve yün eğirmekle meşgul olan bu dulların dillere destan dürüstlükleriyle kimi zaman dalga geçebiliyordu:

Bir akşam yaşlı bir dul kadın yün eğirirken birden genç bir kız kapıyı açıp "Yorulmadın mı, nene?" dedi gülerek. Kız on sekiz, on dokuz yaşlarında görünüyordu; yüzü çok güzel, giysileri de parlak ve zarifti. Yaşlı kadın ürkmüştü; kıza nereden geldiğini sordu, kız da "Kimsesizliğine acıdım, sana eşlik etmeye geldim," diye cevap verdi. Yaşlı kadın genç kızın varlıklı bir evden kaçmış olabileceğinden şüphelendiğinden ısrarla onu sorgulamaya devam etti ama kız şöyle dedi: "Nene, korkma. Ben dünyada yapayalnızım, tıpkı senin gibi. Hayatındaki saflığa hayran olup seninle kalmaya geldim; birlikte olursak yalnızlıktan kurtulabiliriz – bu çok iyi olmaz mı?" Yaşlı kadın genç kızın bir tilki ruhu olabileceğinden şüphelendi ve hem sessizliğini hem de şüphelerini korudu. Kız dokuma tezgâhının başına geçip "Endişelenmene gerek yok. Kendi geçimimi bu şekilde sağlıyorum ben, bana yardım etmen gerekmiyor," diyerek kadının yerine yün eğirmeye başladı. Yaşlı kadın kızın ne kadar arkadaş canlısı, yardımsever ve tatlı olduğunu görünce rahatlamıştı.

Karanlık iyice çöktüğünde kız yaşlı kadına "Yanımda örtülerimle yastığımı da getirmiştim, şu anda hepsi hâlâ dışarıda. İhtiyacını karşılamak için dışarı çıktığında onları da getirebilir misin lütfen?" dedi. Yaşlı kadın dışarı çıktığında bir torba dolusu örtü buldu ve kız bunları yatağın üstüne serdi; bir tür ipekli kumaştan olan örtüler çok hoş kokulu ve yumuşacıktı; yaşlı kadın da kendi pamuklu battaniyesini altına serip yatağa, kızın yanına yattı. Kız ipekli giysisini üzerinden çıkarır çıkarmaz odayı değişik bir koku kaplamıştı; orada öylece yatarlarken yaşlı kadın "Böyle güzel bir kızın yanında yatıp da bir erkek bedenine sahip olmamak ne kötü," diye düşündü. Kız yastığından gülümseyip şöyle dedi: "Sen yetmişlik bir yaşlı kadınsın, nasıl böyle münasebetsiz şeyler düşünebilirsin?" Bunun üzerine yaşlı kadın "Düşünmüyordum," diye yanıt verdi. "Eğer münasebetsiz şeyler düşünmüyorduysan neden erkek olmayı diliyor-

dun?" diye sordu kız. Yaşlı kadın artık bir tilki ruhuyla karşı karşıya olduğundan emindi ve korktu. Bunun üzerine kız gülümseyip şöyle dedi: "Erkek olmak isteyen sensin, nasıl olur da benden korkarsın?"

P'u Sung-ling ayrıca eşraf mensuplarıyla, yani onurlu ve erdemli kimselerin biyografilerini yazan adamların ta kendileriyle de, müşkülpesentlik ve zamparalık gibi başkalarında yerdikleri özelliklere bizzat sahip oldukları için dalga geçer; hazırladıkları "erdemliler" listesine kadınları da eklemelerinin ardında çoğunlukla muğlak niyetler olduğunu ima ederdi. Tan-çeng'deki örnekler P'u'nun kuşkularını en azından bir açıdan doğrular zira Feng Kotsan kendi *Yerel Tarih*'inde yer alan "onurlu ve erdemli" bölümlerindeki biyografileri yazmak için gereksindiği bilgiyi yöre eşrafından edindiğinden bahseder. Bu bölümlerin eşrafın değer yargılarını ya da ideal bir versiyonunu yansıttığına kuşku yok, ayrıca eşraf mensuplarının tarihi kaleme alırken bir tür akraba kayırmacılığı yaptıkları da fark ediliyor zira yerel tarih yazarlarından dördü, seçilmiş elli altı kişiye kendi ailelerinden üç anne ve iki de baldız dahil etmeyi becermişlerdi.

Fakat P'u genelde dul kadınların ahlaklı ve azimli olmaları gerektiği konusunda hâkim olan görüşleri onayladığı izlenimini verir. Hikâyelerinden birinde ölmekte olan bir adam karısına yeniden evlenme izni verir fakat dul kadın cenaze formaliteleri bitmeden kendine bir sevgili bularak adaba aykırı davranınca ölü koca ondan ve ailesinden korkunç bir intikam alır: Dul kadının bedeni oklarla delik deşik edilmiş bir halde babasının yanmakta olan bahçesinde bulunur. Öte yandan P'u, kurgusal dullarını kanun konusunda bilgili ve politik komplikasyonlara aşina olan, kendilerini topraklarından ve onurlarından etmek isteyen erkekleri alt edebilecek kapasitede kadınlar olarak betimlemesiyle çağdaşlarının çoğundan ayrılır. Dul bir kadının, oğullarını yetiştirmeye çalışırken karşılaştığı sorunlar P'u'yu özellikle düşündürüyordu; daha sert hikâyelerinden biri olan "Hsi-liu" adlı hikâyesinde, hem kocasıyla istemeden evlendirilen hem de kendi oğlunun yanı sıra üvey bir oğlu yetiştirmek zorunda kalan bir kadın kalıraman aracılığıyla bu zor durumu daha da zorlaştırarak irdeler:

Hsi-liu, Çung-tu'da yaşayan bir bilginin kızıydı. Kendisine "narin söğüt" anlamına gelen bu adın verilmesinin nedeni, belinin çok ama çok ince olmasıydı.

Hsi-liu, kafası edebiyata son derece yatkın olan ve fizyonomi üzerine yazılmış kitapları özellikle seven zeki bir kızdı. Doğuştan yumuşak başlı biri olduğundan başkalarını eleştirmezdi ama ne zaman biri ailesine gelip onunla evlenip evlenemeyeceğini soracak olsa koca adayını bizzat görmekte ısrar ederdi; ne ki pek çok erkeği incelediği halde hepsine de bir kusur bulmuştu. On dokuz yaşına geldiğinde, annesiyle babası artık iyice çileden çıkmışlardı ve ona şöyle dediler: "Nasıl olur da koca dünyada sana uygun bir eş olmaz? Saçlarının genç kızlık örgülerini yaşlı bir kadın olup çıkana dek korumak mı istiyorsun?"

Hsi-liu da onlara şu yanıtı verdi: "İnsani gücümle ilahi güçleri alt edebilmeyi ummuştum ama bunca yıl başarılı olamadım ve artık bunun benim kaderim olduğunu görebiliyorum. Şu andan itibaren anne babamın emirlerine uymaktan başka bir isteğim olmayacak."

O sıralarda, iyi bir aileden gelen ve yetenekliliğiyle bilinen Kao adında bir bilgin, Hsi-liu'yu ailesinden istemiş ve düğün hediyelerini göndermişti. Böylece düğün yapıldı.

Karı koca birbirleriyle iyi geçiniyorlardı. Kao'nun önceki evliliğinden Çang-fu adında bir oğlu vardı ve Hsi-liu ona öyle çok sevgi gösteriyordu ki, anne babasını ziyaret etmeye gittiği zamanlarda oğlan bağırıp çağırıp ağlayarak onunla birlikte gitmek istiyor, hiçbir azar onu susturamıyordu. Bir yıldan biraz uzun bir süre sonra Hsi-liu kendi oğlunu doğurdu ve ona Çang-hu –"güvenilir kişi"– adını koydu. Kocası ismin ne ifade ettiğini sorduğunda ise "Yalnızca oğlumuzun uzun süre anne babasıyla birlikte kalmasını umduğumu," diye yanıtladı.

Hsi-liu kadınların yaptığı işleri üstünkörü yapıyor ve bunlarla pek ilgilenmiyor gibi görünüyordu ama topraklarının yüzölçümünün ve ödemeleri gereken vergi miktarının listelendiği belgeleri dikkatle inceliyor, herhangi bir şey tam olarak doğru değilse hemen endişeleniyordu. Bir süre sonra Kao'ya "Ailemizin iş meseleleriyle ilgilenmeyi bana bırakmak ister miydin?" diye sordu. Kao ona izin verdi, altı ay boyunca ailenin işleri bayağı iyi gidince Kao da karısını takdir etti.

Bir gün Kao komşu köylerden birine arkadaşlarıyla şarap içmeye gitmişti ve o evde yokken yörenin vergi tahsildarlarından biri gelip ödeme yapılmasını talep etti. Kapıya güm güm vurup Hsi-liu'ya küfürler savurdu. Hsi-liu hizmetçilerinden birini adamı sakinleştirmesi için gönderdi ama adam gitmeyince erkek uşaklardan birini kocasını eve çağır-

maya gönderdi. Kao dönünce adam gitti. Kao bir kahkaha atıp "Hsi-liu, artık neden zeki bir kadının asla aptal bir erkeğin yerini tutamayacağını anlıyor musun?" dedi.

Hsi-liu bu sözleri duyduğunda başını eğip ağlamaya başladı, endişelenen Kao onu kendine doğru çekip cesaretlendirmeye çalıştı ama Hsi-liu uzunca bir süre sakinleşmedi. Kao, Hsi-liu'nun kendini iş meselelerine bu kadar kaptırmış olmasına üzülüyordu ve işleri tekrar kendi üzerine almayı teklif etti ama Hsi-liu buna izin vermedi.

Hsi-liu şafakla birlikte kalkıyor, geç vakitlere kadar çalışıyor ve her şeyi büyük bir hamaratlıkla idare ediyordu. Her yılın vergisini bir önceki yıldan hazırlıyordu, böylece bir daha hiçbir tahsildar onu ödeme konusunda sıkıştırmak için kapısına gelmedi. Aynı şekilde yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını da önceden hesapladığı için harcamaları kontrol altında tutuyordu. Kao durumdan memnundu ve ona şakayla karışık şöyle dedi: "Benim 'narin söğüt'üm nasıl bu kadar narin olabilir? Kaşların narin, belin narin, küçük ayakların narin; ama azminin o kadar da narin olmamasına memnunum doğrusu."

Hsi-liu da şöyle cevap verdi: "Kocamın adı 'yüksek' anlamına geliyor ve sen gerçekten de yükseksin: Karakterin yüksek, hedeflerin yüksek, bilgin yüksek; ama umarım önündeki yılların sayısı hepsinden yüksek olur."

Kao ile Hsi-liu'nun yaşadıkları köyde çok güzel tabutlar satan bir tüccar vardı ve Hsi-liu fiyatı ne olursa olsun bir tane almakta ısrar etti; yeterli parası olmadığı için de akrabalarından ve komşularından borç aldı. Tabut almanın ne gibi bir aciliyeti olabileceğini anlamayan Kao onu durdurmaya çalıştı ama Hsi-liu ona aldırış etmedi. Yaklaşık bir yıl sonra civardaki varlıklı bir ailenin fertlerinden biri ölünce Hsi-liu'ya tabutu almak için ödediği paranın iki mislini önerdiler; bu o kadar kârlı bir alışveriş olacaktı ki Kao karısına teklifi kabul etmesini söyledi ama o kabul etmedi. Kao nedenini sordu. Hsi-liu cevap vermedi. Kao tekrar sorduğunda Hsi-liu'nun gözlerinde yaşlar belirdi. Kao şaşırmıştı ama ona karşı çıkmak istemedi ve meselenin kapanmasına izin verdi.

Böylece bir yıl daha geçti. Kao şimdi yirmi beş yaşındaydı. Hsi-liu onun uzun yolculuklara çıkmasına izin vermiyordu ve Kao herhangi bir ziyaretten geç dönecek olsa uşaklarını gönderip onu eve çağırtıyor, uşaklar Kao'yu eve kadar takip ediyordu. Kao'nun arkadaşlarının hepsi bu konuda şakalar yapıyordu.

Arkadaşlarıyla içmeye gitttiği bir gün Kao kendini birden kötü hissetti ve eve doğru yola çıktı ama yarı yolda atından düşüp öldü. O sıra-

larda hava nemli ve sıcaktı ama neyse ki Kao'nun defin giysileri önceden hazırlanmıştı. Köylülerin hepsi Hsi-liu'nun basiretini övdüler.

Hsi-liu'nun üvey oğlu Çang-fu şimdi on yaşındaydı ve kompozisyon yazmayı yeni öğreniyordu, ama babası öldükten sonra hırçın ve tembel bir çocuğa dönüşmüş, ders çalışmayı reddetmeye başlamıştı. Evden kaçıp sürülerini otlatan çoban çocukları takip ediyordu, azarlamak hiçbir işe yaramıyordu ve dayak yedikten sonra bile aynı sorumsuz davranışları sürdürüyordu. Başka çaresi kalmayan Hsi-liu onu yanına çağırıp şöyle dedi: "Öğrenim görmek istemediğini gayet iyi belli ettin, seni buna nasıl zorlayabiliriz ki? Ama yoksul evlerde hiç kimse boş duramaz, bu yüzden kıyafetlerini değiştir ve uşakların yanına gidip onlarla birlikte çalış. Dediğimi yapmazsan seni dövdürtürüm ki o zaman da pişman olmak için çok geç olur." Böylece Çang-fu yırtık pırtık, yamalı giysiler içinde domuzlara çobanlık etmeye gitti ve işten sonra eve döndüğünde yemek tasını alıp yulaf lapası yiyen uşaklara katıldı. Birkaç gün sonra yeterince acı çekmiş bir halde ağlayarak evin avlusunda diz çöküp tekrar öğrenim görmeye başlamasına izin verilmesi için yalvardı. Hsi-liu sanki onu hiç duymamış gibi duvara doğru dönünce Çang-fu'ya kırbacını alıp gözyaşlarını bastırarak gitmekten başka seçenek kalmamıştı. Sonbahar bittiğinde Çang-fu'nun ne bedenini örtecek giysileri ne de ayaklarını koruyacak ayakkabıları vardı, dondurucu yağmur bedenine işlerken Çang-fu başını omuzlarının arasına gömerek bir dilenci gibi dolaşıyordu. Köylülerin hepsi ona acımıştı ve daha önceki evliliklerinden çocukları olanlar Hsi-liu'yu bir uyarı gibi gördüler. Öfkeli bir tavırla onu eleştiren sözler mırıldandılar ve Hsi-liu da zamanla bunun farkına vardı ama sanki mesele onu hiç ilgilendirmiyormuş gibi söylenenleri duymazlıktan geldi. Sonunda Çang-fu bu zorluklara daha fazla dayanamayarak domuzlarını terk edip kaçtı. Hsi-liu hâlâ hiçbir şey yapmıyordu, ne çocuğun durumunu kontrol etmesi için birini gönderdi ne de halini sorup soruşturdu. Birkaç ay sonra, yemek dilenebileceği hiçbir yer kalmayan Çang-fu derin bir keder içinde eve döndü, ama içeri girmeye cesaret edemedi ve komşularından yaşlı bir kadına, annesine gidip oğlunun geri döndüğünü söylemesi için yalvardı. Hsi-liu ona "Eğer yüz sopa yemeyi kabul ediyorsa içeri gelip beni görebilir, aksi halde bırak yine kendi yoluna gitsin," dedi.

Çang-fu bunu duydu ve içeri koşup gözyaşları içinde dayağı seve seve yiyeceğini söyledi. "Halini tavrını nasıl değiştirip tövbe etmen gerektiğini şimdi anlıyor musun?" diye sordu Hsi-liu.

"Tövbe ediyorum" dedi oğlan.

Annesi de "Nasıl tövbe edileceğini biliyorsan dayağa gerek yok demektir. Huzur içinde git ve domuzlarınla ilgilen; eğer bir kere daha kötü davranırsan bu defa affedilmeyeceksin," dedi.

Çang-fu ise "Öğrenimime devam etmeme izin verirsen yüz sopayı memnuniyetle yerim," dedi heyecanla.

Hsi-liu cevap vermedi ama yaşlı kadın da oğlanla birlikte yalvarınca sonunda razı oldu. Çang-fu'ya banyo yaptırıp birkaç parça giysi verdi ve onu da kardeşini çalıştıran öğretmenle çalışmaya gönderdi. Çang-fu geçmiştekinin aksine titizlikle ve çok çalışıp üç yıl sonra yerel sınavları geçmeyi başardı. Vali Yang, Çang-fu'nun yazdığı kompozisyonlardan çok etkilenmişti, öğrenim masraflarını ödemesine yardımcı olması için ona bir aylık bağlanmasını sağladı.

Öte yandan Çang-hu inanılmaz derecede aptaldı, yıllarca öğrenim görmüştü ama hâlâ kendi ismini oluşturan sembolleri bile hatırlayamıyordu. Hsi-liu ona kitaplarını bir kenara bırakıp tarlada çalışmaya gitmesini söyledi ama o ağır işlerde çalışmaya gönülsüzdü, etrafta aylak aylak dolaşmayı tercih ediyordu. Annesi öfkeyle "Dört sınıfın her birinin bir işi var ama sen ne okuyabiliyorsun ne de tarlada çalışabiliyorsun, bir delikte ölüp gitmekten nasıl kurtulacaksın?" deyip onu dayağa çektirdi. O günden sonra Çang-hu da maaşla çalışan işçilerle birlikte tarlada çalışmaya gitti. Kalkmakta geciktiğinde annesi onu azarlayıp küfürler savurarak kovalıyordu. Hsi-liu giyecek, yiyecek ve içeceklerin en iyisini gizlice Çang-hu'nun ağabeyi Çang-fu'ya vermeye başlamıştı. Çang-hu şikâyet etmeye cesaret edemiyordu ama bu durumdan fazlasıyla rahatsızlık duymaktan da kaçınamıyordu.

Tarlalarda o yılın işi bittiğinde Hsi-liu biraz para alıp seyyar satıcılık yapmayı öğrensin diye Çang-hu'ya verdi ama kumar tutkunu olan Çang-hu annesinin verdiği paranın hepsini kaybetti ve onu kandırabileceğini umarak birileri tarafından soyulduğuna dair bir hikâye uydurdu. Fakat Hsi-liu gerçeği öğrendi ve onu neredeyse öldüresiye dövdürüyordu ki ağabeyi Çang-fu annesinin ayaklarına kapanarak merhamet göstermesi için ona yalvarıp kardeşinin yerine kendisini dövmelerini önerdi; bunun üzerine Hsi-liu'nun öfkesi yavaş yavaş yatıştı ama o günden sonra Çang-hu ne zaman evden çıkacak olsa annesi onu takip ettirdi. Bu durum Çang-hu'nun davranışlarını birazcık düzeltmesini sağladı ama değişiklik aslında kendi yüreğinin derinliklerinden gelmiyordu.

Bir gün Çang-hu annesine, Loyang'a yolculuk edecek olan bir grup tüccara katılıp katılamayacağını sordu. Aslında bu uzun yolculuk fırsatı sayesinde arzularını dilediğince tatmin etmek istiyor ve annesinin izin

vermemesinden çok korkuyordu. Fakat Hsi-liu bunu duyduğunda hiç de şüphelenmiş gibi görünmedi, oğluna otuz gümüş tael verip valizini onun yerine hazırladı. Çang-hu evden ayrılırken de ona bir külçe altın verip "Bu altın bize atalarımızdan kaldı ve sıradan bir şey için harcanmamalı, onu bavulunda tut ve sadece acil bir durumla karşılaşırsan kullan. Bu senin ilk yol deneyimin olacak, dolayısıyla büyük bir kazanç sağlamanı beklemiyorum, senden tek istediğim bu otuz taeli çarçur etmemen," dedi. Çang-hu giderken Hsi-liu bu sözlerini tekrarladı ve oğlu da öğüdünü kesinlikle tutacağını söyleyerek son derece mutlu ve kendinden memnun bir halde yoluna gitti.

Çang-hu Loyang'a vardığında birlikte yolculuk ettiği gruba teşekkür edip onlardan ayrıldı ve Li adında ünlü bir sosyete fahişesinin evinde kalmaya gitti. Onunla geçirdiği on gecenin ardından bütün parası bitmişti ama parasız kalma konusunda fazla endişelenmedi çünkü altın külçesi hâlâ bavulundaydı. Ne ki külçeyi çıkarıp bir parça kestiğinde altının sahte olduğunu anladı; öyle korkmuştu ki bir anda beti benzi atıvermişti. Durumu öğrenince Li'nin annesi ona küfürler yağdırdı. Çang-hu çok endişeliydi çünkü cüzdanı bomboştu ve gidecek bir yeri yoktu, tek umudu kızın birlikte paylaştıkları mutluluğu hatırlayıp onu hemen terk etmemesiydi. O sırada birdenbire içeri iki adam girip ellerindeki ipi çabucak Çang-hu'nun boynuna doladılar. Dehşete düşen Çang-hu ne yapacağını bilmiyordu; acınası bir halde kendisine neden böyle davrandıklarını sorduğunda, kızın sahte külçeyi alıp yörenin polis müdürüne şikâyette bulunduğunu öğrendi. Müdürün önüne çıkarıldığında ifade vermesine izin verilmedi; derhal prangaya vurularak neredeyse öldüresiye dövüldükten sonra hapse atıldı. İhtiyaçlarını karşılamak için hiç parası olmadığından gardiyanlar ona çok kötü davranıyorlardı, çevresindeki diğer mahkûmlardan yiyecek dilenerek hayatta kalmayı zar zor başarabildi.

Çang-hu'nun evden ayrıldığı gün annesi Hsi-liu üvey oğlu Çang-fu'ya "Unutma, yirmi gün geçtikten sonra seni Loyang'a göndermem gerek. Yapmam gereken o kadar çok şey var ki ben unutabilirim," demişti. Çang-fu ona ne demek istediğini sormuş fakat Hsi-liu çok kederli görününce onu daha fazla sorgulamaya cesaret edemeden çekilmişti. Yirmi gün dolduğunda Çang-fu annesine tekrar ne demek istediğini sorduğunda Hsi-liu üzgün bir ifadeyle şöyle cevap verdi: "Erkek kardeşin şu anda sefih bir hayat sürüyor, tıpkı okula gitmeyi reddettiğin zaman senin de yaptığın gibi. Eğer ben böyle korkunç bir ün yapmış olmasaydım sen nasıl bugün olduğun kişi olabilirdin ki? Herkes benim zalim olduğumu söylüyor ama hiç kimse yastığıma akan onca gözyaşından haber-

dar değil." Hsi-liu'nun yanaklarından yaşlar süzülürken Çang-fu ona soru sormaya cesaret edemeden saygılı bir şekilde bekledi. Sonunda ağlaması bittiğinde Hsi-liu şöyle devam etti: "Kardeşinin bedeninde hâlâ sefih bir yürek attığı için ona sahte altın verdim, böylece herkesten çok kötü bir muamele görecekti. Şu anda çoktan hapse atılmış olması lazım. Vali senin hakkında iyi şeyler düşünüyor, gidip ondan merhamet göstermesini rica et ki kardeşin ölümden kurtulsun ve içinde gerçek bir pişmanlık duygusu uyansın."

Çang-fu hemen yola çıktı, Loyang'a vardığında kardeşinin tutuklanmasının üzerinden üç gün geçmişti. Onu hapishanede ziyarete gittiğinde kardeşi umutsuz bir haldeydi, yüzü bir hayaletinkini andırıyordu. Çang-hu karşısında ağabeyini gördüğünde ağladı ve başını kaldıramadı. Çang-fu da ağladı. Çang-fu vali tarafından özellikle takdir edildiği için ismi çevredeki herkesçe biliniyordu ve polis müdürü onun Çang-hu'nun ağabeyi olduğunu öğrendiğinde Çang-hu'yu derhal serbest bıraktı.

Çang-hu eve vardığında hâlâ annesinin ona kızgın olacağından korkuyordu; dolayısıyla annesinin yanına dizlerinin üstünde sürünerek gitti. "Arzularını tatmin ettin mi?" diye sordu annesi. Çang-hu'nun yüzü hâlâ gözyaşlarıyla sırılsıklamdı, başka bir ses çıkarmaya cesaret edemedi. Çang-fu da onun yanında dizlerinin üstüne çöktü ve anneleri en sonunda ikisine de ayağa kalkmalarını söyledi.

O andan itibaren Çang-hu içtenlikle tövbekâr oldu ve evin bütün işlerini titizlikle yürüttü, herhangi bir hata yaptığında annesi ona kızmadan yanlışını düzeltmesini söyledi. Fakat aylar geçmesine rağmen annesi hâlâ onunla kendi işini kurma meselesini konuşmuyordu, Çang-hu ona sormak istiyor ama cesaret edemiyordu. Böylece dileklerini ağabeyine açtı. Hsi-liu durumu öğrendiğinde çok memnun oldu; sahip olduğu şeylerden birkaçını rehine bırakıp aldığı parayı Çang-hu'ya verdi ve Çang-hu da altı ay içinde sermayeyi iki misline çıkardı. Aynı sene sonbaharda Çang-fu bölge sınavlarını geçti ve üç sene sonra en yüksek diplomayı aldı. O diplomasını aldığında kardeşi ticaret işinden on binlerce tael kazanmıştı.

Loyang'a gitmekte olan bir tüccar Hsi-liu'yu gizlice şöyle bir görmeyi başarmıştı. Hsi-liu kırklarında olmasına rağmen otuzun biraz üstünde bir kadın gibi görünüyordu, giysileri ve saç modeli son derece sadeydi. Onu gören biri yoksul bir aileden geldiğini düşünürdü.

Hsi-liu'nun hikâyesinde para, olayların düğüm noktasına gelmesini sağlıyor fakat para sıkıntısı hikâyedeki asıl mesele değil. Asıl mesele şefkat, disiplin ve kamuoyunun yanıltıcı ama etkili gücü arasındaki karışık çekişmelerden ibaret. Fakat P'u başka hikâyelerinde, komşuların ve akrabaların nasıl dul bir kadının başına üşüşerek evini ve ailesini soyup soğana çevirebileceklerini, dava açarak veya fiziksel baskı yoluyla topraklarını yavaş yavaş ele geçirebileceklerini, kur yaparak onu taciz edebileceklerini, vârislerini cinsel aşırılığa veya miraslarını kumarda kaybetmeye itebileceklerini gösterir.

Dul kadınların Tan-çeng'de de zaman zaman para konusunda baskıya maruz kaldıklarına dair kanıtlar bulabiliriz, fakat bu sorun sık sık yeniden evlenme baskısı olarak ifade ediliyordu. Nitekim *Yerel Tarih*'te, bir yaşındaki bebeğiyle ortada kalan Wu adlı dul kadının kısa biyografisinde şu pasajı görüyoruz: "Kayınvalidesi de öldükten sonra merhum kocasının ağabeyi onu yeniden evlendirmeye çalıştı. Wu hatun saçını kesip yüzünü yaralayarak çirkinleştirdi ve son olarak da eskiden kendisine ait olan eşyaları kocasının ağabeyine verip yetim oğlunu da alarak annesinin evine döndü; böylece kadının ailesi oğlanı evlat edindi." An adlı dul kadının ölümü de şöyle anlatılır: "Kocası şiddetli bir hastalığa yakalanıp öldüğünde An hatun sadece altı aylık evliydi. Derin bir keder içinde ağlayarak kocasıyla birlikte öleceğine yemin etti ama yöredeki insanlar ona inanmadı. Ertesi gün gelinliğini ve diğer giysilerini alıp yaktı. Kayınpederi ve kayınvalidesi onu durduramadılar. Aile üyeleri toplanıp onu muayene ettiler. An hatun bağrını döverek tekrar tekrar 'Ah kocacığım, sen ölüp gittin; ben de seni takip edeceğim' diye bağırdı ve biraz sonra da kendini ateşe attı ama komşulardan birinin karısı onu kurtardı. Onunla ilgilenenler gözlerini üzerinden ayırmadılar ama ertesi gün An hatun kayınvalidesini oyuna getirip odadan çıkmaya ikna etti, kapıyı kilitledi ve kendini astı. On sekiz yaşındaydı."

Son olarak, kocası 1643'teki Tan-çeng yağmasında öldürülen Kao adlı dul kadın hakkında şunları okuyoruz: "O sıralarda ailenin ne kadar malı mülkü varsa hepsi harap edilmişti, bölgede askerler ve eşkıyalar dolaşıyordu, insanların huzur içinde yaşayabileceği

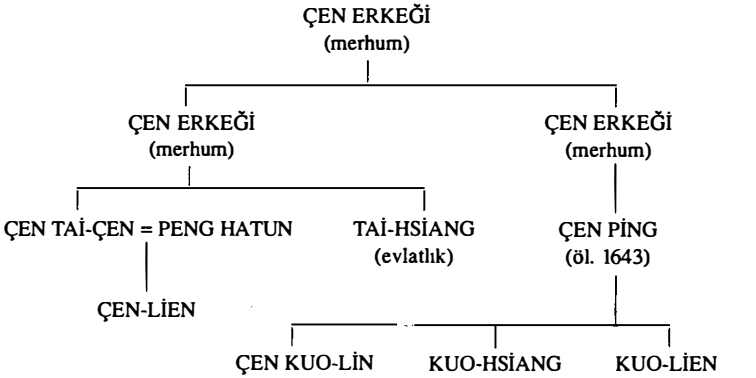
hiçbir yer yoktu, Kao hatun, küçük bir yetim oğlanla ortada kalmış güçsüz bir kadın olmanın getirdiği yalnızlık ve sefaletten mustaripti. Aile fertleri, mallarını ele geçirme niyetiyle onu yeniden evlendirmeye çalıştılar ama Kao yüzünü yaralayarak çirkinleştirdi ve yeniden evlenmektense ölmeyi yeğlediğini söyledi. Gözyaşları içinde meseleyi hâkime anlattı ve başka birini sevmeyeceğine yemin etti. Kocasının cenazesinde kahroldu ve yedi gün boyunca ağzına bir lokma koymadı. Oğluna okumayı öğretti ki babasının belirlediği standartların altına düşmesin. Çektiği zorlukların haddi hesabı yoktu, gereksindikleri parayı bulabilmek için durmadan mücadele etti ama işi ne kadar zor olsa da o hep dürüst davrandı ve otuz yılı aşkın bir süre de böyle devam etti. Oğlu da iyi bir çocuk olarak yetişti, annesi gibi dürüst ve prensipli biri oldu."

Şurası kesin görünüyor ki bu vakaların her birinde sonucu –Wu hatunun mallarından vazgeçmesi, An hatunun intihar etmesi, Kao hatunun otoritelere başvurması– belirleyen kriz *Çing'in Yasal Yönetmeliği*'nde dul kadınların haklarıyla miras yasalarına dair spesifik bir alt maddeden kaynaklanmıştı. Devlet adına çıkarılan ve Pekin'deki Ceza Kurulu tarafından sürekli güncellenen *Yönetmelik* sadece aleni suçları kapsamakla kalmıyor, aynı zamanda Çinlilerin hayatın her alanında –evlilik de dahil– sahip oldukları hak ve sorumluluklar konusunda standart ve tayin edici yorumlar sunuyordu. *Yönetmelik*'in ekonomi bölümündeki ilgili pasaj şöyle diyordu: "Eğer dul bir kadın yeniden evlenirse, eski kocanın malları ve kadının beraberinde getirdiği çeyiz eski kocanın ailesine kalır." Esasen dul kadınları eski kocalarının hatırasına sadık kalmaya teşvik etme amacını güden bu maddenin olumsuz etkileri ortadaydı zira bu madde yüzünden eski kocanın akrabaları, dul kadının sadakat duygularını takdir ve teşvik etmekten ziyade ona istemese de yeniden evlenmesi için baskı yapıyordu. Ne de olsa bu sayede sadece dul kadına ve çocuğa bakmanın külfetinden kurtulmakla kalmıyor, aynı zamanda hatırı sayılır miktarda kazanç da sağlamış oluyorlardı.

Yasal Yönetmelik'in bu maddesi, Tan-çeng'de yaşayan Peng hatuna 1670'in ilkbahar ve yaz aylarında yapılan baskıları açıklıyor. Peng hatun sorumluluklarının bir kısmını, oğlu Lien'i köy okulu-

na kaydettirmek suretiyle hemen yerine getirmişti. Okul küçüktü ve öğretmen de ek gelir elde edebilmek için zamanının yarısını kendi tarlasında çalışarak geçirmek zorundaydı ama Lien mektepli statüsüne erişip babasını onurlandıracaksa bu onun için önemli bir ilk adımdı. Öte yandan Peng hatunun kocasının akrabaları en başından itibaren dul kadını desteklemekten ziyade sıkıştırmaya başladılar. Asıl kötü adamlar, Lien'in ikinci dereceden kuzeni olan üç erkek kardeşti: Çen Kuo-lin, Çen Kuo-hsiang ve Çen Kuo-lien. Üç kardeşin en genci Peng hatunun öküzünü alıp geri vermeyi reddetti; bu çok ciddi sonuçları olacak bir hareketti zira öküz sadece tarla sürmek için gerekli olmakla kalmıyor, aynı zamanda ailenin statüsünü belirten değerli bir kanıt olarak görülüyordu; son derece iyi bakılan öküzler çalıştırılmadıkları zamanlarda herkesin görebileceği şekilde evin avlusuna bağlanıyordu. Öküzü aldıktan sonra Çen Kuo-lien Peng hatundan üç tael kopardı. Kardeşlerin ortancası olan Çen-Kuo-hsiang ise Peng hatunun evine taşınıp dul kadını evinden atmaya çalıştı. Aile reisi Çen San-fu olaylara müdahale edip Peng hatuna yardımcı olmadı, merhum kocanın üvey kardeşi Çen Tai-hsiang da ona destek vermedi. Ama Peng hatunu, kendisini ve oğlunu koruyabilmek için bölgeden uzaklara taşınmaya veya başka bir koca bulmaya itmeye çalışıyorlardıysa, tamamen başarısızlığa uğradılar. Peng hatun evini terk etmeyeceğine and içip kuzen Çen Kuo-hsiang'la öfkeli bir şekilde yüzleşti ve kuzen de "Sana tek bir kırıntı bile kalmaması için ne gerekiyorsa yapacağım," diye yemin etti.

Yasal yönetmelik ayrıca şu hükmü de içeriyordu: "Kocası ölen bir kadın, şayet oğlu yoksa kocasının mallarını miras yoluyla alır; fakat böyle durumlarda aile reisi, akrabalık derecesine bakarak malları miras alacak bir vâris belirlemelidir." Çen Kuo-hsiang'ın tehdidi ve daha sonra yaptıkları, bu hükmün en azından ana hatlarını bildiğini ve ondan faydalanmaya niyetli olduğunu açıkça gösteriyor; ne de olsa oğul Lien'in ölmesi halinde hükme uyulacak olursa malları üç kardeş miras alacaktı zira Çen aile ağacı 1670'ten beri şu şekildeydi:

Çen-lien'in amcası Tai-hsiang yasaya göre vâris olamazdı çünkü başka bir soydan geliyordu ve kendi öz oğlu olan bir baba tarafından evlat edinilmişti; bu nedenle miras meselesi söz konusu olduğunda doğrudan Çen soyundan gelen erkeklerin yanında önceliğe sahip değildi.

Böylece Çen kardeşlerin sorunu, nasıl hem oğul Lien'i öldürüp hem de asgari cezayla kurtularak malları devralabilecekleri sorusuna dönüştü. Bu soruya bir yanıt bulan Çen Kuo-hsiang oldu; son zamanlarda Tan-çeng bölgesinde gerçekleşen olayların yarattığı kargaşa ve (yine) bir miktar hukuk bilgisi sayesinde başarı kazanmış bir yanıttı bu. Kardeşlerin babası, Çen Ping, diğer pek çok kişi gibi 1643'te Mançu birlikleri Tan-çeng'i yağmaladığı sırada ölmüştü ama cesedi asla bulunamamıştı ve ölüm nedeni ile ölüm yeri de kesin olarak bilinmiyordu. Çen Kuo-hsiang, babasını öldürenin Çen Lien'in babası olduğu; iyi bir evlat olarak bu olayın onu müthiş bir öfkeyle doldurduğu ve sonunda katilin kendisini değil de –çünkü katil zaten ölmüştü– en yakın akrabası olan öz oğlunu öldürmek suretiyle babasının öcünü aldığı yolunda bir hikâye uydurmaya karar verdi. Baba saygısından kaynaklanan bu öç cinayetinin, neden babasının ölümünden neredeyse otuz yıl sonra gerçekleştiğini açıklayabilmek için de harekete geçmeden önce kendini içkiye vermiş olduğunu iddia edecekti.

Çing'in Yasal Yönetmeliği'nde gerçekten de oğullar ile ebeveynlerine dair bir öç fıkrası vardı ama Çenler bütün detayları doğru bilmiyorlardı. Asıl koşullar söyleydi: "Şayet bir büyükbaba veya baba saldırıya uğrar ve torun veya oğul da onu korumak için *hemen* müdahale edip saldırgana saldırırsa, karşısındakini yaralamaması halinde ceza almaz; yaralaması halinde saldırı için belirlenen cezanın üç derece hafifletilmiş şeklini çeker; öldürmesi halinde ise normal cinayet davalarındaki gibi cezalandırılır.

"Şayet bir büyük baba veya baba bir saldırgan tarafından öldürülür ve torun veya oğul da bunu yetkililere bildirmeksizin kendi bildiği gibi davranıp katili öldürürse ceza olarak altmış sopa yer; katili *hemen* öldürürse ceza almaz."

Ceza Kurulu'ndaki yetkililer "hemen" sözcüğünün önemini her iki fıkrada da vurgulamış ve 1646'da kısa bir ekleme daha yapmışlardı: Şayet torun veya oğul "hemen" değil de "kısa bir gecikmenin ardından" harekete geçecek olursa saldırıya yönelik normal yasalara göre cezalandırılmalı, babanın katilini öldürecek olursa da "ölüm cezasını hak eden birini izinsiz öldürme" suçuyla ilgili yasa gereği yüz sopa cezasına çarptırılmalıydı.

Çen kardeşler bu yasanın detaylarından haberdar değillerdi ve "babalarının ölümünün öcünü alan oğullar"ın yetkililerden genellikle yumuşak bir muamele görmeyi bekleyebileceklerini düşünüyorlardı. Aslında Çin tarihinin daha eski dönemlerinde bu doğruydu; *Yönetmelik* yeni uygulamayı, öç almak için girişilen şiddet eylemlerini kontrol edebilmek amacıyla getirmişti. Bununla birlikte kardeşler, kanunun yirmi yedi yıllık arayı makul bir gecikme olarak görmeyeceğini ve katilin oğlunun katilin kendisinin yerine öldürülmesini kabul etmeyeceğini akıl edemediler.

6 Temmuz 1670'te üç kardeşten ortancası, Çen Kuo-hsiang, Çen Lien'in okul arkadaşlarıyla birlikte ders çalışmakta olduğu sınıfa girdi. Elinde çamaşır dövmek için kullanılan ağır tahta bir sopa vardı. Öğretmen sınıfta değildi. Çen Kuo-hsiang sıraya oturup çocuklara öğretmenlerinin nerede olduğunu sordu ve tarlada çalıştığı cevabını aldı. Ardından Lien'i sıkıca kavrayıp sınıftan dışarı sürükledi. Sınıf, tapınağın hemen yanındaydı ve Kuan-yin merhamet tanrıçasının tapınağının önünde oğlanı döve döve öldürdü.

Ertesi sabah Çen Kuo-hsiang yetkililere teslim olup cinayetin sorumluluğunu üstlendi ama yaptığı şeyi baba sevgisi nedeniyle ve alkolün etkisi altındayken yaptığını iddia etti. Lien'le tesadüfen tapınakta karşılaştığını ve bu karşılaşmanın intikam duygularını körüklediğini söyledi. Davası neredeyse anında aleyhinde sonuçlandı zira diğer öğrenciler, sınıfa girdiğinde Çen Kuo-hsiang'ın ayık olduğunu ve Çen Lien'i onların gözleri önünde dövmeye başladığını söylediler. Dahası, üç kardeş babalarının Çen Tai-çen tarafından yıllar önce nerede öldürüldüğüne dair çelişkili ifadeler verdiler ve 1670 yazından önce intikamdan bahsettiklerini duymuş olan herhangi bir tanık da gösteremediler. Aksine, deliller babalarının sözde katiliyle neredeyse otuz yıl boyunca uyum içinde yaşadıklarını gösteriyordu. Sulh hâkiminin de alaycı bir dille ifade ettiği gibi, Çen Tai-çen neredeyse otuz yıl boyunca yeğeni sarhoşken ona rastlamadığı için çok şanslıydı.

Dolayısıyla Çen Kuo-hsiang, umduğu gibi baba saygısından kaynaklanan öç hükmüne göre değil de *Yönetmelik*'in farklı bir fıkrasına, "ikinci, üçüncü veya dördüncü dereceden bir akrabaya saldırma" suçuyla ilgili fıkraya göre yargılandı. Sulh hâkimi, katille kurban arasındaki akrabalık ilişkisi göz önüne alındığında suçlamanın "üçüncü dereceden bir akrabayı döverek öldürmek" olması gerektiğini söyledi; böylece cinayeti planlı olarak işlediği için Çen Kuo-hsiang'a Lien'den büyük ya da küçük olmasına bakılmaksızın boğularak idam edilme cezası verildi.

Peng hatun öküzünü veya parasını geri alamadı çünkü bunlara el koymuş olan en küçük kardeş Tan-çeng sınırından kaçtı ve bir daha da bulunamadı. Peng hatunun oğlu öldüğü ve doğrudan kocasının soyundan gelen hiçbir erkek olmadığı için aile reisine Çen ailesinin başka bir kolundan bir vâris belirlemesi emredildi.

4
AİLE KAVGASI

P'u Sung-ling aile kavgalarını gayet iyi biliyordu. Kendi evlilik yaşantısının ilk zamanlarını şöyle tarif etmişti:

Ben babamın üçüncü oğluydum ve nişanlandığımda on yaşımı geçmiştim. Annemle babam, Bay Liu'nun ikinci kızına söz kesmeye hazır olduğunu duyup bir çöpçatan aracılığıyla görüşmelere başlamışlardı. İnsanlar babamı yoksul diye eleştirdiklerinde Bay Liu onlara şu cevabı vermişti: "Duyduğuma göre o, bu dünyada hor görülmeye katlanan ölümsüzler gibiymiş, ayrıca oğullarına okuma-yazma öğretiyormuş ve yoksulluğuna rağmen çalışmayı bırakmamış. Bu adam ailesinin yanlış bir yola sapmasını engelleyecektir, o halde yoksul olmasının ne önemi var ki?" Böylece anlaşmaya vardılar. 1655'te, Hükümdarlık Sarayı'nın imparatora cariye olacak iyi aile kızları aramaya başladığına dair söylentilerin yayılmasıyla herkes çok huzursuzlandı. Bay Liu başlangıçta buna inanmadı ama inatçılık etmeye de cesaret edemediğinden herkesin yaptığını yapıp kızını, damat tarafının evine gönderdi. Kızı o sırada on iki yaşındaydı ve bir süre müstakbel kayınvalidesi Tung hatunla aynı odada kaldı, söylentiler yatıştıktan sonra kendi evine geri döndü.

İki yıl sonra evlendik. Sevecen, içi dışı bir, boşboğazlık etmeyen biriydi; belki kız kardeşleri kadar zeki değildi ama kayınvalidesine onların yaptığı gibi kaba davranmıyordu. Annem, karımın yeni doğmuş bir bebeğin yüreğine sahip olduğunu söylerdi; karımı çok sever, el üstünde tutar, bütün misafirlere öve öve bitiremezdi. Bu durum en büyük ağabeyimin karısının hiç olmadığı kadar kızmasına neden oldu. Ağabeyimin karısı diğer eltileriyle birleşerek karıma karşı cephe aldı, ayrım gözetti-

ği için annemi suçladı ve onları sürekli casus gibi izledi. Fakat annem onurlu ve adil bir şekilde davranmaya devam etti, karımı sanki kendi öz kızıymış gibi sevgisiyle korudu –aynı şeyi kumanın oğlu için de yapmıştı– ve asla sitem veya serzenişe neden olacak bir davranışta bulunmadı.

Buna rağmen diğer eltiler anneme kusur bulmak için saçma sapan bahaneler uyduruyorlardı, ortalığı sürekli velveleye veriyor, bir türlü susmak bilmiyorlardı. En sonunda babam "Bu böyle yürümez," deyip toprağının iki buçuk hektarını oğulları arasında paylaştırdı. O yıl ürün açısından kötü bir yıldı, sadece beş ölçü karabuğday ve üç ölçü akdarı alabilmiştik. Diğerleri bozulmuş olan alet edavatı almayı reddedip iyi durumda olanları alabilmek için ağız dalaşına girerken benim karım sanki dilsizmiş gibi sessiz kaldı. Sonuçta erkek kardeşlerimin hepsi topraklarımızın sınırları içinde, çok iyi durumda birer mutfağı ve oturma odası olan evlere kavuştular. Topraklarımızın dışına taşınmak zorunda kalan bir tek ben olmuştum; tek bir duvarı bile sağlam olmayan, etrafı sık ağaçlar, otlar ve dikenlerle kaplı üç odalı bir köy evine taşındık.

P'u Sung-ling bu deneyimlerinden yola çıkarak en vahşi öykülerinden bazılarını yazdı. Bunlardan birinde, her birine Konfüçyüs'ün ideal erdemler olarak olarak gördüğü niteliklerin adları verilen oğullardan ve üvey oğullardan oluşan geniş bir ailenin, giderek çirkinleşen kavgalarla yine bu oğullar tarafından parçalanışını anlatır. Şiddetin ve acımasızlığın bir toplulukta ne gibi sonuçlar doğurabileceğini, yoksulluğun pervasızlık ve ani, mantıksız şiddet eylemleri gibi başa çıkılması neredeyse imkânsız sorunlara nasıl yol açabileceğini anlatırken pastişin ötesine geçip, yöredeki eşkıyalara dair gözlemlerinden ve bildiği yöresel hikâyelerden faydalanır. P'u Sung-ling, yerel yetkililerin bu tip olayların üstesinden gelebileceğine inanmıyordu. Tsui-Meng adında birini anlatan aşağıdaki hikâyeden çıkarılacak ders, böyle bir şiddetin neticede bireyin kendi iradesi tarafından kontrol altına alınması gerektiğidir; bu eğilim toplumun iyiliğine kanalize edilebilirse, sonuçta yetkililerin ihmalkârlığını telafi edip köy halkının kendini korumasına yardımcı olması umulabilir.

Adı "saldırgan Tsui" anlamına gelen ve Wu-meng yani "barışçıl Meng" diye başka bir isme de sahip olan Tsui Meng, Çien-çang'ın önde gelen ailelerinden birinin oğluydu. Katı ve inatçı bir karaktere sahip olan Tsui henüz okul çağında küçük bir çocukken bile arkadaşlarından biri kendisine herhangi bir konuda biraz karşı çıkacak olsa çocuğun üstüne atılıp tekme tokat girişirdi. Öğretmeni onu durdurmak için çok uğraştığı halde başarılı olamayınca ona şimdi taşıdığı ismi ve diğer ismini vermişti.

Tsui on altı, on yedi yaşlarına geldiğinde inanılmaz bir dövüş gücüne sahipti ve uzunca bir sopayı kavrayarak yüksek bir çatıya sıçrayabiliyordu. Haksızlıkları düzeltmekten büyük zevk alıyordu ve dolayısıyla çevresindeki herkes ona saygı duyuyordu, evinin odaları ve merdivenleri yardımını isteyen insanlarla dolup taşıyordu. Tsui saldırgan insanlara gem vuruyor, zayıfların yardımına koşuyor ve davranışları yüzünden bazı insanların kendisinden nefret etmesine aldırmıyordu. Birisi kendisine karşı çıkacak olsa Tsui ona taş ya da sopayla vuruyor ve karşısındaki de kötü bir şekilde yaralanıyordu, dolayısıyla öfkesi kabardığında kimse onu kontrol altına alma girişiminde bulunmaya cesaret edemiyordu.

Tsui sadece annesine saygı gösteriyor, annesinin karşısında sakinleşiyordu, annesi davranışları yüzünden onu azarladığında onun bütün emirlerine itaatkâr bir tavırla karşılık veriyor ama o gider gitmez yine hepsini unutuyordu.

Komşu evlerden birinde kayınvalidesine zalimce davranan bedhah bir kadın yaşıyordu, öyle ki yaşlı kadıncağız neredeyse açlıktan ölmek üzereydi. Yaşlı kadının oğlu ona bir süre gizlice yemek vermiş ama karısı bunu keşfettiğinde yaşlı kadına her fırsatta küfretmeye başlamıştı, bağırıp çağırmaları civardaki bütün evlerden duyulabiliyordu. Bu durum karşısında çok öfkelenen Tsui duvara tırmanarak komşusunun evine girdi ve kadının bumunu, kulaklarını, dudaklarını ve dilini kesip onu cansız bir halde öylece bıraktı. Neler olduğunu duyduğunda Tsui'nin annesi çok telaşlandı, ölen kadının kocasını çağırıp onu rahatlatabilmek için elinden ne geliyorsa yaptı. Ona ayrıca genç bir köle kız da verdi ve böylece mesele örtbas edildi.

Fakat şimdi Tsui'nin annesi sürekli ağlıyor ve yemek yemeyi reddediyordu. Bu sefer de Tsui endişelenmişti. Annesinin önünde diz çöküp kendisini dövmesi için ona yalvardı ve gerçekten çok üzgün olduğunu söyledi. Annesi ise ağlamaya devam etti ve Tsui'nin karısı Çou da kocasının yanında diz çökene kadar hiçbir karşılık vermedi, fakat sonra oğlunu dövdü ve ayrıca bir iğne alıp oğlunun koluna iğneyle bir çarpı işa-

reti kazıdı, işaretin hiç silinmemesi için de kolunu toprakla ovdu. Tsui tüm bunlara dayandı ve her şey bittikten sonra annesi tekrar yemek yemeye başladı.

Tsui'nin annesi Budist ve Taoist dilencilere yiyecek vermekten büyük zevk alıyordu, onlar da kadının evine gelip karınlarını iyice doyuruyorlardı. Bir gün Tsui annesinin evinin kapısında Taoist bir keşişle karşılaştı; keşiş ona şöyle bir bakıp "Zatıalinizde çok kötü bir felaketle karşılaşacak olan birinin havası var, korkarım sizi doğal bir ölümün beklediğini söylemek çok zor. Kendilerini iyi işlere adayan kimselerin hanesinde böyle bir durum olmamalı," dedi.

Annesince daha yeni ikaz edilmiş olan Tsui bu sözleri duyduğunda saygılı bir tavırla şöyle karşılık verdi: "Bunun gayet iyi farkındayım ama herhangi bir haksızlığa tanık olduğumda kendimi hiçbir şekilde tutamıyorum. Kendimi değişmeye zorlarsam bu kaderden kaçınabilir miyim?"

"Şimdilik bir şeylerden kaçınıp kaçınmamaktan bahsetmeyelim," diye cevap verdi Taoist gülümseyerek. "Sana öncelikle değişip değişemeyeceğini sormak istiyorum. Kendinle acı veren bir savaşa girmen gerekecek ama şayet bunu yapman on binde bir ihtimalle bile mümkünse sana ölümden kaçınmanın sırrını öğreteceğim." Tsui doğaötesi güçlerle iletişim kurmaya hiçbir zaman inanmamıştı, dolayısıyla cevap vermeden sadece gülümsemekle yetindi. "İnançlı biri olmadığını görebiliyorum," dedi keşiş, "ama bahsettiğim şeyin büyüyle hiçbir ilgisi yok. Bu, en yüksek seviyede erdemin dahil olduğu bir iş ve başarısızlığa uğraması halinde kimseye zarar gelmeyecek." Bunun üzerine Tsui keşişten bu konuda daha çok bilgi istedi ve keşiş de şöyle karşılık verdi: "Kapının dışında, yakın arkadaşlık kurman gereken bir genç var, sen ölüme mahkûm edildiğinde hayatını sana geri vermeyi başaracak olan kişi odur." Ardından Tsui'yi dışarı çağırıp kastettiği kişiyi ona gösterdi.

Oğlanın soyadı Çao, adı da Seng-ko idi. Çao ailesi aslen Nan-çang' dandı ama o sene orada korkunç bir kıtlığın baş göstermesi üzerine Çien-çang'a taşınmışlardı. Tsui o andan itibaren Çao Seng-ko'ya büyük bir sevgi gösterdi, oğlanı evde kendisiyle birlikte yaşamaya çağırdı ve ona isteyebileceği her şeyi verdi. Çao Seng-ko o sırada on iki yaşındaydı, Tsui'nin annesine törelerin gerektirdiği gibi saygılarını sundu ve Tsui'nin erkek kardeşi olarak evlatlık alındı. Bir sonraki sene Çao ailesinin reisi, doğuda halletmesi gereken birtakım işler nedeniyle tüm ailesiyle birlikte oradan ayrıldı, böylece Tsui'nin Seng-ko'yla bağlantısı tamamen koptu.

Kapı komşularının karısının ölümünden beri Tsui'nin annesi oğlunu

sıkı gözetim altında tutuyordu, herhangi biri Tsui'ye sorunlarını anlatmak için geldiğinde annesi geleni derhal gönderiyordu. Bir gün Tsui'nin küçük dayısı öldü ve Tsui de annesiyle birlikte merhumun ailesine tazıyelerini sunmaya gitti. Yolda, elleri kolları bağlı genç bir adamı yanlarında sürükleyen bir gruba rastladılar; gruptakiler acele etmesi için genç adama sövüp sayıyor bir yandan da vuruyorlardı. Olan biteni izlemekte olan bir kalabalık yolu tıkamıştı ve yolculardan hiçbiri geçip gidemiyordu. Tsui neler olduğunu sordu ve onu tanıyanlar durumu açıklamak için etrafında toplandılar.

Olay şöyleydi: Yaşadığı yörede herkese zorbalık taslayan, tanınmış bir eşraf mensubunun bir oğlu vardı. Bu oğul, Li Şen'in karısının ne kadar güzel olduğunu görünce onu elde etmeye karar vermişti. Bunu doğrudan yapamayacağı için evdeki uşaklardan birini gönderip Li Şen'i kendisiyle kumar oynamaya davet etmişti. Oyun sırasında Li'ye yüksek faizle büyük meblağda borç verip karısını bu borçlar karşılığında teminat olarak gösterebileceğini söylemiş; Li kaybettikçe ona daha da çok borç vermişti. Sonunda gün doğduğunda Li'nin binlerce tael borcu birikmişti. Altı ay sonra borç, faiziyle birlikte otuz bin taelin üzerinde bir meblağa ulaşmıştı ve Li'nin bunu ödeyebilmesine imkân yoktu. Böylece zorba adamla oğlu, Li'nin karısını zorla elinden almaları için birilerini gönderdi; Li evlerinin önünde ağlayıp karşı çıkmaya kalkışınca adamlar onu sürükleye sürükleye götürüp bir ağaca bağladılar ve meselenin peşini bırakacağına dair bir belge imzalayana kadar dövüp bedenine çiviler batırdılar.

Tsui bunları duyduğunda, öfkesinin içinde bir dağ gibi kabardığını hissetti ve sanki savaşa hazırlanıyormuş gibi atını daha hızlı gitmesi için kırbaçladı fakat annesi tahtırevanın perdesini açıp "Hey! Yine başlıyor musun yoksa?" deyince durdu. Anne oğul başsağlığı ziyaretlerini tamamlayıp evlerine döndüler ama Tsui ne konuşuyor ne de yemek yiyordu, sanki bir şeye öfkelenmiş gibi dümdüz önüne bakarak kıpırtısızca oturuyordu. Karısı derdinin ne olduğunu sordu ama o cevap vermedi. O gece Tsui yatağına giysileriyle yattı ve sabaha kadar döndü durdu, ertesi gece de aynı şeyi yaptı. Bir ara aniden kalkıp odadan çıktı fakat hemen sonra geri gelip tekrar yattı. Bunu üç-dört kere yaptı. Karısı onu sorgulamaya cesaret edemedi, endişeli bir halde öylece yatıp sesleri dinlemekle yetindi. Sonunda Tsui bir süreliğine dışarı çıktı, geri geldiğinde odalarının kapısını kapatıp derin bir uykuya daldı.

Aynı gece birisi, Li'nin karısını çalan kişiyi kendi yatağında öldürdü, adam karnı deşilmiş ve bağırsakları dışarı fırlamış bir halde bulundu. Li'

nin karısı da çıplak ve cansız bir halde yatağın yanında, yerde yatıyordu.

Yetkililer suçu Li'nin işlediğinden şüphelenip onu tutukladılar, ayak bileklerindeki kemikler neredeyse derisinin altından fırlayıncaya dek cenderede ona işkence ettiler ama o yine de suçlu olduğunu itiraf etmedi. Ama bir yıldan uzun bir sürenin sonunda bu işkenceye daha fazla dayanamayarak sahte bir itirafta bulundu ve ölüme mahkûm edildi.

O sıralarda Tsui'nin annesi öldü ve cenaze kaldırıldıktan sonra Tsui karısına şöyle dedi: "O adamı öldüren aslında bendim ama yaşlı annem hâlâ hayatta olduğu için bunu itiraf etmeye cesaret edememiştim. Artık ona karşı vazifem sona erdiğine göre benim işlediğim bir suçun cezasını bir başkasının çekmesine nasıl göz yumarım? Yetkililere teslim olup ölüm cezamı çekmeliyim." Tsui'nin karısı dehşete kapılmıştı, kocasına ona sımsıkı sarıldı ama Tsui kendini ondan kurtararak evden ayrıldı ve idari merkeze gidip teslim oldu. Sulh hâkimi çok şaşırmıştı, Li'yi serbest bırakmayı planlayarak Tsui'yi hapse attı, ne ki Li asıl suçlunun kendisi olduğunda ısrar ederek gitmeyi reddetti. Hâkim davayı bir karara bağlayamadığından her ikisini de nezarette tuttu. Li'nin akrabaları gelip onu ikna etmeye çalıştılar ama o "Tsui'nin yaptığı şey, benim yapmak isteyip de yapamadığım şeydi. O benim için böyle bir şey yaptıktan sonra nasıl arkama yaslanıp onun ölmesine seyirci kalabilirim? Tsui hiç teslim olmamış gibi davranacağım," dedi. İtirafını geri çekmeyi reddetti ve bu konuda Tsui ile tartıştı – ta ki idari merkezdeki herkes gerçek hikâyeyi öğrenene kadar. Bundan sonra Li hapishaneyi terk etmek zorunda kaldı ve Tsui de ölüme mahkûm edildi.

Cezanın infaz tarihinden hemen önce Ceza Kurulu'ndan Çao adında bir yetkili tesadüfen bölgeye gelmişti. Ölüm cezasına çarptırılan suçluların listesini inceleyerek içlerinde cezasının hafifletilmesini hak eden biri olup olmadığına bakıyordu. Tsui'nin ismini gördüğünde diğerlerini bir kenara bırakıp onu çağırttı. Tsui içeri girdi, başını kaldırıp yetkilinin oturduğu platforma baktı ve Çao Seng-ko'yu tanıdı! Her ikisi de hem kederli hem mutluydu, Tsui gerçek hikâyeyi anlattıktan sonra Çao uzun süre bir aşağı bir yukarı dolaşıp durdu, sonunda Tsui'nin hapishanede tutulmasını emretti ama gardiyanlara ona iyi davranmalarını söyledi. Ardından Çao, Tsui'nin cezasını, kendi istekleriyle teslim olup suçlarını itiraf edenlere uygulanan prosedürlere uygun olarak azaltıp onu asker olarak hizmet etmek üzere Yunnan'a sürgüne gönderdi. Li de kendini Tsui'nin hizmetkârı olarak kaydettirip onunla gitti. Bir yıl dolmadan cezasının affedilmesi üzerine Tsui evine geri döndü, bu da Çao'nun nüfuzu sayesinde gerçekleşmişti.

Tsui eve döndükten sonra Li hep onunla kaldı ve iş meselelerinin hepsinin idaresini üstlendi. Tsui ona para vermek istediğinde Li kabul etmedi. Li, sırıkla atlama ve boks konusundaki becerilerini geliştirmekten özellikle zevk alıyordu. Tsui de Li'ye karşı çok düşünceliydi; ona bir eş satın alıp toprak vermişti. Tsui artık bütün gücünü eski davranış biçimini değiştirmeye adamıştı ve kolundaki yaralara her dokunuşunda gözlerinde yaşlar beliriyordu; komşular arasında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında Li, Tsui kendisinden arabuluculuk yapmasını istemiş gibi davranıyor ve meseleyi ondan saklıyordu.

İmparatorluk Akademisi'nde, zengin ve mütehakkim bir aileden gelen Wang adında bir öğrenci vardı, civarda ne kadar güvenilmez veya ahlaksız insan varsa Wangların evinde toplanırdı. Yörenin iyi ve varlıklı ailelerine gelince, çoğu yağmalanmıştı; karşı çıkmaya kalkışan olduğunda Wang onları yollarda öldürmeleri için bir grup haydut gönderiyordu. Wang'ın oğlu da en az babası kadar ahlaksız ve zalimdi, baba oğul, Wang'ın dul teyzesiyle uygunsuz bir ilişki içersindeydiler. Wang'ın kendi karısı Çiu hatun kocasını durdurmaya çalışmış, kocası da onu boğmuştu, bunun üzerine Çiu hatunun erkek kardeşleri sulh hâkimine resmi bir şikâyette bulunmuşlardı. Ne ki Wang sulh hâkimine rüşvet vermiş ve Çiu kardeşler de asılsız bir suçlamada bulunmakla suçlanmışlardı. Böylece nereye başvuracaklarını bilemeyen kardeşler yardım istemek için Tsui'ye gittiler fakat Li yollarını kesip onları uzaklaştırdı.

Birkaç gün sonra bazı misafirler geldi ve o anda etrafta hiç hizmetkâr olmadığı için Tsui, Li Şen'e gidip çayı hazırlamasını söyledi. Li ses çıkarmadan odadan çıktı; daha sonra birine "Ben Tsui Meng'in arkadaşıyım ve sürgüne gittiğinde on bin *li* boyunca onu takip ettim, yani benim doğru davranmadığımı söyleyemezsin, oysa o bana hiçbir zaman maaş ödemedi ve hep uşağıymışım gibi davrandı. Bundan hiç hoşlanmıyorum," deyip öfkeli bir şekilde oradan ayrıldı. Li'nin bunları söylediği kişi Tsui'ye bu konuşmadan bahsettiğinde Tsui, Li'deki değişime şaşırmıştı ama bu konuda hiçbir şey yapmadı.

Li herhangi bir uyarıda bulunmadan mahkemeye gidip kendisine üç yıldır hiç maaş ödenmediğini söyleyerek Tsui'ye karşı suçlamada bulundu. Durum karşısında şaşırıp kalan Tsui Li ile bizzat yüzleşmeye gitti, Li öfkeli bir şekilde onunla tartıştı ama Li'yi ikna edici bulmayan sulh hâkimi onu dayak cezasına çarptırıp mahkemeden uzaklaştırdı. Bu olaydan birkaç gün sonra Li bir gece aniden Wang'ın evine girerek babayı, oğlu ve teyzeyi öldürüp duvara, üstüne adını yazdığı bir kağıt parçası sıkıştırdı ama polis memurları onu tutuklamaya geldiklerinde arkasında

hiç iz bırakmadan ortadan kaybolduğunu gördüler. Wang ailesinden hayatta kalanlar bu olaydan Tsui'nin sorumlu olduğundan şüphelendiler ama sulh hâkimi onlara inanmadı. Tsui ancak o zaman Li'nin birkaç gün önceki suçlamasını neden yaptığını anladı: Li bunu, Tsui'nin sonraki cinayetten sorumlu tutulmasını engellemek için yapmıştı. Böylece yakınlardaki bölgelere, Li'nin tutuklanmasını emreden müzekkereler gönderildi fakat tam da o sıralarda Li Tzu-çeng 'in başlattığı ayaklanma* ortalığı kasıp kavurduğu için bu mesele unutuldu. Ming Hanedanı çöktükten sonra Li Şen ailesiyle birlikte evine döndü ve Tsui ile arkadaşlığını eskisi gibi sürdürdü.

O sıralarda her yerde hırsız çeteleri türüyordu ve Wang'ın yeğenlerinden Wang Te-jen de, bir zamanlar amcasının müttefiki olan belalı adamlardan bir çete oluşturmuştu. Kendilerine dağlarda bir üs kurarak bir grup hayduta dönüşen bu adamlar çevredeki köyleri ve meraları yağmalıyorlardı. Bir gece Te-jen, Tsui'den intikam alacağını söyleyerek çeteyi toplayıp dağdan indi. Tsui tesadüfen evde değildi ve Li Şen de şans eseri adamların geldiğini görüp bahçe duvarından atlayarak güvenli bir yere saklanmayı başardı. Hırsızlar Tsui'yi arayıp da bulamayınca Tsui' nin karısını ve evdeki değerli eşyaları alıp gittiler.

Li geri döndüğünde evde sadece bir uşak kalmıştı, o da ne yapacağını bilemeyecek kadar korkmuş ve sarsılmış haldeydi. Li uzunca bir ip alıp onlarca parçaya böldü, kısa parçaları uşağa verip uzun olanları kendisi aldı. Uşağa, hırsızların inini geçip dağa tırmanmasını, yarı yola geldiğinde ip parçalarını yakarak dikenli çalıların arasına serpiştirmesini; sonra da gerisine hiç karışmadan eve dönmesini söyledi. Uşak, Li'nin dediğini yapmayı kabul edip yola çıktı. Li, hırsızların hepsinin bellerinde kırmızı birer kuşak, başlarında da kırmızı birer sarık olduğuna dikkat etmişti, dolayısıyla kendisi de aynı şekilde giyindi. Evin avlusunda, daha yeni doğum yapmış olan ve hırsızların almadığı yaşlı bir kısrak vardı. Li tayı bir yere bağlayarak atı eğerleyip gemledi ve yola çıktı. Hırsızların ini, ele geçirdikleri büyük bir köydeydi; Li oraya vardığında kısrağı köyün dışında bir yere bağlayıp duvardan atlayarak köye girdi. Silahları hâlâ üzerlerinde olan hırsızlar ortalıkta dolaşıyorlardı ve Li kurnaz bir sorgulama sayesinde Tsui'nin karısının Wang'ın evinde tutulduğunu öğrendi. Kısa süre sonra herkesin gece için çekilmesini emreden

* Li Tzu-çeng 1630'larda Çin'in kuzeybatısında asilerden oluşan bir ordu kurup 1644'te Pekin'i ele geçirerek Ming Hanedanı'na son verdi. Aynı yıl Mançular gelip onu Pekin'den kovarak Çing Hanedanı'nı kurdular.

işaret verildi ama tam hırsızlar emre uymaya davrandığı sırada biri doğudaki tepelerde bir ateş gördüğünü söyleyince herkes bakmak için toplandı. Başlangıçta sadece bir-iki tane ışık noktacığı vardı fakat noktacıklar yıldızlar gibi giderek arttı, bu sırada Li de nefesi kesilmiş bir halde koşup avazı çıktığı kadar bağırarak doğudaki tepelerde tehlike olduğunu söyledi. Telaşa düşen Wang silahlarını kuşanarak birliklerinin başına geçip tepelere doğru ilerlerken Li gruptan ayrılıp köye geri döndü.

İki hırsızın bir tente altında nöbet tuttuklarını gören Li onlara "General Wang kılıcını unutmuş," diye seslendi ve hırsızlar kılıca bakmak için içeri girdiklerinde adamların kafalarına arkadan vurdu. Hırsızlardan biri cansız yere serildi; diğeri ise Li'ye döndü ama Li kafasını uçurarak onu da öldürdü. Tsui'nin karısını sırtına alıp duvara tırmanan Li atı çözüp dizginleri kadına vererek "Dönüş yolunu bilmiyorsun, bırak yolu at bulsun," dedi. Tayına kavuşmak için sabırsızlanan kısrak dörtnala koşmaya başladı. Li, dağlara giden bir geçide ulaşıncaya kadar onları takip etti, orada önceden pek çok yere serpiştirmiş olduğu ip parçalarını ateşe verip sonra da eve döndü.

Ertesi gün Tsui eve döndü. Maruz kaldığı korkunç hakaretin yol açtığı taşkın öfkeden dolayı hem fiziksel hem de ruhsal olarak perişan oldu, atına atlayıp haydutlara tek başına saldırmak istedi ama Li onu vazgeçirmeyi başardı. İkisi birlikte bütün köylüleri ortak bir strateji geliştirmek üzere topladılar ama köylülerin çoğu korktukları için harekete geçmeye cesaret edemiyorlardı, sorunu bütün açılardan ele aldıktan sonra yeterli cesarete sahip yirmi köylü bulabildiler ama ne yazık ki onların da silahları yoktu. O sıralarda tesadüfen Wang Te-jen'in akrabalarının evinde iki casus yakaladılar, Tsui onları öldürmek üzereydi ki Li onu durdurdu; yirmi köylüye, ellerine tahta sopalar alıp iki soyguncunun önünde dizilmelerini söyledi; ardından soyguncuların kulaklarını kesip gitmelerine izin verdi. Öfkelenen köylüler Li'ye "Biz, soyguncuların elimizde bu sopalardan başka silah olmadığını öğrenmelerinden korkuyorduk ve sen bunu onlara açıkça gösterdin. Şimdi hepsi birlikte buraya gelecek olursa köy tamamen korumasız olacak" dediler.

"Onların gelmesini istiyorum," dedi Li. Önce haydutları evlerinde barındıranları yakalayıp öldürdü; ardından yay, ok ve ateşli silah bulmaları için her tarafa adam gönderip bu arada kendisi de şehre giderek iki büyük top ödünç aldı.

Akşam olduğunda Li Şen köylülerin en güçlülerini yanına katıp dağlara açılan geçide gitti. Toplardan birini oraya yerleştirip başına da iki adam koydu ve uzaktan görülmeyecek şekilde yanan ateşin başında bek-

leyen adamlara, haydutları gördüklerinde ateş etmelerini söyledi. Ardından vadinin doğu tarafındaki geçide gidip birkaç ağaç kesti ve tepenin başına yerleştirdi; sonra da o ve Tsui, yanlarına onar adam alarak kayalıklarda beklemeye başladılar. Bir süre sonra uzaktan gelen at kişnemeleri duydular ve haydutlar, akıp giden bir nehir gibi yanlarından geçmeye başladılar. Köylüler bütün haydutların vadiye inmesini bekleyip ardından geri dönüş yolunu tıkaması için ağaç kütüklerini yuvarladılar; aynı anda topun ateşlenmesiyle haydutlardan yükselen çığlıklar dağları ve vadileri doldurdu. Haydutlar geri dönüp kaçmaya çalıştılar ama vadinin doğu girişi tıkalı olduğu için oradan geçemediler, başka kaçış yolu da yoktu. Kayalıkların her iki tarafından oklar ve mermiler yağıyordu; kafaları kopan, kolları ve bacakları parçalanan hırsızlar yığınlar halinde vadi tabanında yatıyordu.

Sadece yirmi kadar hırsız hayatta kalmıştı ve onlar da boylu boyunca yere uzanıp hayatlarının bağışlanması için yalvardılar; onları bağlamaları için aşağıya birkaç adam gönderildi ve hırsızlar esir olarak geri getirildiler. Kazandıkları zaferden kâr etmek isteyen köylüler haydutların inine gittiler, geride bırakılan nöbetçiler onların geldiğini duyunca kaçıp saklandılar ve böylece köylüler de kamptaki bütün askeri malzemeleri alıp evlerine döndüler.

Durumdan son derece hoşnut olan Tsui, Li'den, ipleri ateşe verme planını açıklamasını isteyince Li şöyle karşılık verdi: "Uşağa dağların doğu kesiminde ateş yaktırdım çünkü haydutların beni takip etmesinden korkuyordum; bunun için kısa ip parçaları kullandım çünkü çabucak yanmalarını istiyordum; aksi halde haydutlar orada kimsenin olmadığını anlayabilirlerdi. İpleri vadinin girişine yerleştirdim çünkü giriş dardı ve tek bir kişi tarafından kapatılabilirdi; haydutlar beni takip ederek oraya gelirse, ateşleri gördüklerinde korkup geri çekilirler diye düşündüm. Çok tehlikeli bir durum için yapılmış sarsak bir plandı." Ele geçirdikleri hırsızlardan birkaçını sorguya çektiklerinde, adamların gerçekten de Li'yi vadiye kadar takip ettiklerini ama ateşleri görünce korkup geri çekildiklerini öğrendiler.

Yakalanan yirmi haydutu, burunlarını ve kulaklarını kestikten sonra serbest bıraktılar. O günden sonra iki adamın ünü gitgide yayıldı ve herhangi bir felaketten kaçmaya çalışan insanlar onların takipçisi olmak için köye gelip orayı adeta bir pazar yerine çevirdiler. İki adam, üç yüzden fazla kişiden oluşan bir yerel savunma birliği kurdu ve bölgedeki zalim haydutların hiçbiri onlara saldırmaya cesaret edemedi; bu iki adama büyük güven duyan yöre halkı böylece huzur içinde yaşadı.

Tan-çeng bölgesinde, P'u Sung-ling'in kurgusal Wang ailesine model teşkil etmiş olabilecek bir Wang ailesi yaşamıştı. Aile reisi Wang San, aslında Tan-çeng'in dört yüz kilometre kuzeydoğusundaki Çi-hsia bölgesinde yaşıyordu; 1661 yılı boyunca ve 1662'nin başlarında Şantung dağlarında üç Mançu ordusuna karşı aylarca direnen Yü Çi adlı asinin ordusunda astkomutanlık yapmıştı. Asiler, etraflarını kuşatan orduların doğrudan saldırıları ve asi birliklerin üslerinin bulunduğu yerlerin çevresindeki köylere yönelik vahşi öç saldırıları sonucunda bozguna uğradığında Yü Çi, astlarının çoğunu idam edilmeye terk ederek kaçmayı başarmıştı. O esnada Wang San da kaçıp Tan-çeng'e gelerek yanında getirdiği parayla Wu-çang köyünde etrafı duvarlarla çevrili bir çiftlik satın almıştı. Wau-çeng köyü, bölgenin oldukça güneyindeydi, böylece Wang San acil bir durumda Pei'deki sınırdan Kiangsu bölgesine geçerek Şantung' un yasal yetki alanını terk edebilirdi. Köylüler, kılıç ve yaylarla silahlanmış atlıların geceleri gruplar halinde Wang San'ın evine gittiğine ve Wangların günlerce ortadan kaybolduğuna tanık olmuşlardı ama hiç kimse aileyi yetkililere rapor etmeye cesaret edememişti.

Wang San'ın en az kendisi kadar sert bir oğlu vardı; Wang Kohsi adındaki bu oğul, Çiang diye bir toprak sahibinin kızıyla evlenmişti. Çiang, kızının Wang ailesine katılmasına izin vermekle kalmamış, aynı zamanda Wanglara yirmi dört hektarlık kaliteli toprak vermişti. Çiang'ın bu anlaşmaları yapmaktaki amacı Wang ailesinin himayesini satın almaktı, zira bölgedeki herkes Wangların toprak sahibi olmanın yanı sıra gangster de olduklarını biliyordu.

Tan-çeng'de P'u Sung-ling'in kurgusal kahramanı saldırgan Tsui Meng'e model teşkil etmiş olabilecek biri yoktu, Li Tung-çen adında bir çiftçi muhtemelen Tsui'nin sahip olduğu bağımsızlığa en çok yaklaşan kişiydi. Li, Tan-çeng şehrinin yirmi dört kilometre güneybatısında, Lao-kou pazarının yakınlarında yaşıyordu. Orada, merkezi bir avlu etrafında toplanmış, toprak duvarlı ve tabanlı pek çok odası olan, etrafı duvarla çevrili büyük ama biçimsiz bir evi vardı. Ev büyük olmasına rağmen bir yoksul evi gibiydi, içinde çalmaya

değer hiçbir şey yoktu. Li'nin yedi oğlundan altısı orada onunla yaşıyordu, en büyük oğlu Li Yüan yakınlardaki Ni-hu köyüne taşınıp kendi hayatını kurmuştu.

Baba ve en büyük oğul, Çiang'ın sahip olduğu yirmi dört hektarlık araziyi kiralayabilmeyi umuyorlardı (komşularına göre ikisinin de "ağızlarının suyu akıyordu"), zira bu arazi kendilerininkinin bitişiğindeydi; dolayısıyla Çiang 1670 baharında araziyi Wang San'a verdiğinde çok öfkelendiler. Durum karşısında yaşadıkları hayal kırıklığını, hayvanlarının nerelerde otladığı konusunda umursamaz bir tavır takınarak gösterdiler; eşekleri ve domuzları sık sık Wang'ın yeni arazisinin sınırları dahiline giriyordu.

Yazın başlarında bir gün Wang Ko-hsi birkaç adamla birlikte tarlasında çalışmaya geldiğinde Li Yüan'ın domuzlarından birini toprağı eşelerken bulunca domuzu öldürüp hayvanlarının Wang topraklarını çiğnemesine izin verdiği için Li Tung-çen'e küfürler savurdu. Bu duruma çok öfkelenen Li Tung-çen de buna karşılık Wanglar'ın "atlı haydutlar çetesinin ele başları" olduklarını söyledi. Söylediği şey doğru olmasına rağmen Wanglar bu suçlamanın affedilemez bir meydan okuma olduğuna karar verdiler. 6 Temmuz'da (tesadüfen Çen Kuo-hsiang da Çen Lien'i aynı gün şehrin yakınlarında öldüresiye dövmüştü) üç arkadaşlarıyla birlikte evlerinde toplanıp Li'nin hakaretinin öcünü almak için bir plan yaptılar. Neticede aralarına iki adam daha almaya karar verdiler: kavgacılığıyla ünlü olan Su Ta ile deneyimli ve kurnaz biri olan Şişko Li. Ardından adamlarından birini bir kâhine gönderip "çok mühim bir işe girişmek için" en uygun günün hangisi olduğunu sordurdular. Kâhin "Çifte Altı" gününü, yani altıncı kameri ayın altıncı gününü (22 Temmuz) tavsiye edince Wanglar da planlarını o akşam için yaptılar.

22 Temmuz günü öğleden sonra Wang ile adamları gizledikleri silahlarıyla birlikte eşeklerine binip kırlar ve tarlalar boyunca ilerlediler; eşekleri Li Tung-çen'in evinin arkasındaki tepede bırakıp karanlık çökene kadar çalıların arasında beklediler. Toplam sekiz kişiydiler, içlerinden biri eşeklere göz kulak olmak için kalmıştı. Wang San evin arkasındaki yolu tuttu; iki kişi öndeki girişi gözlemekle görevlendirildi, tanınmamak için yüzünü kırmızı toprakla sıvamış olan Wang Ko-hsi de diğer üç adamla birlikte Li Tung-çen'

in avlu duvarına tırmanıp içeri girdi. Sıcak bir gece olduğundan Li, iki arkadaşı ve oğullarının çoğuyla birlikte avluda yatıyordu. Li daha ayağa kalkamadan Wang Ko-hsi karnına bir mızrak sapladı, "Kim var orada?" diye bağırıp sendeleyerek ayağa kalktığındaysa önce ensesine sonra da beline inen iki kılıç darbesiyle cansız halde yere serildi. Ardından Li'nin beşinci oğlu öldürüldü, sonra da yedinci. Altıncı oğul kapıya doğru koşarken kılıçtan geçirildi. (Ertesi gün öldü.) Kadınlara zarar verilmedi ama misafirlerin her ikisi de yaralanmıştı; adamlar misafirleri Li'nin diğer oğullarının nerede olduğunu söylemeye zorlarken Li'nin üçüncü oğlu başından yaralı olmasına rağmen koşarak komşulardan birinin evine ulaşıp bir alarm çanı çalmayı başardı. Çanın sesini duyan katiller yeniden bir araya toplanıp evlerine geri döndüler.

Li ailesinden sağ kalanlar sonraki üç gün boyunca ne yapmaları gerektiğine karar vermeye çalıştılar. Hiçbiri Wangları açıktan açığa suçlamaya cesaret edemiyordu, komşular ve yaralı misafirler de öyle. Sonunda Liler, Wanglara arazisini veren komşuları Çiang'ın aleyhinde çifte suçlamada bulundular: "Öç alma amaçlı hırsızlık ve bir aileden dört kişiyi öldürmek." Liler, Çiang'ın kendini aklamak için eninde sonunda Wangları işin içine karıştırmak zorunda kalacağını düşünmüşlerdi. Sulh hâkiminin memurları Lilerin suçlamaları sonucunda Çiang'ı tutuklayıp sorgulama için Tan-çeng'e getirdi ama hiç kimse Wang San'ın yüzsüzlüğünün boyutlarını öngörememişti: Wang mahkemeye bizzat gelip Çiang'ın dürüst biri olduğuna, onu tutuklamaları için hiçbir neden bulunmadığına ve Çiang'ın davranışlarına bizzat kefil olduğuna yemin etti. Ardından salondaki memurların şaşkın bakışları arasında Çiang'ı mahkemeden çıkardı ve kimse de bir şey demeye cesaret edemedi.

İki hafta sonra Li Yüan, bu defa intikam ve soygun meselelerine hiç değinmeden ve suçlanan kişinin adını da vermeksizin "dört kişinin katli" şeklinde bir suç duyurusunda bulundu. Bölgenin sulh hâkimi olarak göreve yeni başlamış olan Huang Liu-hung bu farklı suçlamaların arkasında ne yattığını bulmak için elinden geleni yapmaya karar verdi. İşinin zor olduğunu biliyordu çünkü kendi ofisinde bile sağlam bir güvenlik yoktu. Herhangi bir karar verdiğinde bunu anında öğrenen en az yirmi dört tehlikeli adam sapta-

mıştı, Tan-çeng'in dört bölgesine yayılmış olan bu adamların idari merkezde farklı mevkilerde bağlantıları vardı.

Sulh hâkiminin yöntemi, dolaylı yollardan ilerlemekti. Öncelikle Li Yüan'ı özel bir gece görüşmesine çağırdı ve olayın sorumlularının adlarını söylerse ailesinin katillerden intikam almasına yardım edeceğini taahhüt ederek onu isim vermeye ikna etti. Li, Wangların ismini verip katliamın detaylarını anlattıktan sonra Huang onu evine gönderdi. Ertesi gün, güvenebileceğinden kesinlikle emin olduğu tek polis memuru olan Yü Piao'yu çağırıp "Li Tung-çen'le oğullarını öldüren haydutların adlarını biliyor musun?" diye sordu.

Yü bir süre endişeli bir ifadeyle ona baktıktan sonra "Kimin yaptığını biliyorum ama size adını söylemeye cesaret edemiyorum," diye cevap verdi.

Huang: "O zaman sadece onu nasıl yakalayabileceğimizi söyle."

Yü: "Asıl zorluk onu yakalamakta değil, ama korkarım planları önceden öğrenecektir."

Huang: "Bu hayduttan intikam almak isteyebilecek biri aklına geliyor mu?"

Yü Piao yine uzunca bir süre düşündükten sonra şöyle cevap verdi: "Eyalette, erkek kardeşi bu haydut tarafından öldürülen Kuan Ming-yü diye bir adam var; olaydan bahsederken hep gözleri doluyor ama öcünü nasıl alabileceğini bilmiyor."

Huang temkinli ilerlemeye devam etti zira sadece bu Kuan denen adamı çağırtmak bile misillemeye hedef olmasına neden olabilirdi. Dolayısıyla Kuan'ın yerine yine bir suç davasına karışmış olan kuzeni Kuan Ming-pao'yu getirtip köyün muhtarı olmanın verdiği yetkiyle Kuan Ming-yü'nün de ona eşlik etmesini sağladı. Sorgulamadan sonra Kuan Ming-yü'yü özel bir görüşmeye çağırtıp yine soru-cevap yöntemiyle ilerledi:

Huang: "Ming Pao senin küçük kardeşin mi?"

Kuan: "Hayır, küçük kuzenim."

Huang: "Tek çocuk musun? Senden küçük bir kardeşin yok mu?"

Kuan: "Benden küçük bir kardeşim vardı ama öldü."

Huang: "Nasıl öldü?"

Kuan: "Haydutlar tarafından öldürüldü."

Huang: "Hangi haydutlar?"

Kuan: "Zatıaliniz bana bu soruyu sorduklarına göre haydutun kim olduğunu mutlaka biliyorlardır. Kardeşimi Wang San öldürdü. Kardeşim on üç yaşındaydı ve ekinlerimizi biçerken yanlışlıkla Wang San'ın arazisine girmişti. Wang San onu bağlayıp evine sürükledikten sonra öldürüp cesedini de evinin arka bahçesinde bir yere gömdü. Ondan hâlâ ne kadar çok nefret ettiğimi size söylemeye cesaret edemem. Li Tung-çen ile oğullarını öldüren kişi de aynı Wang San idi. Zatıalinizin bana vermek istediği bir görev varsa söylemeniz yeterli."

Huang: "Kardeşinin ölümünün öcünü alma şansını elde edeceksin. Yarından sonraki gün vergi durumlarını kontrol etmek için doğu kesimine geleceğim. O sabah erkenden Wang San'ı ziyaret edip evde olduğundan emin olmalısın, ben de Yü Piao'ya bahçe duvarının arkasında saklanmasını söyleyeceğim. Sen Yü'ye söyler söylemez ben de oraya geleceğim. Fakat herhangi bir bilgi sızarsa seni öldürtürüm."

Ardından Huang altı gümüş tael alıp Kuan'a üçünü uzatarak gerisini de Wang San yakalandıktan sonra alacağına söz verdi.

Anlaşmanın kendine düşen bölümünü yerine getirmek için sulh hâkiminin, Wangları tutuklamaya yetecek güçte bir birlik toplaması ve Wangların bundan haberdar olmasını engellemesi gerekiyordu. Bu durumla başa çıkabilecek sayıda askere en azından kâğıt üzerinde sahipti. Tan-çeng bölgesinde üç sabit askeri birlik vardı: Eyalet başkentinde, ya şehri ya da kırsal kesimdeki küçük pazar kentlerini savunan 150 asker bulunuyordu; bölgenin en güneyinde, önemli bir posta istasyonu olan Hung-hua-fou'da 80 asker nöbet tutuyordu ve 21 asker de ana yollar üzerindeki yedi hükümet binasını korumakla görevliydi. Bu askerlerin yaklaşık dörtte biri süvari, geri kalanıysa piyadeydi. Ayrıca diğer belli başlı posta istasyonlarına bağlı olan 132 atlı ve seyis bulunuyordu. Bunların dışında sulh hâkiminin 103 kişiden oluşan kendi personeli vardı, bu personele 50 milis askeri, 16 ulak ve 8 polis memuru dahildi. Anlaşılan polis memurları Huang Liu-hung'un en güvenilir personeliydi; yıl-

da on yedi buçuk taeli bulan maaşlarıyla, yılda sadece altı tael kazanan ulakların ve askerlerin üç misli para alan polis memurları eğitimli ve sadıktı fakat diğerleri sürekli sorun yaratıyordu. Aralarında dayanışma yoktu: Askerlerle seyisler sürekli birbirleriyle kavga ediyor, sokaklarda dalaşmaktan bile çekinmiyorlardı; bu arada piyadeler ve süvariler de kâtiplerle ulaklara karşı saldırgan bir tutum sergiliyorlardı. Atların durumu da berbattı; sayıları, önceden şart koşulmuş olan 130 rakamının çok altındaydı ve ahırlardakilerin çoğu da binilemeyecek kadar zayıftı. Şehirdeki birliklerden sorumlu olan Teğmen Çu Çeng-ming bile cesur ve iyi bir asker olmasına rağmen bu konuda güvenilmezdi zira Wanglarla iyi ilişkiler içinde olduğu herkesçe biliniyordu.

Sulh hâkimi haber sızması riskini en aza indirmek için Ma-tou pazarının çevresinde rutin denetim turuna çıkacağını duyurdu. Kuan Ming-yü ile görüştüğünün ertesi akşamı, sekiz polis memuru ve otuz milis askeriyle personelinden ibaret olan bir atlı birliği oluşturup Ma-tou'ya doğru yola çıktı. Teğmen Çu onunla gelmeyi teklif ettiğinde Huang bunun gerekli olmadığını ama ertesi gün Çung-fang kentinin yakınlarında buluşabileceklerini söyledi. Hikâyenin inandırıcı olması için sulh hâkimi ve adamları sağanak yağmur altında on kilometre batıya gidip Ma-tou'ya vardılar ama orada kalmak yerine kısa bir moladan sonra gece boyunca at sırtında giderek şafak sökmeden biraz önce güneydoğudaki Çung-fang kentine vardılar. Onlar Wangların evine yaklaşık on kilometre uzaklıkta olan bu kentte yemek yiyip dinlenirken polis memuru Yü Piao da Kuan Min-yü ile olan randevusuna gitti.

Yü Piao dörtnala geri geldiğinde grup hâlâ kahvaltıdaydı; Kuan Ming-yü planlandığı gibi Wang San'ın evine ulaşmış, ona saygılarını sunmuş ve iki de kaz hediye etmişti. Bu duruma pek memnun olan Wang San onu içeri davet etmiş ve iki adam birlikte bir şeyler içmişlerdi; fakat sulh hâkiminin acele etmesi gerekiyordu zira Wang sabahın ilerleyen saatlerinde Lao-kou'daki pazara gitmeyi planlıyordu. Teğmen Çu yirmi süvariyle birlikte Huang'a katılmıştı ama hep beraber Wang'ın evine doğru dörtnala giderlerken bile Huang ona nereye gittiklerini söylemeyi reddetti, "Oraya vardığımızda göreceksin," diye bağırdı.

İnceden inceye düşünülmüş önlemlere rağmen onlar varana kadar Wang San bir şekilde uyarılmıştı. Kapılar sürgülenmiş; ellerinde kılıç veya ateşli silahlar olan adamlar nöbet yerlerine yerleşmişlerdi. Wang San'ın kendisi de (Huang'ın polis memurlarından biri onu tanımıştı) elinde uzun bir teberle herkesin görebileceği şekilde duvarın üstünde duruyordu.

Huang'ın en büyük endişesi, Wang'ın adamlarının yakınlardaki tarlalara dağılıp yüksek *kaoliang*'ların arasına karışmalarıydı; böyle bir durumda eve girmek için büyük bir mücadele vermeleri gerekeceğini biliyordu. Dolayısıyla Wang evin arka tarafına çekiliyormuş gibi yaptığında Huang yemi yutmuş gibi davranıp adamlarını arka tarafa götürdü, kaçma fırsatı yakalarsa Wang'ın Pei'ye yöneleceğini ve kendisinin de onu sınırın yakınındaki düzlükte tuzağa düşürebileceğini umuyordu. Polis memurlarına "Kaplanı kandırıp dağdan indirmeye çalışıyoruz," dedi. Wang ile yirmi adamı at üstünde ön kapıdan çıkarken Huang da onların peşine takıldı; Pei sınırına ulaştıklarında Wang hâlâ onlardan öndeydi ve Teğmen Çu, kendi bölgelerinin dışına çıkmanın kurallara aykırı olduğunu söyleyerek askerlerini durdurdu. Fakat takibin heyecanına kapılmış olan Huang yönetici olmanın verdiği temkini o seferlik bir kenara bırakıp "Tan birlikleri Tan haydutlarını kovalıyor, kuralların bununla ne ilgisi var?" diye bağırıp adamlarını nehrin karşısına geçirdi.

Wang ve adamları nehrin karşı yakasında, sırtları bir tepeye dönük halde onları bekliyorlardı. Neden orada durdukları tam olarak belli değil: Belki atları yorulmuştu, belki Tan-çeng askerlerinin sınırın öbür tarafında kalacağını düşünmüşlerdi, belki de sulh hâkiminin adamlarının dövüşmeye cesaret edemeyeceklerini varsaymışlardı. Bu olasılıkların içinde sonuncusu en muhtemel olanı gibi görünüyor zira Wang'ın adamları hemen saldırıya geçerek mızraklarıyla Çu'nun ekip amirlerinden birini atından düşürüp bir diğerinin de göğsüne bir darbe indirdi; bu amirler göğüs zırhı takmış oldukları için ciddi bir yara almamışlardı ama bu olay diğerlerinin cesaretini kırıp onları ilerlemekten alıkoydu –ta ki sulh hâkiminin askerlerinden biri Wang'ın adamlarından birini okla göğsünden vurup öldürünceye dek. Kuan Ming-yü'nün otuz civarında silahlı köylüyle birlikte olay yerine varması askerlerin moralini daha da

yükseltti zira artık Wang'ın yirmi adamına karşılık neredeyse doksan kişiydiler. Böylece zorlu bir mücadele başladı.

Kuan Ming-yü elindeki kalın sopayla Wang Ko-hsi'ye ağır bir darbe indirdi; Wang San da oğlunun yardımına koşarken göğsüne yediği bir okla yere serildi. Wang'ın yandaşlarından üçü daha öldürüldü veya esir alındı, geri kalanlar da kaçtı. Huang onları takip etmedi, Wang ailesinin iki ferdini ele geçirmekle asıl istediğini almıştı.

Wanglar Tan-çeng şehrine geri götürülüp orada gece boyunca sorgulandılar. Yarası iltihaplanmaya başlayan Wang San sorgulama sırasında öldü ama ölmeden önce Li Tung-çen'in öldürülmesinde oynadığı rolü itiraf etti. Wang Ko-hsi de suçunu itiraf etti. Wang San ölmüş olmasına rağmen Tan-çeng şehri panik halindeydi. Wangların destekçilerinin ayaklanmasından korkan eşraf mensupları eşyalarını toparladılar, Huang da birileri Wang Ko-hsi'yi hapisten kurtarmaya teşebbüs eder diye öyle endişeliydi ki onu kuzeydeki İ-çou' da bulunan daha sağlam bir hapishaneye transfer ettirdi.

Wangların tutuklandığı günün ertesi günü seksenden fazla aile güneydoğu Tan-çeng'deki köylerden kaçtı. Hepsinin de Wang San'ın çetesiyle bağlantılı olduğu düşünülüyordu; muhtemelen birilerinin onlardan öç almak istemesinden korkmuşlardı ama diğer çete üyelerinden mi, sulh hâkiminin askerlerinden mi, yoksa kendi komşularından mı korktukları tam olarak belli değil.

Wang San, Tan-çeng halkı tarafından uzun süre hatırlandı. Aldığı yara sonucunda ölmesi, kimilerinin inandığı gibi göksel bir ruh olmadığını göstermişti ama halk Wang'ın operasyonlarının kapsamını, çetesinin boyutunu ve o son cesaret gösterisini –katil kendisi olduğu halde bizzat mahkemeye gelip onun yerine suçlanan adama kefil oluşunu– unutamadı.

Wanglar, *Yasal Yönetmelik*'te en ciddi suçlardan biri olarak geçen "bir aileden üç kişiyi öldürmek" suçunu işlediklerini itiraf etmişlerdi. Paragraf şöyleydi: "Her kim aynı aileden (cezası ölüm olan bir suç işlememiş olan) üç kişiyi öldürür veya herhangi bir organını kesmek suretiyle sakatlarsa; suçu ister önceden planlayarak, ister kasıtlı olarak, ister ailenin evini yakar veya soyarken işlemiş olsun, acılı bir ölümle cezalandırılır. Malları, ailenin sağ kalan üye-

lerine devredilir; karısı ile oğulları daimi olarak en az 2000 *li* uzaklıkta bir yere sürülür ve ikinci dereceden suç ortaklarının kafaları kesilir." Bu durumda Li Tung-çen'in dul karısıyla sağ kalan dört çocuğunun, yasal komplikasyonlar halledildikten sonra Wang San'ın yıllar boyunca biriktirdiği parayı alarak zengin olmaları beklenirdi. Fakat böyle olmadı. Wang San'ın Wu-çang köyündeki evinde bulunan malların envanterini yapan Huang, şaşkınlık içinde üç binanın hiçbirinde de değerli bir şey olmadığını, sadece basit birkaç mobilya bulunduğunu gördü; geniş ahırların tabanındaki tezek diz boyuydu ama at yerine sadece birkaç eşek vardı. Wang'ın kiracılarından biri bu konuya açıklık getirdi: Wang'ın Tan-çeng'de değerli hiçbir malı yoktu, Tan-çeng'i yalnızca üs olarak kullanıyor, değerli her şeyi Kiangsu sınırının diğer tarafında bulunan Pei'ye gönderiyordu. Orada Wang'ın kan kardeşi olan Çu adında bir diploma sahibi, mallarını onun adına koruyordu. Sulh hâkiminin, Kiangsu bölgesinde yaşayan bir diploma sahibinin mallarını Şantung'da yaşayan bir çiftçi ailesine transfer ettirmek için idari ve yasal işlemler başlattığına dair herhangi bir kanıt mevcut değil.

5
EVDEN KAÇAN KADIN

YEREL TARİH'in biyografik bölümlerinde Tan-çeng hakkında derlenip yazılanlara göre burada hep en yüksek standartlar benimseniyor ve talep ediliyordu. Erkekler için de geçerli olan bu durum bilhassa kadınlar için daha da geçerliydi ve "Onurlu ve Erdemli Kadınlar"ın biyografilerinin neşri, yönetimin beyan ettiği değerlerle tamamen uyum içinde hareket eden yöre eşrafının, kadınların benimsemesi gereken doğru davranış biçimine dair görüşlerini empoze etmek için kullandığı en önemli yöntemlerden biriydi. Doğru davranış biçimi derken genellikle kadınların kocalarına karşı davranışlarından bahsediyorlardı zira 1670'lerde basılmış olan elli altı biyografiden sadece üçü evli olmayan kadınlara aitti ve bu üç kadının da ikisi yakında evlenmek üzere nişanlanmıştı. Teşvik edilen erdemler iffet, cesaret, azim ve mevcut hiyerarşiyi –hayatı pahasına bile olsa– sorgulamaksızın kabullenme idi: Listeye geçen kadınlardan on beşi intihar etmişti ve bu intiharlardan on üçü ya ölen kocaya sadakatten ya da hem kadını hem de kocasını utandıracak bir tecavüzden kaçınmak amacıyla gerçekleşmişti. Huang Liu-hung'un sert bir dille eleştirdiği öç ya da öfke intiharlarının aksine bu tür intiharlar, kadının kocasına duyduğu saygının derinliğini gösterdiğinden (söz konusu kadın çocuksuzsa eğer) ahlaki açıdan "doğru" kabul ediliyordu. Kao hatunun durumundan da görülebileceği üzere kocanın kendisi toplumun gözündeki saygınlığını yitirmiş olsa dahi kadının intiharı teşvik ediliyordu. Bu kadın, cinayet suçlamasıyla Tan-çeng

hapishanesinde tutulan ve ciddi biçimde hasta olan kocasını ziyarete gitmiş, hücredeyken ayaklarını sarmak için kullandığı sargıyla hem kendisini hem de kocasını asmaya çalışmıştı. Gardiyanlar tarafından yakalanıp da bundan böyle hapishaneye gelmekten menedilince Tan-çeng'in Şehir Tanrısı'nın tapınağına gidip tanrıya "Kocam ölürken ben de ölmek istiyorum. Onun acısı benim acım. Tek başıma yaşamaya nasıl devam ederim? Kararım kesin: Sonuna kadar bekleyip onunla birlikte ölmektense ilk giden ben olacağım. Durumumu sadece Tanrı anlayabilir," diye seslendikten sonra kendini tapınağın verandasına asmıştı. Bu tür intiharlar yalnızca yeni-Konfüçyüsçü sadakat ideallerine göre eğitilen seçkin aile üyelerine mahsus değildi: Kocasının ölümünden sonra kendini öldüren Liu hatun bir marangoz kızıydı ve kocası da bir çiftlik işçisiydi; bir diğeri, sürekli Li-çia-çuang ile Lai-wu adlı pazar kentleri arasında yolculuk eden bir küçük tüccarla evliydi.

Kadının kocasına sadık olmasının gerekliliği öyle büyük bir ısrarla vurgulanıyordu ki çift evli değil de henüz sadece nişanlı bile olsa durum aynıydı. Başka bir Liu hatun, nişanlısı Çang Şou evlilik merasimleri bitmeden ölüp de anne babası onu gizlice başka bir adamla nişanlayınca "saçını kesip yüzünü yaralayarak" ilk müstakbel kocasına daima sadık kalacağına ant içmişti. Çang'ın anne babasına sanki kendi kayınpederi ve kayınvalidesiymişler gibi hizmet etmekte ısrar etmiş, hayatını onlarla birlikte vejetaryen bir yaşam tarzına bağlı kalarak geçirmişti. Bundan daha da dokunaklı olanı, Tan-çeng şehrinin kuzeyindeki Wang-tien şehrinde müstakbel kocası Liu'nun ailesiyle birlikte oturan on üç yaşındaki bir kızın biyografisiydi. O sıralarda böyle ayarlamalar oldukça yaygındı, bu sayede genç kıza himaye ve yiyecek, müstakbel kayınvalideye de ev işlerinde bir yardımcı sağlanmış oluyordu. Fakat 1651'de, resmi evlilik henüz gerçekleşmeden, Liu dul baldızıyla yasadışı bir ilişkiye girmekle suçlandı ve hem baldızın namusuna hem de kendi dürüstlüğüne sürülen lekeyi temizlemek için düşüncesizce bir karar alıp kendini hadım etti. Hem Liu'nun anne babası hem de kızın annesi nişan antlaşmasının bozulması gerektiğini çünkü Liu'nun artık "tam bir erkek olmadığını" savunup yeni bir nişan ayarladılar; fakat yeni koca çağrıldığı sırada genç kız, onu kabul etme-

den önce yıkanması gerektiğini bahane ederek odanın kapısını sürgüleyip kendini astı.

Böyle hikâyeler hem hafızalarda hem de yazılı belgelerde muhafaza ediliyordu. 1671'de, yeni nesle eski fedakârlıkları anlatabilecek pek çok kişi hayattaydı: Wang hatunun kayınpederi yetmişlerindeydi; eski ilçe başkanı Yü Şun doksanın üzerindeydi; oğlunu 1615'teki büyük kıtlıktan –"erkeklerin karılarını üç kuruş nakit paraya veya oğullarını iki lokma yiyecek fiyatına sattıkları" o korkunç kıtlıktan– hemen önce doğuran ve 1622'de, Beyaz Lotus ayaklanmasını çıkaran asiler Tan-çeng'den pek çok kişiyi kandırıp kendi saflarına çektikleri sıralarda, çoktan dul kalmış olan Fan hatun seksen bir yaşındaydı. Gerek eski nesilden hayatta kalanlar gerekse daha genç nesil için bu hikâyelerin en korkunç olanları muhtemelen şehirlerinin 1643'te Mançular tarafından yağmalanışı sırasında geçenlerdi; en ibret verici vakalardan bazılarını da yine bu hikâyelerde bulabiliriz. Tan-çeng biyografilerinde yer alan kadınlardan en az dokuzunun kocaları o yıl Mançular tarafından öldürülmüştü; onların dışında dört namuslu kadının akıbetleri kayıtlara geçmişti: İki kardeşle evlenip aynı evi paylaşan Hsieh hatun ve Tien hatun Mançuların yaklaştığını gördüklerinde kendilerini atkılarıyla, aynı kirişten asmışlardı; biri yirmi dört, diğeri yirmi yaşındaydı. Beş yıl önce kocasının ölümüyle dul kalan Ho hatun altı yaşındaki kızıyla birlikte kaçmaya çalışırken askerler tarafından yakalanmıştı; askerler kendilerine direndiği için onu kılıçlarıyla yaraladılar ama o ellerinden kurtulup kucağında kızıyla birlikte kendini bir kuyuya attı. Ertesi gün komşular küçük kızın ağlamasını duyup onu kurtardılar ama Ho hatun ölmüştü. Askerler evinin dış odalarını yağmalarken Çen hatun sekiz yaşındaki oğluyla birlikte kendi odasında bekliyordu. Kocası evde değildi, erkek kardeşiyle birlikte annelerini güvenli bir yere taşımak üzere şehirde bir yere gitmişti. Çen hatun da oğlu da ağlıyorlardı. Askerler odaya girip onu dış avluya sürüklediler. Çen hatun çığlık çığlığa küfürler savurarak onlara direndi. Askerler onu giriş kapısından sokağa çekiştirirlerken o hâlâ onlara küfrediyordu, onlar da kadını öldürdüler.

Diğer Tan-çengliler hayatta kalmayı başardılar ama büyük zorluklarla. Hsü hatun Mançular tarafından ele geçirilip yaralanmıştı

ama altı yaşındaki oğluyla birlikte kaçmayı başardı. Askerler kocasını ve kayınvalidesini öldürdüğünde Yang hatun yedi aylık hamileydi; cenaze merasimlerini alenen yaptı ve askerler de onu engellemediler. (İki ay sonra, askerler Tan-çeng'i terk ettikten sonra, bir oğlu oldu.) Kocası ve büyük çocukları askerler tarafından öldürülen Kao hatun olaydan kısa süre sonra kucağında beş yaşındaki oğluyla birlikte surdan atlayıp doğuya kaçtı. Şu Nehri'ni geçmeye çalışırken neredeyse boğuluyordu ama yöredekiler onu ve oğlunu kurtarıp onlara barınak sağladılar.

P'u Sung-ling böyle kadınların cesaretine duyduğu saygıyı "Çang'ın Karısı" adlı kısa bir hikâyeyle ifade eder:

1674 yılında, Üç Beylik Ayaklanması sırasında, güneye gönderilen seferi birlikler atlarıyla birlikte Yen yöresinde ordugâh kurdular; civarda tek bir köpek veya tavuk bırakmadılar, fırınlar boşaldı, kadınlar ve genç kızlar çirkin davranışlara maruz kaldılar.

O mevsimde şiddetli yağmurlar yağmış ve tarlalar sular altında kalıp göle dönmüştü. İnsanların saklanacak hiçbir yeri yoktu, dolayısıyla duvarların üzerinden atlayıp tarlalarda uzun *kaoliang*'ların arasına gizlenmeye çalışıyorlardı. Bunun farkında olan askerler giysilerini çıkarıp çırılçıplak bindikleri atlarıyla onları kovalıyor, sular altındaki tarlalarda peşleri sıra giderek onlara tecavüz ediyorlardı. Çok az kadın bundan kurtulabildi.

Sadece Çang diye bir adamın karısı gizlenmeyi reddedip açıktan açığa kendi evinde yaşamaya devam etti. Geceleyin kocasıyla birlikte mutfakta derin bir çukur kazıp içini kuru kamışlarla doldurduktan sonra üstüne bir örtü örterek yatak gibi görünmesini sağladı. Ardından sobanın başına gidip yemeğini pişirmeye devam etti.

Birlikler köye geldiğinde kadın evin kapısından çıkıp kendini onlara sunuyormuş gibi yaptı. İki Moğol askeri onu yakalayıp tecavüze hazırlanırken kadın onlara "Ama başkalarının yanında nasıl böyle bir şey yaparım?" dedi. Askerlerden biri kıkırdayıp diğerine bir şeyler fısıldadıktan sonra gitti. Kadın diğeriyle birlikte eve girip yatağı işaret ederek önce askerin yatmasını sağladı; bunun üzerine yatak çöktü ve asker de çukura düştü. Ardından kadın örtüyü tekrar çukurun üzerine örtüp diğer asker geldiğinde onu da ayartmak için yatağın yanında durdu. Kısa bir süre sonra diğer asker döndü ve çukurun içinden gelen bağırtıları duydu ama nereden geldiğini anlayamadı. Kadın eliyle ona gelmesini işaret

ederken bir yandan da gülümseyerek "Buraya," dedi. Böylece yatağa çıkan ikinci asker de çukuru boyladı. Kadın üzerlerine biraz daha çalı çırpı atıp çukuru ateşe verdi. Az sonra alevler yükseldi ve evin kendisi de alev aldı. Kadın yardım çağırdı. Yangın söndürüldüğünde etrafta kesif bir yanmış et kokusu vardı; insanlar bu kokunun nereden geldiğini sorduklarında kadın "İki tane domuzum vardı; askerlerin almasından korktuğum için onları çukura saklamıştım" diye yanıtladı.

"Bedenini açgözlü askerlerin ele geçirmesini engelleyen kusursuz bir strateji" der P'u Sung-ling, hikâyelerine eklemekten hoşlandığı kısa yorumlarından birinde. "Gerçekten de saygıdeğer bir kadın. Zeki olmasının yanı sıra 'sadık ve erdemli' kadınlar arasına girmeyi hak ediyor!"

P'u Sung-ling'in Çing Hanedanı'na hizmet eden editörleri hikâyeyi biraz fazla cüretkâr bulmuş olacaklar ki yazarın toplu öykülerini yayımlarken bunu dahil etmemişler. Muhtemelen kendi çağdaşları, Moğolları açıkça Mançular olarak görecek ve böylece hikâyenin vatana ihanet olarak algılanması riski doğacaktı. Fakat başka pek çok hikâyesinde P'u Sung-ling kadın kahramanlarını dışarıdan gelen mütecaviz kimselerden ziyade daha karmaşık toplumsal zorluklarla yüzleştirir:

Tsung Hsiang-jo adında bir bilgin bir sonbahar gününde tarlalarını denetlemeye gittiğinde, olgunlaşmış pirincin yoğun olduğu bir yerde belirgin bir kıpırdanma gördü. Şaşkın bir halde neler olup bittiğine bakmak için tarlaların arasındaki patikadan yürüyüp o noktaya gittiğinde bir adamla bir kadının birlikte olduklarını gördü. Tsung bir kahkaha atıp geri dönmeye davranmıştı ki durumdan utanan adam kemerini bağlayıp alelacele uzaklaştı.

Bu arada kadın da ayağa kalktı. Kadına yakından bakıp da çok güzel olduğunu gören bilgin ondan çok etkilenmişti; onunla birlikte olmak istiyordu ama bunu tarlanın çamuru içinde yapmaya utanıyordu. Kadına yaklaşıp üzerindeki tozu toprağı silkeledikten sonra "Kırlarda böyle gayrimeşru ilişkilere girmekten hoşlanıyor musun?" diye sordu. Kadın gülümsedi ama cevap vermedi.

Tsung kadını kendine doğru çekip giysisinin önünü açtı; ellerini, kadının domuz yağı gibi kaygan olan bedeninin üzerinde pek çok kere aşa-

ğı yukarı gezdirdi. Kadın gülümseyip "Sen ahlaksız bir bilginsin. Her aklına eseni yapıyorsun. Neden beni böyle tuhaf bir şekilde okşuyorsun?" dedi. Bilgin ona adını sorunca da şöyle yanıt verdi: "Tıpkı baharda çıkan rüzgârlar gibi biz de bir kere birbirimizin yanından geçip sonra da ters yönlere gideceğiz; neden benim hakkımda daha çok şey öğrenme zahmetine katlanasın ki? Namusumu öven bir anıt dikmek için mi adımı bilmek istiyorsun?"

Tsung da şöyle dedi: "Kırlarda ıslak çimenlerin üzerinde çiftleşmek dağ köylerinden gelen domuz çobanlarının yapacağı bir şey, bana göre değil. Senin kadar güzel bir kadın bir ilişkiye girmek istiyorsa kendine daha çok değer vermeli. Neden kendini böyle alçaltasın ki?" Kadın Tsung'un sözlerine tamamen katılıyor gibi göründü, dolayısıyla Tsung da "Benim yoksul meskenim buraya fazla uzak değil. Ne olur oraya gelip benimle biraz vakit geçir," dedi.

Neticede kadın böyle bir yaklaşıma direnemedi ve aynı akşam Tsung'un evinin rahat ortamında birlikte oldular.

İçinde yaşadığı toplum P'u Sung-ling için sonsuz bir ilham kaynağıydı zira kadın erkek ilişkilerinde görülen sayısız sorun –en başta da para konusu– P'u'nun ilgisini çok çekiyordu; P'u'nun, çeşitli öykülerinde kadınların mukayeseli masrafları konusunda yürüttüğü alaylı tahminlerden bir liste oluşturmak mümkün: En iyi sosyete fahişesiyle bir gece geçirmek on beş taele, böyle bir güzele sürekli sahip olmak bin taele, genç bir şarkıcı kız satın almak iki yüz taele ve eli yüzü düzgün bir kuma yüz taele patlarken; yöre eşrafına mensup bir ailede hizmetçilik yapan çirkin ve huysuz bir kadını eş olarak almak için on tael ve sıradan, dul bir köylü kadın için de üç tael (ki bu üç taelin bir taeli anlaşmayı hazırlayan kâtibe, birkaç bakır sikkesi çöpçatana ve ancak bir taelden biraz fazlası gelinin ailesine gidiyordu) yeterliydi. P'u ayrıca çeşit çeşit boşanma davalarının arkasındaki detaylarla da ilgileniyordu: örneğin aile içinde intikam alma arzusu, ihanet ve hüsran, okumuş-yazmış sınıfın homoseksüel ilişkileri ve çirkin kadınların sorunları. "Vahşilerin Ülkesi" adlı hikâyesine yazdığı sonsözde de belirttiği gibi, "Bu vahşilere ender rastlanıldığı söylenir ama düşünecek olursanız aslında o kadar da ender rastlanan kişiler değiller –her evin yataklarından birinde öyle ya da böyle bir vahşi mevcut." Bebeklerini do-

ğurur doğurmaz çalışmaya giden güçlü kadınlar; gayrimeşru çocuklarını yetiştirmeyi başaran kadınlar; hiç evlenmeyip Ölümsüz Ho Hsien-ku gibi bakire kalmaya azmeden kadınlar da P'u'nun ilgisini çekiyordu. (Ho Hsien-ku, Ma-ku adındaki diğer dişi ölümsüzün tapınağında görülen bir ruh olup bazı söylentilere göre aslen Tan-çengliydi.) Kadınların isteksizliği karşısında nüktedanlığı elden bırakmayan erkekler de P'u'yu bir hayli eğlendiriyordu:

"Adam onu kucaklamaya teşebbüs ettiğinde kadın 'Ellerini üzerimden çek bir saniye. Önümüzde iki yol var ve senden birini seçmeni istiyorum' dedi. Adam ona ne demek istediğini sorduğunda kadın şöyle cevap verdi: 'Şayet birlikte *wei-çi* oynayıp içebileceğimiz bir arkadaşlığımız olursa otuz yıl beraber olabiliriz ama yatak odasının zevklerine gömülürsek beraberliğimiz sadece altı yıl sürebilir. Hangisini seçiyorsun?' Adam da ona 'İstersen bunu bu altı yıl zarfında tekrar konuşalım' diye cevap verdi."

Fakat P'u Sung-ling aynı zamanda bilginlerin naifliğinden de hazzediyordu. Öykülerinden birinde böyle bir bilgin kitaplarına o kadar çok gömülmüştür ki seks diye bir şeyin varlığından dahi habersizdir – ta ki güzel bir kadının yardımıyla ilk deneyimini yaşayana dek. Olayın ardından naif bilgin bunu bütün komşularına anlatmak için evden dışarı fırlar. P'u Sung-ling'in "Yen Hatun" adlı hikâyesi de geleneksel "Mu-lan" –erkek gibi giyinip babasının yerine sınır muharebelerinde diğer askerlerle birlikte çarpışan savaşçı genç kadın– temasının bir varyantıdır. İyi bir eğitim almış olan Yen hatun, sınavlardan bir türlü geçemeyen aptal, kurumlu bir bilginle evlidir ve onu şöyle azarlar: "Erkek kepi giymene rağmen gerçek bir erkek değilsin sen. Saçımı erkek saçı gibi kesip şapka giymeme izin verseydin ben o sınavları tarladan hardal bitkisi toplar gibi kolayca geçerdim." Adam bu sözlere çok öfkelenir; gözlerinden kıvılcımlar saçarak kadına şöyle yanıt verir: "Siz kadınlar hiçbir zaman sınav salonlarına girmediğiniz için resmi mevkiye gelip güçlü bir şahsiyet olmanın, kuyudan su çekip pirinç haşlamak kadar kolay olduğunu sanıyorsunuz." Fakat sonunda karısına izin verme nezaketini gösterir ve kadın da minik ayaklarında durması için pamukla doldurduğu kocaman erkek ayakkabılarıyla girdiği sınavlardan muzaffer bir edayla geçip yüksek rütbeli bir memur olur.

P'u ayrıca zaman zaman ironi ve fantaziye kaçsa da cinsel itaatin zayıf olan tarafı nasıl öldürebileceğini gerçekçi bir biçimde ele alma taraftarıydı:

Nan San-fu, Çin-yang'ın tanınmış ailelerinden birinden geliyordu. Evinden yaklaşık on *li* uzaklıkta bir kır evi vardı. Bir gün atıyla oraya giderken şiddetli bir yağmura yakalandı ve içinden geçtiği köyde nispeten büyükçe bir köy evi görünce oraya sığınmaya karar verdi. Köyde yaşayanların hepsi Nan'a itimat ettiğinden evin sahibi hemen dışarı çıkıp onu saygıyla selamladı. Nan'ın girdiği oda küçücüktü; o oturduktan sonra ev sahibi bir süpürge alarak yerleri süpürüp tozu yatıştırması için biraz su serpiştirdi. Ardından Nan'a ballı çay ikram etti ve ancak Nan'ın ısrarlarından sonra kendisi de oturmaya cüret edebildi.

Nan ev sahibine adını sorunca adam "Ting-çang; soyadım da Tou," diye yanıtladı. Biraz sonra Tou misafirine şarap ikram etti ve ardından da tavuk; hepsi de son derece saygılı bir biçimde servis edilmişti. Yemekleri servis eden erişkin görünümlü genç kız kapının hemen dışında dolanıp duruyor, böylece Nan da ara sıra kızın bedeninin bir bölümünü görebiliyordu. On beş on altı yaşlarında olan kız öyle ağırbaşlı ve güzeldi ki Nan kalbinin güm güm atmaya başladığını hissetti. Yağmur dindikten sonra evine döndü ama kızı bir türlü aklından çıkaramıyordu.

Ertesi gün Nan, Tou'ya teşekkür etmek ve genç kızla birlikteliğin yolunu yapmak için Tou'nun evine bir miktar yiyecek ve kumaş götürdü; o günden sonra da ne zaman evin yakınından geçecek olsa biraz yiyecek veya şarap getirip Tou'yla birlikte içti. Zamanla Nan'a alışan kız, gözlerden uzak bir yere çekilme âdetini bir kenara bıraktı. Artık Nan odadayken içeri gelmekte tereddüt etmiyor, Nan ona baktığında başını eğip hafifçe gülümsüyordu.

Nan kızdan giderek daha da çok büyüleniyordu, onu görmeden üç gün geçirmeye tahammül edemiyordu –ta ki Tou'nun tesadüfen dışarıda olduğu o güne kadar. Nan oturup uzun süre Tou'nun dönmesini bekledikten sonra sonunda kız misafiri karşılamak üzere içeri girdi. Nan onu kolundan tutarak kendine doğru çekip baştan çıkarmaya çalıştı ama kız utançtan kızarmış ve öfkeli bir halde onu itip "Yoksul olabilirim ama beni kendine eş olarak istiyorsan neden beni paran ve kibrinle ezmeye çalışıyorsun?" dedi. Karısı kısa süre önce ölmüş olan Nan, kızın önünde eğilip "Bana karşı azıcık acıman ve sevgin varsa, kendime eş olarak başka kimseyi almayacağım," dedi. Kız Nan'dan buna yemin etmesini iste-

di ve Nan gökyüzünü işaret ederek ona ebediyen sadık kalacağına ant içtikten sonra kendini adama verdi.

O günden sonra Tou ne zaman dışarıda olsa Nan ile kız birlikte oldular. Kız "Bu ilişkiyi uzun süre gizli tutamayız, benimle evlenmeyi kabul ettiğinde annemle babam bundan onur duyup hemen razı olacaktır. Bunu bir an önce yapmanın bir yolunu bulman lazım!" diyerek Nan'ı sürekli sıkıştırıyordu. Nan da ona tamam diyor fakat bir yandan da bir köylü kızıyla evlenmesinin doğruluğu konusunda şüpheleri olduğundan bir bahaneyle işi erteledikçe erteliyordu. Bir süre sonra bir evlilik tellalı Nan'a iyi bir aileden bir eş önerdi; ilk başta kararsız kalan Nan, müstakbel gelinin hem güzel hem de zengin olduğunu duyunca evlenmeyi kabul etti.

Tou kız şimdi hamileydi ve Nan'ı kendisiyle evlenmesi için daha da çok sıkıştırıyordu ama Nan ilişkiyi bitirdi ve kızı görmeye gelmeyi bıraktı. Bu arada kızın doğum yapma vakti geldi ve bir oğlan doğurdu. Duruma çok öfkelenenen babası her şeyi itiraf edene kadar kızı dövdü, kız Nan'ın kendisiyle evlenmeye söz verdiğini söylediğinde Tou onu dövmeyi bırakıp Nan'la bağlantı kurması için bir aracı gönderdi. Nan söz verdiğini anında inkâr etti. Bunun üzerine babası bebeği evin dışına koyup kızı daha da sert bir şekilde dövdü. Kız ise ne kadar çok acı çektiğini anlatması için komşulardan birinin karısını gizlice Nan'a gönderdi ama Nan'dan herhangi bir yanıt gelmedi.

O gece kız evden kaçtı. Bebeği evin dışındaydı ve hâlâ yaşıyordu; onu göğsüne bastırıp aceleyle Nan'ın evine seğirtti. Bahçe kapısına gürültüyle vurup bekçiye "Efendinle tek bir kelime konuşabilirsem ölümden kurtulacağım; beni düşünmüyor olabilir ama çocuğunu da mı düşünmüyor?" dedi. Bekçi bu sözleri Nan'a iletti ama Nan bekçinin kızı içeri almasını yasakladı ve kız da bahçe kapısına yaslanıp acı acı ağladı. Sabaha karşı üç civarında sesler kesildi; hava aydınlandığında kızı, kucağında bebeğiyle yere oturmuş vaziyette buldular. Ölmüştü.

Mutlu bir evliliği olmasına rağmen P'u Sung-ling evlilik konusunda pek duygusal değildi. Evliliğin pek çok kadın için mutsuz bir tuzak olabileceğini biliyor; kimi zaman, "Yün Tsui-hsien" adlı kasvetli hikâyesinde olduğu gibi, böyle kadınlara evden kaçmayı bir alternatif olarak sunuyordu:

Liang Yu-tsai Şansi'de büyümüş fakat sonradan Şantung'a taşınıp orada seyyar satıcı olarak hayatını kazanmaya başlamıştı. Karısı, çocuğu ya da herhangi bir gayrimenkulü yoktu.

Yöreki köylüler Tai Dağı'na tırmandıkları zaman Tsai onlara eşlik ederdi; dördüncü ayda Tai Dağı'nda tütsü yakmaya giden insanlar –yanlarında onlarca hatta yüzlerce kişi getiren Budist rahip ve rahibeler de dahil– nehir gibi akardı ve bütün bu insanlar büyük bir karmaşa içinde kutsal mihrapların ayağında dikilip tütsülerinin yanmasını izlerlerdi. Bu törene "diz çökerek tütsü sunma" deniyordu.

Tsai kalabalığın arasında on yedi on sekiz yaşlarında, çok güzel ve çekici bir kız gördü. Tütsü yakmaya gelenlerden biriymiş gibi davranarak kıza doğru gidip tam yanına diz çöktü; ardından, dizlerine bir ağrı saplanmış da ayağa kalkacak gücü yokmuş gibi yaparak ellerini yere bastırdı ve bu arada kızın ayağına da bastı. Kız besbelli kızgın bir halde başını çevirip arkasına baktıktan sonra dizleri üzerinde Tsai'den uzaklaştı. Bunun üzerine Tsai de dizleri üzerinde onu takip edip biraz sonra tekrar ayağına bastı. Tsai'nin niyetini anlayan kız ayağa kalktı ve tekrar diz çökmeksizin kapıdan çıkıp gitti. Tsai de ayağa kalkıp kızı takip etmek üzere dışarı çıktı ama ne tarafa gittiğini göremedi. Tam kızı bulma umudunu yitirip kederli bir halde eve dönmeye davranmıştı ki yolda yine onu gördü, annesi gibi görünen yaşlı bir kadınla birlikte yürüyordu. Onlar konuşa konuşa ilerlerken Tsai de hızlanarak onlara yetişti ve yaşlı kadının şöyle dediğini duydu: "Doğum Tanrıçası'na saygılarını sunmakla çok iyi ettin. Sana bağımlı olan küçük kardeşlerin olmadığına göre, Tanrıça yeraltı dünyasında sana bu fazladan korumayı bahşetse ve bu dünyada da saygılı ve dürüst bir koca bulmana yardımcı olsa, o zaman kocanın soylu bir aileden veya varlıklı bir evden gelip gelmemesi hiç fark etmezdi."

Tsai bunu duyunca çok sevindi ve yavaş yavaş onlarla aynı hizaya gelerek yaşlı kadına sorular sormaya başladı. Kadın ona Yün ailesinden geldiğini, adı Tsui-hsien olan yanındaki kızın kendi öz kızı olduğunu ve evlerinin de batıdaki tepelerin kırk *li* kadar uzağında bulunduğunu söyledi.

"Dağ yolu zorludur," dedi Tsai. "Sen böyle yavaş, kızın da böyle narin adımlarla yürürken oraya geri dönmeyi nasıl başaracaksınız?"

"Vakit şimdiden geç oldu, bu yüzden ağabeyimin evinde kalacağız," diye cevap verdi yaşlı kadın.

Bunun üzerine Tsai şöyle dedi: "Az önce damadının yoksul veya basit biri olabileceğini söylüyordun. Ben evli değilim, acaba beni yeterli

bulur muydun?"

Yaşlı kadın kızına fikrini sordu ama kız cevap vermedi. Neden sonra, yaşlı kadının ısrarla birkaç kez sorması üzerine şöyle cevap verdi: "Bu adam zengin değil, ayrıca şehvet düşkünü, havai ve kolayca yoldan çıkabilecek biri. Böyle sefih bir adamın karısı olmak istemem."

Bunu duyan Tsai son derece samimi olduğuna güneş üzerine ant içti. Yaşlı kadın memnun olmuştu ve sonunda Tsai'nin teklifini kabul etti; durumdan hiç de memnun olmayan kız ise Tsai'ye öfkeli bir bakış fırlatmakla yetindi ve bunun için annesinden bir tokat yiyip bir yığın azar işitti.

Tsai, yaşlı kadınla kıza büyük bir şevkle ihtimam gösteriyordu; cüzdanını çıkarıp onlar için iki dağ tahtırevanıyla hamal kiraladı ve kendisi de sanki onların hizmetkârıymış gibi arkalarından yürümeye başladı. Dağ yolunda ne zaman tehlikeli bir noktaya gelseler, sanki hanımların rahatı için pek endişeliymiş gibi hamallara seslenerek tökezlememelerini ve tahtırevanları sallamamalarını söylüyordu. Böylece köye vardılar ve Tsai de onlarla birlikte kızın dayısının evine davet edildi. Onları karşılamaya çıkan dayı yaşlı bir adamdı, karısı da yaşlıydı ve o da kocasıyla birlikte dışarı çıkmıştı. Kızın annesi onları "ağabey" ve "elti" diye çağırıyordu; onlara "Tsai artık benim damadım. Bugün uğurlu bir gün olduğuna göre başka bir günü beklemeye gerek yok, evlilik bu akşam gerçekleşebilir," dedi.

Tsui-hsien'in dayısı çok memnun olmuştu, Tsai için yiyecek ve şarap çıkardı. Kısa süre sonra Tsui-hsien üzerinde özel bir giysiyle yanlarına geldi; yatak hazırlanmıştı ve karı koca geceyi geçirmek üzere odalarına çekildiler. Tsui-hsien kocasına "Ahlaklı biri olmadığını biliyorum, annemin emrine uyarak seni kabul etmek zorunda kaldım. Ama şayet terbiyeli bir şekilde davranırsan birlikte yaşamak ikimiz için de çok sancılı olmaz," dedi. Tsai son derece saygılı bir edayla bu sözleri aklının bir köşesine yerleştirdi.

Ertesi sabah erkenden kalkan anne, Tsai'ye "En iyisi sen önden git, kızımla ben biraz sonra geliriz," dedi. Böylece Tsai evine gidip ortalığı toparladı; biraz sonra da yaşlı kadın kızını getirdi. Etraflarına bakıp da evde hiç mobilya olmadığını gördüklerinde yaşlı kadın "Bu şartlar altında nasıl yaşayabiliyorsun? Bari ben hemen eve gideyim de bu sefaleti biraz hafifletecek bir şeyler düşüneyim," deyip ayrıldı. Ertesi gün, ellerinde örtüler, yiyecekler ve işe yarar eşyalarla bir grup erkek ve kadın çıkageldi, evi getirdikleri şeylerle doldurup yemek bile yemeden ayrıldılar. Yalnızca çifte yardımcı olacak bir hizmetçi onlarla kalmıştı.

O andan itibaren Tsai üzerinde sıcacık giysiler ve midesinde güzel yemeklerle aylak aylak oturmaya başladı. Her gün köyün avarelerini kendisiyle birlikte içip kumar oynamaya davet ediyordu ve sonunda daha çok kumar parası elde edebilmek için Tsui-hsien'in saç tokalarını ve küpelerini çalmaya başladı. Tsui-hsien'in itirazlarına hiç aldırış etmiyordu; Tsui-hsien de buna daha fazla dayanamayarak mücevher kutularını adeta hırsızlardan korumaya çalışır gibi sıkı bir denetim altında tutmaya başladı.

Bir gün bir grup kumar arkadaşı Tsai'yi ziyarete geldiklerinde Tsui-hsien'i tesadüfen şöyle bir görüp hayretler içinde kaldılar. Tsai'ye şaka yollu "Sen çok zengin bir adamsın, neden yoksulluğun konusunda şikâyet edip duruyorsun ki?" dediler. Tsai ne demek istediklerini sorduğunda içlerinden biri şöyle yanıt verdi: "Az önce karını gördük, gerçekten de bir peri kadar güzel. Bir şekilde seninle evlenmiş ama aslında çok başka bir sosyal tabakadan geliyor, onu birine kuma olarak satsaydın karşılığında yüz tael alırdın, fahişe olarak satsaydın neredeyse bin tael alabilirdin. Elinde bin tael varken istediğin gibi içip kumar oynamana ne engel olabilirdi ki?" Tsai hemen cevap vermedi ama yüreği onlarla aynı fikirdeydi.

O günden sonra Tsai karısının yanındayken bazen durduk yerde iç geçirmeye, bazen de yoksulluğun dayanılmaz bir şey olduğundan şikâyet etmeye başladı. Karısı ona aldırmadığında masayı yumrukluyor, bıçakları ve yemek çubuklarını sağa sola fırlatıyor, hizmetçiye küfürler savuruyor ve bunun gibi şeyler yapıyordu. Bir gece Tsui-hsien biraz şarap getirmiş, kocasıyla birlikte içiyordu. Birden kocasına "Yoksulluğun yüzünden her gün mutsuzsun, bu eksikleri ben de gideremem, mutsuzluğunu paylaşıyorum. Utanç duymamam mümkün mü? Değerli hiçbir şeyim yok, bir tek bu hizmetçi kaldı. Belki onu satarsak parayı alıp bir iş kurabilirsin," dedi.

Fakat Tsai kafasını sallayarak "Onun değeri ne ki?" dedi.

Karşılıklı bir süre daha içtikten sonra Tsui-hsien kocasına şöyle dedi: "Birlikte mutlu olmayı neden beceremedik? Fakat artık hiç gücüm kalmadı. Bence artık yoksulluğumuz öyle bir seviyeye geldi ki, bir hayat boyu sürecek olan bu sefaleti paylaşmaktan başka hiçbir şey yapamadan ve talihin yüzümüze gülmesi gibi bir ihtimalden yoksun olarak ölene dek birlikte olabiliriz. Beni varlıklı bir eve satsan daha iyi olur, hem ikimiz de bundan fayda görürüz, hem de hizmetçinin karşılığında alacağın paradan çok daha fazlasını alırsın."

Bu sözler karşısında şok olmuş gibi yapan Tsai "Nasıl o kadar ileri

gidebilirim?" diye sordu. Fakat Tsui-hsien ciddiyetini gösteren bir yüzle konu üzerinde konuşmaya devam edince Tsai gayet memnun bir halde "Bunu daha sonra tekrar düşünürüz," dedi.

Böylece Tsai karısını sosyete fahişesi olarak satmak için yöredeki güçlü ailelerden birinin harem ağasıyla anlaştı, harem ağası Tsai'nin evine bizzat geldi ve Tsui-hsien'i görünce ondan çok hoşlandı. Anlaşmayı bozacak bir şeyler çıkabilir korkusuyla hemen sekiz yüz taellik bir senet hazırladı ve mesele böylece karara bağlanmış oldu.

Tsui-hsien kocasına "Annem, damadının hanesinin yoksulluğu konusunda hep endişeleniyordu," dedi. "Artık ikimizin arasındaki bağ koptuğuna göre buradan ayrılmadan önce annemi ziyaret etmek isterim. Hem, ayrıldığımızı anneme nasıl olur da söylemem?" Tsai kayınvalidesinin zorluk çıkarmasından endişe ediyordu ama kız "Ben durumdan gayet memnunum ve annemin bu işe karışmayacağına garanti veriyorum," diyerek korkusunu giderdi.

Tsai gitmeye razı oldu. Kızın annesinin evine vardıklarında vakit geceyarısını çoktan geçmişti. Gürültüyle çaldıkları bahçe kapısından geçip avluya ilerlediklerinde Tsai karşısında çok katlı, muhteşem bir ev buldu, kadın ve erkek hizmetçiler daimi bir telaş içinde oradan oraya koşuşturuyorlardı. Tsai karısıyla birlikte yaşadığı sürece ne zaman kayınvalidesini ziyaret etmek istese karısı buna hep engel olmuştu, dolayısıyla bir yıldır damadı olmasına rağmen yaşlı kadının evini hiç ziyaret etmemişti. Evin görkeminden şaşkına dönmüş bir halde Tsui-hsien'in asla bir kuma ya da şarkıcı olmayı kabul etmeyeceğini düşünüp endişelendi. Tsui-hsien, Tsai'yi üst kata çıkardı, çifti gördüğüne şaşıran yaşlı kadın neden geldiklerini sordu. Tsui-hsien sert bir şekilde "Daha ilk başta bu adamın güvenilmez biri olduğunu söylemiştim, işte şimdi haklı çıktım," diye cevap verdi. Sonra elbisesinin altından iki külçe altın çıkarıp masaya koyarak "Neyse ki bu değersiz herif bunları çalmadı da anneme geri verebiliyorum," dedi. Bir hayli şaşırmış olan annesi neler olduğunu sordu. "Bu herif beni satmaya çalıştı, zor zamanlar için sakladığım bu altınlar artık bir işime yaramaz."

Ardından Tsui-hsien, elleriyle Tsai'yi işaret ederek ona küfretmeye başladı: "Seni gidi pis sıçan! Bir zamanlar sırtında değnekle yük taşırdın, yüzün iblisinki gibi tozla kaplıydı. Bana ilk yaklaştığında terinin iğrenç kokusu yüzünden neredeyse boğulacaktım; derinin pisliği yatağı leş gibi yapmıştı; ellerinle ayaklarındaki açık yaralar bütün gece midemi bulandırmıştı. Seninle evlenip evine geldim, rahatına bakıp karnını doyurdun ama o şeytani mizacın sonunda kendini gösterdi. Kendi anne-

min önünde bu konularda yalan söylemeye nasıl cüret ederim?"

Tsai başını eğmişti ve nefes vermeye bile cesaret edemiyordu. Tsui-hsien devam etti: "O kadar da güzel olmadığımın ve büyük bir şahsiyeti tatmin edemeyeceğimin farkındayım ama senin gibi biri için yeterince iyi olduğumu düşünürdüm! Ne eksiğim vardı ki bana en ufak bir sevgi göstermedin? İsteseydim ikimize muazzam bir ev kurup geniş tarlalar satın alabilirdim ama senin, en yakınındakileri bile aldatıp sürekli bir dilenci gibi mızıldanan tiplerden olduğunu anlamıştım. Yaşlılık günlerimde bana iyi bir eş olamazdın!"

Tsui-hsien konuşurken hizmetçi kızlar ve yaşlı kadınlar giysilerinin kollarını dirseklerine kadar sıvayıp Tsai'nin çevresinde bir çember oluşturdular; Tsai'ye yöneltilen suçlamaları duydukça hepsi birden ona tükürüp küfretmeye başladılar ve Tsui-hsien'e "Bu adam öldürülmeli. Böyle konuşup durmanın ne anlamı var ki?" dediler. Dehşete düşen Tsai yere kapanıp yaptığı şeyin yanlış olduğunu kabul ettiğini ama artık samimiyetle tövbekâr olduğunu söyledi.

Bunun üzerine Tsui-hsien daha da öfkeli bir sesle şöyle haykırdı: "Kendi karını satmaya çalışman yeterince kötüydü ama bu bile sana yetmedi, seninle yatağını paylaşan kadını adi bir fahişe olarak satmaya nasıl cüret edebildin?" Tsui-hsien konuşmasını daha bitirmemişti ki bütün grup gözlerinden kıvılcımlar saçarak Tsai'nin gövdesine ve bacaklarına keskin firketeler, makaslar ve bıçaklar saplamaya başladılar. Tsai tiz bir çığlık atıp hayatını bağışlamaları için onlara yalvarınca Tsui-hsien hizmetçilere "Şimdilik onu bırakabilirsiniz. Beş para etmez herifin teki olmasına rağmen onu böyle korkudan titrerken görmeye tahammül edemiyorum," diyerek durmalarını söyledi ve herkesi aşağıya indirdi.

Tsai orada uzun süre oturdu ve bir şekilde kaçabilmeyi umut ederek sesler tamamen kesilene kadar etrafı dinledi. Neden sonra birden yukarı baktığında parıldayan yıldızları ve doğuda da şafağın yaklaştığını haber veren belirtileri gördü. Ağaçlarla çevrili, terk edilmiş, kırlık bir yerdeydi. Yavaş yavaş son yıldızlar da görünmez oldu; etrafta hiç ev yoktu ve Tsai bir uçurumun kıyısında oturmakta olduğunu fark etti. Aşağı baktığında koyağın hayli dik olduğunu gördü ama derinliğini kestiremedi, düşme korkusuyla dehşete kapılmıştı, hafifçe kıpırdandığında tok bir gümbürtü duydu ve üzerinde oturmakta olduğu kayayla birlikte aşağı kaymaya başladı. Uçurumun dibine doğru düşerken, yarı yolda kayalıklardan çıkan ölü bir ağaç onu durdurdu; Tsai elleriyle ya da ayaklarıyla ağaca tutunamıyordu ama ağaç onu omuzlarından yakalamıştı. Aşağı baktığında sadece boşluk görüyordu; uçurumun ne kadar derin olabile-

ceğini tahmin etmek mümkün değildi. Arkasına dönmeye veya ağırlığını bir tarafa vermeye cesaret edemiyordu, dehşet içinde çığlık attı, bütün bedeni kabarmış ve gözleri, kulakları, burnu, dili, vücudunun her bir parçası gücünü yitirmişti.

Derken güneş yavaş yavaş gökyüzünde yükseldi ve sonunda yakınlardan geçen bir oduncu Tsai'yi gördü. Oduncu gidip bir halat getirdi, sonra halatı aşağı uzatıp Tsai'yi yukarı çekti, sonra da Tsai zorlukla nefes aldığı ve ölmek üzereymiş gibi göründüğü için onu evine taşıdı. Tsai'nin evinin kapısı ardına kadar açıktı ve içerisi de viraneye dönmüş bir tapınak kadar boştu: Yataklar, sandıklar ve bütün ev eşyaları gitmiş, geriye bir tek evlenmeden önce sahip olduğu bir döşekle kırık bir masa kalmıştı. Tsai şaşkın bir halde döşeğe yattı ve her gün acıktığında komşulardan yiyecek dilendi. Kabarmış olan bedeni zaman içinde iltihap topladı, köydeki eski arkadaşları Tsai'nin yaptıklarını hor görmeye, ona hakaret etmeye ve yanlarından kovmaya başladılar. Tsai ne yapacağını bilemiyordu, evini satıp bir barakaya taşındı ve yol kenarlarında dilenmeye başladı.

Tsai yanında daima bir bıçak taşıyordu, birisi ona bıçağını yiyecekle takas etmesini önerdiğindeyse "Vahşi bir yerde yaşıyorum, kendimi kaplanlardan ve kurtlardan korumam lazım," diyerek öneriyi geri çeviriyordu.

Bir süre sonra Tsai tesadüfen kendisini karısını satmaya teşvik eden adamlardan birine rastladı. Adama doğru yürüyen Tsai önce ahlar vahlarla dilenmeye başladı, sonra da aniden bıçağını çıkarıp saplayarak adamı öldürdü. Olayı soruşturan yetkili detayları öğrendiğinde Tsai'ye ağır bir ceza vermeye gönlü razı olmadı ve onu hapse attırmakla yetindi. Tsai hapishanede soğuktan ve açlıktan öldü.

Peki ya büyünün veya paranın yardımına sığınamayan Tan-çengli kadınlar? Mesela Jen adında bir adamla evlenen Wang adlı kadın?

Bu çiftin ne zaman evlendiğini tam olarak bilmiyoruz ama 1660'ların sonlarında olmalı; ayrıca ilk adlarını da bilmiyoruz. Jen'in kendisine bir eş almayı nasıl başardığını bile bilmiyoruz zira pek çok etkenden dolayı (örneğin kızların doğar doğmaz öldürülmesi, kız çocuklara daha az yiyecek verilmesi, varlıklı erkeklerin evlerinde her zaman birkaç kadın bulunması) Tan-çeng'de evlenmeye

hazır olan kadınların sayısı erkeklerinkinden çok daha azdı. Jen, Wang hatunu eş olarak almak için para ödememiş ve hatta verilmesi âdetten olan hediyeleri bile vermemiş olabilir zira Wang hatun büyük olasılıkla yetimdi – ya da en azından yakın çevresinde hayatta olan bir akrabası yoktu. Jen'in babası da yetmiş yaşında bir duldu, dolayısıyla Wang hatun taşrada sıkça yapıldığı gibi genç bir kızken ev işlerine yardım etmek amacıyla yaşlı adamın evine getirilip yeterince büyüdüğünde Jen ile evlendirilmiş olabilir.

Çift hakkında bildiklerimiz şunlar: 1671'de evliydiler ve Tançeng'in on üç kilometre güneybatısındaki Kuei-çang adlı pazar kentinin biraz dışında küçük bir köyde yaşıyorlardı. Yoksuldular, Jen başkalarının topraklarında ücretli işçi olarak çalışıyordu. Tek bir odadan ibaret olan evlerinde yemek pişirmek için bir çömlek, bir lamba ve hasırdan bir yer döşeği vardı. Evliliği takip eden altı ay boyunca Wang hatunun kocasıyla ve yetmiş yaşındaki kayınpederiyle yaşadığını ama geliniyle hiç anlaşamayan yaşlı adamın sonunda bir buçuk kilometre uzakta başka bir eve taşındığını biliyoruz. Ayrıca Wang hatunun günün büyük bölümünde yalnız olduğunu, küçük olması için ayaklarının bezlerle sımsıkı sarıldığını, çocuğunun olmadığını ama komşu evde yaşayan küçük bir kızın onu "Teyzeciğim" diye çağırdığını, evinin küçük bir koruya baktığını ve 1671 yılı içinde bir zaman, bir nedenle evden kaçtığını biliyoruz.

Wang hatun başka bir adamla kaçtı kaçmasına ama ne adamın adını ne de kaçak çiftin nereye gitmeyi planladığını biliyoruz. Haritaya baktığımızda üç ana seçenekleri olduğunu görebiliriz: Güneybatıya doğru ilerleyip sınırı geçerek Pei'ye gidebilirlerdi; on üç kilometre kuzeydoğudaki Tan-çeng şehrine yürüyüp oradan posta yolunu takip ederek ya güneydeki Hung-hua fou'ya ve oradan da Kiangsu'ya, ya da kuzeydeki İ-çou'ya ve oradan da Şantung'un merkezine gidebilirlerdi; son olarak da on üç kilometre kuzeybatıdaki Ma-tou'ya yürüyüp oradan da Çang-çeng pazarı ile Teng ve Tsou bölgelerine giden yolu tutabilirlerdi. Ne ki hangi rotayı seçerlerse seçsinler, yük taşıyıcıları veya at arabaları olmadığı sürece Wang hatunun deforme olmuş ayakları nedeniyle oldukça yavaş hareket edebileceklerdi.

Pei takip edilmekten kaçınmak isteyenler için iyi bir seçenekti.

Yol orada engebeliydi ama kırlık kesim bölgenin yetki alanının dışında kalmanın avantajlarından faydalanan haydutlara ve kaçaklara uzun yıllar boyunca mesken olmuştu. Su seviyesinin yüksek olduğu yaz ve sonbahar aylarında, yolun bir kısmını hafif bir sandalla İ Nehri üzerinde giderek kat etmek bile mümkündü zira bu zamanlarda Pei'deki yetkililerin sıradan bir kaçak çiftle uğraşmaları düşük bir ihtimaldi. Pei'de baş gösteren felaketler de en az Tançeng'dekiler kadar ciddiydi: kıtlık, çekirgeler, savaş, kuraklık ve sel döngüleri. Pei ayrıca Tan-çeng kadar olmasa da 1668 depreminden de etkilenmişti; üstelik küçük nehir kollarına sahip olan Tançeng'de, sel büyük bir tehdit değilken Sarı Nehir üzerinde bulunan Pei'de daima potansiyel bir felaketti. Nitekim depremden bir ay sonra şiddetli rüzgârlar sonucu nehrin taşmasıyla Pei şehri sular altında kalmıştı. Sadece yüz ya da iki yüz aile kaçmayı başarmıştı ve Tan-çeng yavaş yavaş kendine gelmeye başlamışken Pei'nin nüfusunda yine üçte birlik bir azalma olmuştu.

Tan-çeng şehri bazı yönlerden bariz bir hedefti fakat dezavantajları da barizdi. Sulh hâkiminin ikametgâhı ve bölgenin idari merkezi burada olduğundan güvenlik bu şehirde diğer yerlere kıyasla daha sıkıydı. Eyaletin diğer her yerinde kâğıt üzerinde kalan kurallar burada uygulanıyordu. Şehrin dışında ve civardaki yolların üstündeki kontrol noktalarında sürekli nöbet tutan devriyeler vardı. Bu devriyeler yolcuları durdurup şehre neden girmek istedikleri konusunda sorgulayabiliyor, hatta orada yaşayan akrabaları olmadığı sürece yolcuların şehre girmelerine izin vermeyebiliyorlardı. Hanlar da sahtekârlık yuvası olarak ün salmıştı: Çoğu, saf insanları ucuz yemek ve şarap ilanlarıyla çeken sahtekâr hancılar tarafından yönetiliyordu; taşralılar otele bir kere yerleştikten sonra faturaları şiştikçe şişiyor, handa kalmayan kimseler ve serseriler yiyip içtiklerini onların hesabına yazdırıyorlardı. Müşterilerin başka yerlere taşınmaları da mümkün olmuyordu çünkü hancılar kiralık kundakçılar tutup onların gidebileceği yerlerin sahiplerini tehdit ettiriyorlardı. Hancılar dürüst olsa bile şehir surlarının içindeki her bir hanın ister tek kişi ister grup olsun orada kalan bütün yolcular için günlük kayıt tutması gerekiyordu; ayrıca yolcuların geldikleri ve gitmeyi planladıkları yerleri, sattıkları malları, katırları-

nı ya da arabalarını ve varsa silahlarını da not etmesi gerekiyordu. Bagajı ya da malları olmayan silahlı atlıların uşak kiralaması ve şehirde gecelemesi yasaktı. Bagajı ve şehirde ona kefil olabilecek kimsesi yoksa, tek başına gelen yaya bir yolcu bile, silahlı olsun olmasın şehri terk etmeye zorlanabiliyordu. Gece çöktükten sonra şehirde dolaşmak yasaktı fakat yazın en sıcak aylarında bahçesiz ve avlusuz evlerde yaşayanların akşam serinliğinin tadını çıkarmak için kapılarını açık tutup verandalarında oturmalarına izin vardı. Bununla birlikte arka sokakları ana sokaklara bağlayan tahta kapılar geceleyin kapanıp muhafızlarca korunuyordu ve sadece acilen doktora ya da ebeye ihtiyaç duyan kimselerin geçmesine izin veriliyordu, ki onların da tasdikli "gece yolculuğu izni" denen bir belgeye sahip olmaları ve ikametgâhları ile kimliklerinin kontrol edilmesi gerekiyordu.

Pazar kenti Ma-tou saklanmaya çalışan bir çift için kesinlikle daha çekici bir alternatifti. Büyüklüğüne rağmen şehirde ikamet eden çok az garnizon vardı ve kıdemli yetkili de hiç yoktu. Şehir 1641 ve 1648'de olmak üzere iki kere eşkıyaların saldırısına uğramış ama bulgulara göre hemen eski refahına kavuşmuştu. Ma-tou pazarının en hareketli olduğu günler her on günlük döngünün üçüncü ve sekizinci günlerine rastlarken en durgun günleri de beşinci ve onuncu günlerdi; bu düzen civardaki bölgelerin de pazar döngüsünü belirliyordu. Burası, vergilendirmeye değecek ölçüde bir ticaretin hem karadan hem de sudan aktığı tek şehirdi. Yüksek bir çalışan nüfusu, güçlü esnaf loncaları, diğer şehirlerden daha çok sayıda tapınağı ve bahçeleri, daha büyük dini bayramları vardı. Bütün bölgede Ma-tou, tanınmış hekimlerden oluşan bir ailenin geçimini üstlenen tek şehirdi.

Çiftin saklanacak bir yere ihtiyacı vardı zira Wang hatun sadece kocasından kaçmakla bile kanun önünde suçlu durumuna düşmüştü. Bir kadın ancak kocası tarafından kötü biçimde dövülür veya sakatlanır ya da başkalarıyla cinsel ilişkide bulunmaya zorlanırsa onu terk etmekte özgürdü. Yaptıklarıyla evlilik ilişkisini ihlal eden kocalara örnek teşkil eden bir durum Tan-çeng'in kuzeybatısındaki Ning-yang'da (Yen bölgesi dahilinde) yaşanmış, Kang-hsi dönemindeki hukukçular tarafından aktarılmıştır: Karısını fahişe

olarak satan ve sulh hâkiminin emri üzerine onu geri aldıktan sonra da kadının, kaldıkları yerin sahibiyle zina yapmasına göz yuman bir koca "evlilik bağlarını koparmış" sayılmıştı. Fakat kocanın bu tip şeyler yaptığı durumlar dışında evden kaçan bir kadın kaçak olarak sınıflandırılıyor ve yüz sopa cezasına çarptırılıyordu. Kadının kaçak olduğundan bütünüyle habersiz olduklarını kanıtlayabilenler haricinde ona yardım eden veya barınak sağlayan herkes de sıradan kaçakları veya asker kaçaklarının eşlerini ve kızlarını barındıran kimselerle aynı cezaya çarptırılıyorlardı.

Zina suçu buna ilaveten hem Wang hatunu hem de sevgilisini ağır cezaya maruz bırakıyordu. *Yasal Yönetmelik,* her iki tarafın rızasıyla gayrimeşru ilişkide bulunan çiftlerin seksen sopa ile cezalandırılmasını şart koşuyordu; kadın evliyse bu rakam doksana çıkıyordu; gizlice kadının evinden uzakta buluşup kaçma planları yapmışlarsa, kadın evli olsun ya da olmasın yüz sopa cezasına çarptırılıyorlardı. Her iki tarafın da rızasıyla veya kadının evinden uzakta bir yerde buluşup kaçtıktan sonra cinsel ilişkide bulunan kadınla erkeğe aynı ceza veriliyordu. Kadın gayrimeşru ilişkiden bir çocuk dünyaya getirirse, çocuğun bütün masraflarını biyolojik baba karşılıyordu. Koca, zina yapan karısını satmakta veya tutmakta serbestti fakat kadını birlikte zina yaptığı adama eş olarak satarsa hem koca hem de sevgili seksen sopa cezasına çarptırılıyor; kadın kocasından boşanıp ailesine geri dönmek zorunda kalıyor ve onun için başlangıçta aileye ödenen başlık parası ceza olarak devlete veriliyordu.

Bununla birlikte ceza çok daha ağır olabiliyordu zira koca, karısıyla sevgilisini uygunsuz bir durumda yakalar da o ilk öfke anında ikisinden birini veya ikisini birden öldürürse haklı sayılıyordu. Öldürülen babanın öcünü almak için öldürme durumunda olduğu gibi burada da koca hızlı hareket etmek durumundaydı ve 1646'da, muhtemelen kan davalarını veya intikam arzusundan kaynaklanan uzun takipleri önlemek amacıyla, kanuna bir madde daha eklenmişti. Buna göre, şayet sevgililer cinsel ilişkiye girmeden önce, sadece oynaşırken basılmışlarsa veya zinadan sonra kendi rızalarıya kocaya teslim olmuşlarsa ya da "zinanın işlendiği yerden başka bir yerde yakalanmışlarsa" koca sevgililerden herhangi birini öldürme

hakkına sahip değildi. Böylece, Jen'in evini yakalanmadan terk etmekle Wang hatun ve sevgilisi yasal açıdan daha güvenli bir konuma gelmişlerdi.

Elbette yoldaki hayat hareketli olsa da pek güvenli sayılmazdı. Ofisi Tan-çeng'deki diğer pek çok şeyle birlikte 1640'larda yanmış ve henüz yeniden yapılmamış olan "Mütevazı Meslekler Müfettişi"nin denetimi altındaki gezgin meslek sahipleri arasında şunlar yer alıyordu: falcılar, kâhinler, fizyoloji ve grafoloji uzmanları, hokkabazlar, efsuncular, aktörler, soytarılar, sokak güreşçileri, masalcılar, gezici Budist ve Taoist rahipler, kadın dişçiler ve ebeler, dilenci gruplarının reisleri, kavalcılar, davulcular, flütçüler, kestane fişeği yapanlar, çay satıcıları ve tahtırevan taşıyıcıları. Huang Liu-hung'un kendi raporlarında da sık sık hizmetkârlardan, ulaklardan, posta istasyonlarında çalışan kurye ve kâtiplerden, devletin işlettiği hanların çalışanlarından ve bin bir çeşit seyyar satıcıdan bahsedilir. Sokaklarda sıra sıra hasır barakalarda yatıp kalkan bu seyyar satıcıların sayıları öyle çok, kendileri de öyle yoksuldu ki Huang onlardan vergi toplama çabalarını hepten bir kenara bırakmıştı. Bunların yanı sıra mülteciler, kanun kaçakları ve firari askerler de vardı. Yapılan onca düzenlemeye rağmen bu insanlar çoğunlukla iş bulabiliyordu zira çiftçiler onlara ucuz iş gücü olarak bakıp soru sormuyor, restoran ve han sahipleri de paralarını ödedikleri sürece onlara kalacak yer ve yiyecek temin ediyorlardı, geçimlerini sağlamak onlar için kayıt tutma yasasına harfiyen uymaktan daha önemliydi.

Aslına bakılırsa burada, kendi kuralları ve suistimalleriyle pratikte yürürlükte olan bir altkültür vardı ve bu suistimaller, gerek kaçakları barındırmayı yasaklayan kanunların gerekse *pao-çia* kayıt sisteminin getirdiği karşılıklı sorumluluk uygulamasının katılığı nedeniyle kanunlara saygılı vatandaşları da kaçınılmaz bir şekilde içeriyordu. Tan-çeng'de rapor edilen ve kişisel bir para meselesinde bir kaçağın düşmanı yıldırmak için kullanıldığı bir davaya bakarak kaçakların dünyası hakkında bir fikir edinebiliriz. Polis şefi Wei, hancı Şih Wen-yü'yü, bir kaçağı ayda üç yüz bakır sikke maaşla işe alarak sulh hâkiminin ikametgâhının hemen dibindeki hanında çalıştırmakla suçlamıştı. Wei bu suçlamayla Şih'i hapse at-

tırmaya çalışmış ama yapılan soruşturma sonucunda (söz konusu kaçak gerçek olmasına rağmen) hikâyenin yalan olduğu, bir önceki sene boyunca veresiye içtiği en az yüz kadeh şarabın parasını ödemek istemeyen Wei tarafından uydurulduğu ortaya çıkmıştı. Wei şantaj yoluyla kaçağı bu asılsız suçlamada bulunmaya zorlamıştı. Böyle durumlarda kaçağın ifadesine inanılacak diye bir kural yoktu fakat suçlanan kişinin yanında çalışmadığı ispatlanmak zorundaydı, ki bu da her zaman kolay olmuyordu. Bahsettiğimiz davada Şih'in masum olduğu şans eseri ispatlanmıştı zira sulh hâkimi kaçağın önüne içlerinde Şih'in de olduğu bir grup adam sıraladığında kaçak, hancıyla yanındaki soya peyniri tüccarını birbirinden ayırt edememişti. Diğer bazı davalar, askerlerin de kurnazca düşünülmüş birtakım dalavereler aracılığıyla masum insanları zor duruma düşürdüğünü gösteriyor. Örneğin, kaçakmış gibi davranan bir asker kıyıda demirlemiş bir tekneye veya ücra bir köye gidiyor, ardından polis kâhyası olduklarını iddia eden başka bir grup asker onu "tutuklamaya" gelip yöredeki insanları bir kaçağı barındırmakla suçluyor ve köyden ayrılırken de onları soyup soğana çeviriyorlardı. Veya yine bir grup asker bir köyde kendilerini tarım işçisi olarak tanıtıp kısa bir süre çalıştıktan sonra hep birlikte içip sarhoş oldukları bir gün kendi kendilerini yaralayıp giysilerini parçalıyor ve "soyulduklarını" iddia ederek yöredeki köylülerden sus payı istiyorlardı. Birileri durumdan şüphelenmeye başlarsa, arkadaşları olan bir başka asker, firariler şubesinden gelen üst düzey bir yetkili olduğunu iddia ederek onları götürüyordu. Bazen dolandırıcılık yapma sırası feribotçulara geliyordu ve yolculardan kişi başına bir, katır başına da iki bakır sikke olan standart taşıma ücretinin çok üstünde bir ücret talep ediyorlardı. Yağmurda, karda veya gece geç vakitlerde fazladan para alıyor, feribota alacakları tabut için ekstra para istiyor ya da kurtulmalık vermedikleri sürece yolcuları nehrin ortasında rehin tutuyorlardı. Kıyıya çıktıklarında bu defa da feribot muhafızı kendi "vergisini" talep ediyor ve ödemeyi reddeden yolcunun ya mallarına el koyuyor ya da yolcu kadınsa onu sıkıştırıp okşayarak parayı alıncaya kadar rahat bırakmıyordu.

Evden kaçıp yollara düşmek iki sevgili için bu kadar zorken, kısa süre sonra sevgilisi onu terk edince tek başına ortada kalakal-

mak Wang hatun için tam bir kâbus olmuş olmalı. Tan-çeng toplumu, muteber oldukları düşünülen kadınlara bile pek fazla iş olanağı sunmuyordu: Bazıları ebelik veya kâhinlik yapıyor, herkesin tanıdığı ve güvendiği kimi kadınlar da ya çöpçatan olarak ya da yerel hapishanedeki kadın mahkûmlara kefil olup sorumluluklarını üstlenerek hizmet veriyorlardı. Yetimhanelerde ve darülacezelerde bakıcı, refakatçi veya nöbetçi, evlerde de temizlikçi ve çamaşırcı olarak çalışabiliyorlardı. Bu tür işler karşılığında kalacak bir yer ve ayda üç yüz bakır sikke ya da kalacak yer olmaksızın yılda altı tael –resmi dairelerde daha düşük pozisyonlarda olan erkeklerin maaşlarıyla hemen hemen aynı miktar– alıyorlardı. Dokuma tezgâhı edinebilen kadınlar kumaş veya yün dokuyup satabiliyorlardı fakat bu iş genellikle dokumacının kendi evinde yapılıyordu ve Wang hatunun artık bir evi yoktu. Doğru zamanda doğru yerde olan kadınlar varlıklı evlerden birinde hizmetçi olarak iş bulabiliyorlardı. Taoist ya da Budist bir manastırda iş bulmak da zor da olsa ihtimal dahilindeydi. Aksi halde asıl iş imkânları Tan-çeng'deki, Ma-tou pazarındaki, Hung-hua posta istasyonundaki ve hatta (Huang Liu-hung'un dediğine göre) kırsal kesimin ücra köylerindeki kumarhanelerde, çayhanelerde ve genelevlerdeydi. Böyle ücra köylerde yöre eşrafı tıpkı kentsel kesimde olduğu gibi genelevler açıp kadınlara himaye sunuyor, karşılığında da kadınların kazandığı paradan yüzde alıyordu.

Wang hatun bu alternatiflerin hiçbirini seçmediği gibi tek başına kaçmaya da devam etmedi. Onun yerine Kuei-çang'daki evine dönmek üzere yola koyuldu ama eve yaklaştığında kocası Jen'le yüzleşemeyecek kadar korkmuş durumdaydı.

Köyün yakınlarında Üç Güç'e –gökyüzü, su ve toprak– adanmış bir Taoist tapınak vardı; bu güçlerin mutluluk (gökyüzü), günahlardan arınma (su) ve kötülükten korunma (toprak) getirdiğine inanılıyordu. Burada, tapınağın tek sakini olan Taoist bir rahip Wang hatuna başını sokacak bir yer verdi ve 1671 Kasımında bir gün Wang hatunun eski komşularından Kao adında bir adam tütsü sunmaya geldiğinde tapınağın yan odalarından birinde onu şöyle bir gördü.

"Sen tanrılara adanmış bir tapınaktan sorumlusun," diye bağırdı Kao rahibe. "Burada kadın barındırmak da ne demek oluyor?"

"O kadın köyden Jen diye birinin karısı," diye yanıt verdi rahip. "Duyduğuma göre birisiyle kaçmış ve Jen de onu geri getirmek için aramaya çıkmış. Ama kadın eve dönmeye cesaret edemediğinden buraya geldi. Kendi köylülerimizden biri olduğu için onu öylece geri göndermem yakışık almazdı."

Onlar Wang hatun hakkında konuşadursunlar, karısının döndüğünü ve tapınakta saklandığını öğrenmiş olan Jen de oraya geldi. "Amma da iyi rahipmişsin böyle," diye bağırdı öfkeyle. "Karım tapınağına saklanıyor ve sen bunu bana söylemiyorsun bile."

"O senin evinin kadını," diyerek karşı çıktı Kao. "Acaba neden buraya gelme ihtiyacı duydu? Cevabı sen bile bilmiyorsun ve tutmuş rahibin sana bunu açıklamasını istiyorsun, öyle mi?"

Jen eskisinden de öfkeli bir halde "Ya, demek öyle... Bu durumda onu tapınağa sen saklamış olmalısın," diye bağırdı ve Kao da bu hakaret karşısında Jen'in yüzüne iki tokat attı. Bunun üzerine Jen birkaç küfür savurup karısını olduğu yerde bırakarak oradan ayrıldı.

İki adam arasındaki bu ani öfke patlaması, uzunca bir sürede birikmiş olan bir kinden kaynaklanmış olabilir: Jen ile Kao komşuydular; evinin üstü kapalı bir verandası olan Kao'nun durumu nispeten daha iyiydi ve Jen, Kao'yu sevmediği gibi karısı Tsao'dan da hoşlanmıyora benziyordu. Ama ettiği hakaret ne kadar ağır olursa olsun Kao'nun Jen'e vurmaması gerekirdi; *Yasal Yönetmelik* bu konuda gayet katıydı ve böyle kavgaların son derece detaylı bir şekilde ele alınmasına bakılırsa bu tür olaylar gerçekten önemli bir sorun olarak görülüyordu. Elle veya ayakla bir başkasına vuran bir kimse, karşısındakini yaralamamışsa yirmi, yaralamışsa otuz sopa cezasına çarptırılıyordu. Herhangi bir nesneyle bir başkasına vuran bir kimse, karşısındakini yaralamamışsa otuz, yaralamışsa kırk sopa cezası alıyordu. Burada yaralamaktan kasıt, vurulan yerde morarma, şişme veya kanama olmasıydı. İki santimden fazla saç yolmanın cezası elli sopa; iç kanamaya neden olacak şekilde birisine vurmanın cezası seksen sopa; birisinin kafasına dışkı atmanın cezası yine seksen sopa ve ağzına ya da burnuna dışkı doldurmanın, bir dişini ya da kemiğini kırmanın veya gözlerini yaralamanın cezası da yüz sopaydı. (Kalıcı bir hasar söz konusu olduğunda saldır-

gan yaraladığı kişinin geçimini sağlamak için mallarının yarısını ona vermek zorundaydı.)

Jen şimdi Kao'ya aylar boyunca büyüyecek olan gerçek bir kin güdüyordu ama aleyhinde herhangi bir suçlamada bulunmadı –durum alenen anlatılamayacak kadar küçük düşürücü olsa gerekti. Öte yandan olay Kao ile rahip için de hayli tuhaf olduğundan Wang hatunu tapınaktan göndermenin daha akıllıca olacağına karar verdiler; ne ki onu doğrudan kocasına geri yollamakta tereddütteydiler. Onun yerine kadını kayınpederine götürüp neler olduğunu anlattılar. Kayınpeder iki adama çay ikram ettikten sonra "Bu kaltak için yapabileceğim hiçbir şey yok," deyip Wang hatunu kocasının evine götürmesi için birini çağırdı.

Rahip, Jen'in Wang hatunu "aramaya çıktığını" söylemişti ama Jen'in karısını geri alma arzusu –ister özlemden isterse öç alma niyetinden kaynaklansın– ne kadar güçlü olsa da aslında onu elinde tutmaya hakkı yoktu çünkü Wang hatun evden kaçma ve zina suçlarını işlemişti. Kanunun bu konudaki hükmü oldukça karmaşıktı. Yönetmelikte bir kocanın, karısını şu yedi sebeple boşayabileceği yazıyordu: erkek evlat doğuramamak, şehvet düşkünlüğü, kayınvalideye ve kayınpedere hizmette kusur etmek, çok konuşmak, hırsız tabiatlı olmak, aşırı kıskançlık ve ciddi bir hastalıktan mustarip olmak. (Kanun her iki tarafın rızasıyla boşanmaya da izin veriyordu.) Kadının boşanmak istemediği hallerde şu üç durumdan biri söz konusuysa erkeğin karısını boşamasına izin yoktu: kadın, kocasının anne babası için üç yıl yas tutmuşsa; erkek, evli olduğu süre içerisinde yoksulluktan kurtulup zenginliğe ermişse; kadının sığınacak bir ailesi yoksa. Wang hatun dönebileceği bir aileye sahip olmadığı için kanun ilk bakışta sadakatsizliğine rağmen Wang hatunun Jen'le kalması gerektiğini söylüyor gibiydi; ne ki Ming Hanedanı sırasında eklenen bir alt maddeyle, kadının zina suçunu işlemesi halinde bu üç durumun boşanmaya engel olmayacağı özel olarak bildirilmişti. *Yasal Yönetmelik*'teki bir başka madde de boşanmayı gerektiren bir harekette bulunmasına rağmen karısını boşamayan bir kocanın seksen sopa cezasına çarptırılacağını söylediğine göre öyle görünüyor ki teknik olarak Jen karısını geri aldığı için cezalandırılabilirdi. Fakat gerçekte bölge yönetiminden kimse harekete geç-

mediği gibi Jen de herhangi bir yasal yola başvurmadı. Boşanma işlemlerini başlatmadı. Wang hatunu satmak için ayarlamalar yapmadı. Wang hatunun uygunsuz davranışlarını ilçe başkanına rapor ederek onu alenen küçük düşürmedi, ki aslında buna hakkı vardı. Bunların yerine, eskiden yatakları olan hasır döşeğin üzerine sermek için yeni bir dokuma yatak altlığı aldı.

1671'in son aylarından 1672 Ocağının sonlarına kadar karı koca yeniden Kuei-çang pazarının hemen dışındaki evlerinde yaşadılar. Ocak ayında Şantung'daki sıcaklığın sıfırın altına düştüğü ve yoksulların evlerinin pek de sağlam olmadığı düşünülürse karı koca bir hayli üşümüş olmalılar. Böyle evlerin duvarları sıkıştırılmış topraktan, çamur tuğlalardan veya *kaoliang* saplarındandı; az sayıdaki tahta destekler genellikle ince ve eğri büğrü dallardan yapılıyordu; saman ve kamışla örtülen damlar ne rüzgâra ne de yağmura karşı gerçek bir korunma sağlıyordu. Yakacak varsa öncelikle yemek pişirmek için kullanılıyordu ve bu ateşten gelen sıcaklık bir boru sistemi aracılığıyla uyumak için kullanılan döşeğin altındaki tuğla platforma taşınıyordu. Bu platform bir saman tabakasıyla kaplıydı. Wang hatunun dönüşünden sonra Jen'in aldığı yeni yatak altlığı da işte buraya konmuştu.

Ocak 1672'nin sonlarına doğru bir akşam ikisi birlikte evde oturuyorlardı. Jen karısına ceketini yamamasını söylemişti ve Wang hatun da mum ışığında ceketi onarıyordu. Dışarıda kar yağıyordu. Evde yanan mumun ışığını görebilen komşular biraz sonra karı kocanın kavga etmeye başladıklarını duydular. Sözcükleri seçememelerine rağmen seslerdeki öfkeyi sezebiliyorlardı. Mum söndüğünde hâlâ onları dinliyorlardı.

Wang hatun ceketini, pantolonunu ve ağır ayakkabılarını çıkardı. Sargıların biçimsizleştirdiği ayaklarına tabanı kırmızı pamuklu kumaştan eski bir çift patik geçirdi. Gömleği mavi, ince iç donuysa beyazdı. Wang hatun samanların üzerine serili dokuma döşekte bu giysilerle yatıyordu ve o uykuya dalarken Jen bekliyordu.

Dış dünyada kış hüküm sürüyor ama burası sıcak. Kış gölünün yeşil sularında lotus çiçekleri açmış; rüzgâr kokularını ona taşıyor. İnsanlar çiçekleri yakalamaya çalışıyorlar ama tekneler yaklaştığında bitkiler uzağa sürükleniyor. Çiçeklerle kaplı kış dağlarını görüyor. Oda göz kamaştıracak kadar parlak, beyaz taşlardan oluşan bir patika kapıya uzanıyor, beyaz taşların üzerinde kırmızı taç yaprakları var, tomurcuklanmış tek bir dal pencereden içeri sokuluyor.

Dal masanın üzerine doğru uzanıyor, yaprakları birbirinden uzak ama tomurcuklar iyice birbirine sokulmuş, henüz açılmamışlar, bir kelebeğin kanatlarına benziyorlar, hafifçe ıslak bir kelebeğin kanatlarına, daldan sarkan nemli bir kelebek; tomurcukları dala bağlayan saplar saç teli kadar ince.

Kendisinin ne kadar güzel olduğunu görüyor, yüzündeki çizgiler gitmiş, elleri genç bir kızınkiler kadar pürüzsüz, çalışmaktan nasırlaşmamış. Kaşları siyah ve yay gibi, dişleri beyaz ve inci gibi, kendi kendine gülümsüyor, dişleri ancak görünüyor, sonra parmaklarıyla dudaklarının ve gözlerinin köşelerine dokunuyor.

Döşek palmiye gövdesi kalınlığında kürklerle kaplı, derin ve yumuşak, yorgan pamuk ve tütsü tozuyla doldurulmuş, odada tütsü kokusu hâkim. Yanındaki adam yakışıklı ama hasta görünüyor, yüzü gözyaşlarıyla yıkanmış. Adamın şakaklarını ovuyor, giysilerinin üstündeki tozu silkeliyor, gözlerindeki yaşları siliyor; bedeninde sopaların açtığı yaraları hissedebiliyor, yaraları parmaklarıyla hafifçe ovuyor.

Adamın kaftanının kemerini çözüp elini içeri sokuyor, yumruklarıyla ona hafifçe masaj yapıyor ama adam acısından kıpırdayamıyor, göğsünün üzerinde bir şişlik var, kâse kadar büyük ve bir ağacın dibindeki sürgün gibi yamru yumru. Kadın kolundan bir bilezik çıkarıp şişliğin üzerine bastırıyor, adamın eti bileziğin etrafında kabarıyor ama şişliğin merkezi bileziğin içinden geçiyor, kadın giysisinin içinden keskin bir bıçak çıkarıp yavaşça bilezikten taşan eti kesiyor. Koyu renkli kan yatağın ve döşeğin üzerine akıyor, kadın ağzından kırmızı bir hap çıkarıp yaranın üzerine bastırıyor, o bastırırken yara yavaşça kapanıyor.

Kadın yorgun. Bedeninin bitkin ve ağır olduğunu hissediyor, bacakları sanki kontrolü dışında eğilip düzleşiyor ama güzel kadınlar ona hayran hayran bakıyorlar, etrafına toplanıyorlar, alınlarında kırmızı ipekten bandanalar var, giysileri mor ve kuşakları yeşil. Sırtlarında ok ve yay taşıyorlar, avlanmaya gitmişler.

Diğerleriyle birlikte avluya ulaşana kadar birbiri ardından pek çok kapıdan geçiyor. Ağaçlar binaların kırmızı saçaklarına değecek kadar

uzun, avlu çiçeklerle dolu, hafif bir meltem eserken ağaçlardan kırmızı sporlar dökülüyor, serbest iplerin ucunda bir salıncak salınıyor. Kadınlar salıncağa binmesine yardımcı oluyorlar, salıncakta dimdik duruyor ve ipleri tutmak için kollarını yukarı uzatıyor, üzerinde kısa kollu bir elbise var ve kolları parlıyor, salıncağın ipleri bulutlara uzanıyor, kadının siyah saçları boynuna dolanıyor, parlak kollarıyla yukarı doğru esneyip bir kırlangıç gibi hafifçe bulutlara yükseliyor.

Gökyüzünde ona doğru yaklaşan rengârenk bir gemi var, bulutlarla örtülü bir gemi. İnsanlar gemiye biniyor. Tek bir kürekçi var, elinde kısa bir tahta kürek. Küreğin ucunda pala yok, uç kısım devasa bir yelpaze gibi sık tüylerden oluşuyor; kürekçi tüyleri salladığında hafif bir meltem çıkıyor ve gittikçe hızlanarak bulutların arasında süzülüyorlar. Rüzgârın uğultusu dışında hiç ses yok. Her taraf bulutlarla kaplı, pamuk parçaları gibi bedenini sarıyorlar, ayaklarının altında yumuşacıklar ve kadının başı hâlâ gemide gidiyormuşçasına biraz dönüyor. Yukarı baktığında yıldızların gözlerine yakın olduğunu görüyor, boyutları devasa sürahilerden küçücük fincanlara kadar değişiyor, lotus çiçeğinin içindeki tohumlar gibi düzenli bir şekilde dizilmişler; aşağıda gümüş renginde sonsuz bir deniz var, kadın bulutların arasından fasulye büyüklüğündeki şehirleri görüyor.

Önünde bir dizi basamak var, basamaklar kuvars gibi parlıyor, her basamak tıpkı bir ayna gibi kadının görüntüsünü yansıtıyor. Beyaz kumun üzerinde berrak bir su akıyor. Etrafta kırmızı pencereli küçük çadırlar var, çadırların içinde güzel kadınlar dolaşıyor, süslü ceketleri ve kırmızı ayakkabılarıyla genç erkekler göze çarpıyor. İnsanlar yeşim taşından yapılmış kâselerden meyve yiyor, kocaman kupalardan şarap içiyorlar. Şakayıklar üç metre boyunda, kamelyalarsa onların iki misli. Bembeyaz parmakları olan bir kız, kadının daha önce hiç görmediği bir enstrüman çalıyor, bir diğeri fildişinden yapılmış bir penayla ut çalıyor ve ağlayan kadınları anlatan bir şarkı söylüyor. Müziğin sesi yayılırken hafif bir meltem esiyor, kuşlar avluya toplanıp sessizce ağaçlara tünüyorlar.

Yüksek bir ağacın dibine oturuyor. Ağacın gövdesi kalın ve pürüzsüz, ortasından tek bir şerit halinde sarı öz su akıyor, ince dalları sık yapraklarla kaplı. Yere koyu bir gölge düşürüyor. Yaprakların arasında parıldayan kırmızı tomurcuklar düşerken değerli taşlar gibi çıngırdıyorlar. Ağaçta bir kuş şakıyor. Tüyleri sarı ve yeşil. Tuhaf bir kuş bu, kuyruğu bedeni kadar uzun, söylediği şarkı da kadına evini hatırlatıyor.

Sabah çiyinin içinden yüksek topuklu, hoş kokulu ayakkabılarla, hız-

lı adımlarla ilerliyor, çiy ayakkabılarının ve çoraplarının nemden parlamasına neden oluyor. Çevresinde sık ağaçlar var ama ağaçların arasından kaleyi görebiliyor, duvarları bakırdan, yüksek demir sütunlar parıldayan damı destekliyor. Duvarlarda kapı veya pencere yok ama derin girintiler var, birbirine yakın girintiler, bunlara basarak yukarı tırmanıyor. İçeride huzurlu ve güvende.

Adam onun yanında diz çöküyor. Kollarıyla kendi bedenini sarmalamış, titriyor. "Ye bunu," diyor kadın ve çıplak ayaklarıyla yerdeki lezzetli yiyecekleri çiğneyerek toprağa gömüyor. "Buraya," diyor ve adam da ona dışkı kovasını uzatarak kullanması için elinde tutuyor. "Bunları temizle," diyor kadın ve adama çamurla sıvanmış, minik, işlemeli ayakkabılarını veriyor.

Adamın başına bir kadın başlığı geçiriyor, makyaj malzemeleriyle adamın yüzünü boyuyor, bir savaşçınınki gibi boyuyor. Hafif, pamuktan bir top var, kadın topa vurarak havaya fırlatıyor ve adam da topun peşinden koşuyor, bedeninden ter fışkırıyor. Top saydam, parıldayan bir maddeyle dolu, adam topa vurarak havada ışıltılı bir yay çiziyor, top havada bir kuyruklu yıldız gibi ıslık çalarak ilerliyor, suya düşüyor, saçtığı ışık suda boğuk bir ses çıkararak sönüyor. Ve kadın ortada bir kale olmadığını görüyor, parıltılı damı destekleyen değirmi duvarlar yok, ağaçlar yok; sadece yerde duran ucuz bir yüzük var, yüzüğün içinden iğneler geçirilmiş, üstünde bir makyaj kutusunun kapağı duruyor, hepsi dikenli çalıların arasında terk edilmiş halde yatıyor.

Adam eski püskü giysiler içinde kadının önünde ayakta duruyor, burnundan akan sümük yüzünden aşağı süzülürken kadına gülümsüyor. "Güzel bayan beni seviyor mu?" diye soruyor. Ona vuruyor. Kalabalık, olanları seyretmek için yaklaşarak onları sıkıştırıyor. Adam burnundan bir parça sümük çıkarıp yuvarlayarak kadına veriyor. "Ye bunu," diyor. Kadın adamın verdiği şeyi ağzına alıp yutmaya çalışıyor, adam yüksek sesle gülüyor, "Güzel bayan beni seviyor," diye bağırıyor. Kadın cevap vermek istiyor ama ağzı toprak dolu, olduğu yere mıhlanmış, bedenini saran yılanın kıvrımlarınca mıhlanmış, daha çok debeleniyor, bedeni su içinde kırbaçlanıyor, sudaki pisliğin kokusunu duyabiliyor, insanlar nehir kıyısı boyunca dizilmiş, olanları seyredip gülüyorlar, ona yardım etmeleri lazım, çığlık atması lazım, ona yardım etmeyecekler

Jen'in elleri boğazını sıkarken Wang hatun bedenini dikleştirerek yatakta doğruldu ama kendini kurtaramadı. Jen, Wang hatunun boğazını sımsıkı kavramıştı; hareket etmesini engellemek için dizini kadının karnına bastırdı. Wang hatunun kuvvetle debelenen bacakları yatak altlığını parçaladı, bağırsakları boşaldı, ayakları yatak altlığını delip alttaki saman tabakaya ulaştı ama Jen'in elleri asla gevşemedi ve komşulardan hiçbiri Wang hatun ölürken en ufak bir ses duymadı.

Tan-çeng'de hâlâ kar yağıyordu. Jen karısının bedenini sırtlanıp kadının omuzlarına mavi paltosunu geçirdi. Kapıyı açıp ormanın içinden komşusu Kao'nun evine doğru ilerlemeye başladı. Planı şuydu: Karısı öldüğünde bedenini Kao'nun evine götürüp girişte bırakacak; kadının Kao'yla zina yaptığını ve Kao'nun kadını öldürdüğünü söyleyecekti. Hikâye akla yatkındı: Kadın zaten bir kere evden kaçmıştı ve Kao da saldırgan ve çabuk öfkelenen bir adamdı. Her gün Jen evden uzakta çalışırken bu ikisi oynaşıyor olabilirlerdi.

Fakat Jen Wang hatunla birlikte Kao'nun evine asla ulaşamadı. Karanlık ormanda ilerlediği sırada bir köpek havladı. Girişteki nöbetçiler bir uyarı gongu çaldılar. Bir ışık yandı. Jen kadının bedenini karın üzerine bırakıp bekledi. Kimse neler olduğuna bakmaya gelmedi. Işık söndü ve tekrar sessizlik oldu. Jen Wang hatunu olduğu yerde bırakıp boş evine geri döndü ve kapıyı kilitleyip yatağa girdi.

Wang hatunun bedeni bütün gece kar altında kaldı. Onu bulduklarında neredeyse hayatta gibi görünüyordu zira keskin soğuk ölü yanaklarında canlı bir renk bırakmıştı.

SONSÖZ

DURUŞMA

Duruşma dört gün sürdü. Birinci gün sabah erken saatlerde Jen ile babası yürüyerek sulh hâkiminin Tan-çeng şehrindeki dairesine gidip, Wang hatunla zina yaptığı ve ardından da onu öldürdüğü gerekçesiyle komşuları Kao aleyhinde resmi suç duyurusunda bulundular. Böyle suçlamaların düzgün yazılması gerekiyordu ve okuma yazma bilmeyenlere belli bir ücret karşılığında yardım eden sertifikalı kâtipler bulmak mümkündü. Herhangi bir duruşmanın ilk aşaması olan bu noktada yozlaşma ve çarpıtmayı önlemek amacıyla kâtiplere lisans veriliyor ve kendilerine kefil göstermeleri gerekiyordu. Jen'in resmi ifadesi şöyleydi: "Dün gece geç saatlerde karım Wang hatuna iç ceketimi onarmasını söyledim, ardından mumu söndürüp yatmaya gittim. Biraz sonra kapının açıldığını duyup bakmak için kalktım ama görebildiğim tek şey evden uzaklaşmakta olan karımdı ve Kao da elinde bir bıçakla onu takip ediyordu. Kao'nun karısı Tsao hatun evlerinin girişinde elinde bir mumla onları bekliyordu. Kao'nun beni öldürmesinden korkuyordum, dolayısıyla peşlerinden gitmedim; eve geldim, kapıyı kapattım ve yatağa girdim."

Kâtipler yazılı ifadede herhangi bir hata olup olmadığını kontrol ettikten ve Jen'in vekil göndermeyip daireye bizzat kendisinin geldiğinden emin olduktan sonra ifade kayıtlara geçti, mühürlendi ve bizzat sulh hâkimince okunmak üzere hâkimin bürosuna gönderildi. Huang Liu-hung suçlamayı okudu ve Kao'yla karısını tutuklamaları için birkaç polis memurunu görevlendirdi. (Suçlama daha hafif olsaydı geçici bir tutuklama tezkeresi çıkartıp Kao'yu tutuklamaya Jen'i gönderir ve Kao'nun mahkemeye teşrifini emrederdi.)

Kao'yla karısı polis eşliğinde Tan-çeng'e getirilip sulh hâkiminin ofis kompleksinin güneydoğu köşesindeki küçük bir grup binadan ibaret olan şehir hapishanesine kapatıldılar.

Kaolar hapishanede hiç olmazsa bir müddet kalsalardı Jen bunu iki ay önce tapınakta Kao'nun kendisine vurmasıyla maruz kaldığı hakarete yeterli bir karşılık olarak düşünür, karı kocanın yargılanıp cezalandırılmasına gerek görmezdi. Hapishanedeki dünya zalimdi; gardiyanlara rüşvet veremeyen yoksul mahkûmlar için genellikle ölümcül, varlıklı olanlar içinse son derece masraflıydı. Huang Liu-hung hapishanede süregeldiğini bildiği olaylardan esefle bahsediyordu: gardiyanların mahkûmlara işkence etmeleri, korunmak için para ödemelerini sağlamak amacıyla onları dövmeleri, sımsıkı zincirlemeleri, bütün gece ayakta durmaya zorlamaları, hatta yataklarını suyla ıslatıp hücrelerine su vermeleri; mahkûmların öç almak için birbirlerini dövmeleri veya birbirlerinin yiyeceklerini çalmaları ya da daha varlıklı mahkûmları herkese yiyecek getirtmeye zorlamaları; yetkililerin, çaldıkları malları ellerinde tutabilmek için mahkûmları katletmeleri veya kaçmasından korktukları için azılı bir suçluyu öldürmeleri. Huang sadece tetikte ve dürüst olmanın, düzenli sağlık kontrollerinin ve egzersizin, kadın mahkûmların erkeklerden özenle ayrı tutulmasının ve hapishane dışındaki dünyada geçerli olan *pao-çia* kayıt sistemine benzeyen bir karşılıklı sorumluluk sisteminin geliştirilmesinin gerekliliği konusunda önerilerde bulunabiliyordu. Bu sisteme göre mahkûmlar beş kişilik gruplara ayrılıyor, her mahkûm beş günlük bir süre zarfında diğer dördünden sorumlu tutuluyordu. Fakat Kaoların tutuklandığı günün akşamında Huang Liu-hung başka bir yere tayini çıkan Hsieh adında bir tanışıyla yemek yerken Hsieh laf arasında Kuei-çang'daki insanların hararetle bu davadan bahsettiklerini ve Kao'nun Wang hatunla bir ilişki yaşadıktan sonra onu öldürmesine hem öfkelendiklerini hem de bir anlam veremediklerini söyledi. Hsieh'in konu hakkındaki yorumlarını dinleyen Huang bu davayı bir an önce yakından incelemenin akıllıca olacağını düşündü.

İkinci gün öğle vakti duruşma başladı. Davacı konumundaki Jenler salonun doğu tarafında diz çökerken sanık konumundaki Kaolar batı tarafında diz çöktüler. Kapılar kilitliydi; bir kâtip ifade-

leri kaydetmek üzere hazır bekliyordu. Jen hikâyesini tekrarladı: Uykudayken kapıdan bir ses geldiğini duymuş ve Wang hatunun, hemen arkasında elinde bir bıçakla kendisini takip eden Kao'yla birlikte evden çıktığını görmüştü. Ağaçların arasından Kao'nun karısı Tsao hatunun çifti beklemekte olduğunu görebiliyordu, elinde bir fenerle evlerinin kapısına yaslanmıştı. Jen peşlerinden giderse öldürüleceğinden korktuğu için yatağına dönmüş, şafakla birlikte kalktığında da karısını ağaçların arasında cansız halde yatarken bulmuştu. Bunun üzerine hemen babasına haber vermek için koşup ona gördüklerini anlatmış ve onunla birlikte resmi suç duyurusunda bulunmak için sulh hâkiminin dairesine gelmişti.

"Kadın öldüresiye dövülmüş müydü yoksa bıçaklanmış mıydı?" diye sordu sulh hâkimi.

"Hava hâlâ net bir şekilde göremeyeceğim kadar karanlıktı," diye cevap verdi Jen.

Cinayet konusunda sorgulanan diğer köylüler de bu konuda bir şey bilmediklerini söylediler.

Kao olaydaki rolü konusunda sorgulandı. Sulh hâkimi Kao'ya kasıtlı olarak sahte bir öfkeyle bağırdı ve ellerinde genellikle mahkûmların ayak bileklerini ezerek suçlarını itiraf etmelerini sağlamak için kullanılan ağır tahtalar olan birkaç görevli sanığın etrafını çevirdi ama Kao hikâyesine bağlı kaldı. İki ay önce Wang hatunu tapınakta gördüğünü ve kısa bir ağız dalaşından sonra Jen'in yüzüne tokat attığını kabul etti ama Wang hatunla zina yaptığını ve onu öldürdüğünü inkâr etti. Jenlerin yakınında yaşamasına rağmen aslında aralarında hiçbir zaman sosyal bir ilişki olmadığını söyledi.

Kao'nun karısı Tsao hatun da kocasının hikâyesini destekleyip suçu onun işlemiş olamayacağını gösteren ikna edici detaylar ekledi: Tsao hatun o gece geç saatlerde mutfakta yeni yıl kutlamaları için hamur tatlısı hazırlarken kapının hemen dışında bir gong çaldığını duymuştu. Neler olduğuna bakmak için dışarı çıktığında gece nöbetçilerinin soğuktan korunmak için evin üstü kapalı verandasına sığınmış olduklarını görmüştü; adamlar bir ateş yakmışlardı ve tütün içiyorlardı. Bunun üzerine Tsao hatun içeri geri dönüp kapının zincirini takmıştı. Bütün bunlar olduğu sırada kocası huzur içinde uyuyordu.

Huang Liu-hung Kaoların ifadesinin içtenliğinden etkilenmişti ve Jen'in hikâyesi gözüne gittikçe daha tuhaf görünüyordu. Jen'le babasının o gece için hapishanede tutulmalarını emredip gözlem altında olmaları şartıyla (*ya-pao*) Kao'yla karısını serbest bıraktı; mahkeme dağıldıktan sonra Huang acil bir arama tezkeresiyle adamlarını olayın gerçekleştiği gece Wang hatunun köyünde kimlerin nöbette olduğunu öğrenip söz konusu nöbetçilerin ertesi sabah sorgulamaya gelmelerini sağlamaları için gönderdi.

Üçüncü gün Huang birkaç görevliyle birlikte Kuei-çang pazarının yakınındaki köye gidip köylülerden Jenlerin evinin nerede olduğunu göstermelerini istedi. Evin aşırı yoksul görünümü, içerideki tek tük bir iki eşya, hasır döşeğin üstüne serilmiş olan neredeyse yepyeni yer yatağındaki yırtıklar ve yatağın yanındaki kurumuş dışkı dikkatini çekti. Sorularının karşılığında görevliler bölgedeki yoksul insanların yakıt olarak öküz ve katır dışkısı kullandıklarını söylediler; hâlâ tereddütte olan Huang adamlarına biraz su kaynatmalarını ve topraktan ibaret olan yerde küçük bir çukur açıp dışkıyı içine koymalarını emretti. Kaynayan su dışkının üstüne döküldüğünde odadakiler kokuya bakarak bunun hayvan dışkısı değil insan dışkısı olduğunu anladılar. Huang ayrıca Jenlerin o gece kavga ettiğini duyan on yaşındaki bir kız da dahil olmak üzere Wang hatunun komşularını sorguya çekti. Hiçbiri cinayet hakkında bir şey bilmiyordu.

Wang hatunun bedeni hâlâ ağaçların arasında, kar altında yatıyordu; birisi cesedin üzerine bir miktar toprak serpmişti. Huang cesedi kaldırttı, kadının üzerindeki giysileri ve sargıların biçimsizleştirdiği ayaklarındaki soluk kırmızı renkli patikleri kayıtlara geçirdi. Wang hatunun bedenine bir erkeğin dokunması uygunsuz kaçacağından herhangi bir yara olup olmadığına bakması için köyden yaşlı bir kadın getirtti. Kısa bir incelemeden sonra yaşlı kadın Wang hatunun bedeninde yara olmadığını bildirdi. Huang kadına daha dikkatli bakmasını, tiksintisini yenip soğuğun ve ölümün katılaştırdığı kol ve bacakları iyice açmasını söyledi; bu ikinci inceleme boynun her iki tarafındaki muazzam morlukları gözler önüne serdi ve yaşlı kadın giysileri çıkardığında karnın hemen altındaki muazzam morluğu da gördüler.

Bu arada köyün nöbetçileri de Kao'nun evinde toplanmışlardı ve o gece soğuk yüzünden devriye gezmek yerine Kaoların verandasına sığınıp ateş yaktıklarını kabul ettiler. Geceyarısı civarında ağaçların arasında gezinen birini gördüklerini sanmış ve bir köpeğin havlamaya başladığını duymuşlardı; gezinen kişinin hırsız olabileceğini düşünerek onu korkutmak için gong çalmışlardı. Kao' nun karısı sesi duyup dışarı çıkarak neler olduğunu sormuş, nöbetçiler durumu açıkladıktan sonra da eve geri dönmüştü. Nöbetçiler Wang hatunun ölümü hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı ve başka kimseyi de görmemişlerdi. Şafak söktüğünde evlerine dağılmışlardı ve görünüşe bakılırsa hiçbiri karın altında yatan bedene dikkat etmemişti.

Huang, Tan-çeng şehrine döndüğünde önceden uygulayıp da başarılı olduğu bir yöntemi --Şehir Tanrısı'ndan duyulan korkuyu kullanarak ürkmüş tanıkları gerçeği söylemeye zorlama yöntemini– uygulamaya karar verdi. Evindeki genç hizmetkârlardan birine Şehir Tanrısı'nın tapınağının arka kısmındaki küçük odaya saklanmasını ve gece boyunca Jen'in ya da babasının ağzından çıkan her şeyi dikkatle dinlemesini söyledi. Oğlan saklandıktan sonra Jen ile babası polis memurlarınca hapishaneden Şehir Tanrısı'nın tapınağının ana salonuna getirilip birbirinden uzak iki sütuna zincirlendiler. İki adam ona bakarken Huang tanrının önünde tütsü yakıp dua etmeye başladı: "Dün gece Şehir Tanrısı bana Jen'in karısının ölüm nedenini söyledi ve şimdi durumu anlıyorum, fakat kadının ölümünün ardındaki gerçeklerin bir kısmını hâlâ tam olarak anlayabilmiş değilim ve Tanrı'ya beni aydınlatması için yalvarıyorum." Dua sona erdi ve Huang baba oğul Jenleri tövbe edip tanrının önünde kendilerini eleştirmeye çağırdıktan sonra geceyi orada geçirmeleri için yalnız bıraktı.

Dördüncü gün Huang Jenleri hapishaneye geri gönderdi ve genç hizmetkârını gece ne konuşulduğu konusunda sorguya çekti. Babası Jen'e tekrar tekrar Wang hatunun nasıl öldüğünü sormasına rağmen Jen asla açık bir cevap vermemişti ve Kao hakkında da başka herhangi bir şey söylememişti. Durmadan yinelediği tek şey, ölmeyi hak edenin kendisi olduğuydu.

Böylece Kao'nun, Tsao hatunun ve Jen'in babasının masum ol-

duğuna ikna olan Huang Jen'i mahkemeye çağırttı. Jen suçunu hâlâ itiraf etmediği için Huang ona olayın nasıl olduğuna dair kendi canlandırımını aktardı: kavga, boğma, karna bastırılan diz, bedenin kar altında taşınması, Jen'in, nöbetçilerin yaktığı ateşin ışığında Tsao hatunu görmesi ve onu da olaya bulaştırmaya karar vermesi. Jen itaatinin göstergesi olarak alnını yere değdirdikten sonra suçunu itiraf etti ve söyledikleri kâtiplerce kayda geçirildi, itirafında Huang'ın canlandırımının doğru olduğunu kabul etti.

Çing yasasına göre hem Jen hem de babası masum birini haksız yere cezası ölüm olan bir suçla itham ettikleri için ölüm cezasına çarptırılmalıydılar ama Huang davada pek çok hafifletici sebep görmüştü. Öncelikle, Jen'in babası suç hakkında hiçbir şey bilmiyordu; ikincisi, adam yetmişin üstündeydi ve Jen de tek oğluydu; üçüncüsü, Jen'in hiç çocuğu yoktu, dolayısıyla Jen idam edilecek olursa aile devam etmeyecekti; dördüncüsü, Wang hatun bir eşin takip etmesi gereken yolu izlememiş, kocasına ihanet etmekle ölmeyi hak etmişti; beşincisi, Kao tapınakta Jen'i gerçekten de kışkırtmıştı – Jen'e asla vurmamalıydı.

Bu koşullar altında Jen'in babası temize çıktı ve Jen de ağır bir bambuyla dövülüp uzunca bir süre boynunda tahta bir boyunduruk la dolaşma cezasına çarptırıldı. Huang bu tür dayakların ölümle sonuçlanabileceğini biliyordu zira en azından iki olayda dayak cezasına çarptırdığı mahkûmlardan biri otuz sopa yedikten bir ay sonra, diğeri de on gün sonra ölmüştü. Boyunduruk takmak ise Huang'ın alenen küçük düşürülmeyi hak edenlere sakladığı son derece utanç verici bir cezaydı. Öte yandan Jen dayak cezasını atlatıp utancıyla yaşamayı becerdiği takdirde babasına karşı sorumluluklarını yerine getirip yaşlı adama bakmakta özgür olacaktı. Soyun tükenmesi ve Jen'in tek evlat olması konusundaki endişeler göz önüne alındığında Huang ayrıca Jen'in kendine bir eş bulabilirse yeniden evlenebileceği olasılığını da düşünmüş gibi görünüyor.

Ölmüş olmasına rağmen Wang hatun hâlâ mesele oluyordu – muhtemelen hayattayken hiç olmadığı kadar büyük bir mesele. Zira hayattayken kimseyi incitecek güce sahip değildi; sadece sözleri ve davranışları aracılığıyla kayınpederiyle kocasını, bir de belki birlikte kaçtığı adamı incitebilirdi. Fakat ölü ve hınçlı haliyle hem

güçlü hem de tehlikeliydi: Yatıştırılması ve kovulması imkânsız aç bir hayalet olarak kuşaklar boyunca köyde dolanabilirdi. Tien hatunun hâlâ hayatta oluşu bu tür görüşlerin Tan-çeng'de ne kadar ciddiye alındığını gösteriyor: Otuz yıl önce dul kaldığında Tien hatun hayatını tek başına geçirme isteği kabul edilmediği takdirde kendini öldüreceğini ve bir hayalet olarak Hsülerin evine musallat olacağını söylemiş ve bu şekilde isteğine kavuşmuştu. Huang, Wang hatunun güzel bir tabutla evinin yakınlarında bir toprak parçasına gömülmesine karar verdi; bu yapıldığı takdirde kadının "kimsesiz ruhunun huzura kavuşacağına" inanıyordu. Bu iş için on tael tahsis etti, ki bu rakam bayağı fazlaydı zira daha önce benzer durumlarda ölüleri teskin etmek için en çok üç tael harcamıştı. Fakat Huang bu parayı kendisi vermek istemiyordu ve Jenler de isteseler bile Wang hatunu o şekilde gömdüremezlerdi. Böylece Huang Kao'ya toprak ve cenaze masraflarını ödemesini söyledi: Bu çözüm hem Wang hatun sorununu halledecek hem de Kao'ya öfke anında insanların yüzüne tokat atmamayı öğretecekti.

—

NOTLAR

NOTLARDA KULLANILAN KISALTMALAR

FENG: *T'an-ch'eng hsien-chih* (Tan-çeng'in Yerel Tarihi), yayın yönetmeni ve yazar Feng K'o-ts'an, editörün önsözünün tarihi 1673. 1763 ve 1810 yıllarında başka editörlerce düzenlenen basımlar da yayımlandı; bunlardan alıntı yapıldığında kaynaklar sırasıyla *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) ve *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) olarak belirtilmiştir.

HUANG: *Fu-hui ch'üan-shu* (Mutluluk ve Hayırseverliğe Dair Eksiksiz Bir Kitap), Huang Liu-hung, yazarın önsözü 1694. Obato Yukihiro'nun yayına hazırladığı basımı takiben yeni basımı yayına hazırlayan Yamane Yukio. Kyoto, 1974.

P'U: *Liao-chai chih-i* (Liao İşliğinde Yazılan Tuhaf Öyküler), P'u Sung-ling, yazarın önsözü 1679. Ben, P'u'nun orjinal el yazması baz alınarak yapılan yorum ve açıklamaların da yer aldığı, Chang Yu-hao tarafından yayına hazırlanan *Liao-chai chih-i hui-chiao, hui-chu, hui-p'ing pen...* başlıklı eksiksiz basımdan faydalandım. 3 cilt, Şangay, 1962 (Türkçede bu kitaptan Borges tarafından yapılan bir derleme yayımlanmıştır: *Konuk Kaplan*, çev. C. Hakan Arslan, Babil Kitaplığı, Ankara: Dost, 1998).

ÖNSÖZ

Modern çağ öncesi kırsal Çin'le ilgili (İngilizce dilindeki) en kapsamlı eserler Hsiao Kung-çuan'ın *Rural China: Imperial Control in the Nineteenth Century* ve Ho Ping-ti'nin *Studies on the Population of China, 1368-1953* adlı yapıtlardır. Ramon Myers'ın *The Chinese Peasant Economy: Agricultural Development in Hopei and Shantung, 1890-1949* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970) adlı eseri de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki geçiş periyodunu inceleyen değerli bir yapıttır.

Belli bölgelere odaklanan son derece başarılı çalışmalardan bazıları şunlardır: Susan Narquin, *Millenarian Rebellion in China: The Eight Trigrams Uprising of 1813* (New Haven: Yale University Press, 1976); James Cole, "Shaohsing: Studies in Ch'ing Social History" (doktora tezi, Stanford Üniversitesi, 1975); Frederic Wakeman ve Carolyn Grant'ın editörlüğünü yaptığı *Conflict and Control in Late Imperial China* (Berkeley: University of California Press, 1975) adlı kitapta yer alan Frederic Wakeman, Jenny Denner-line ve James Polachek'e ait denemeler; Jonathan Ocko, "Ting Jih-ch'ang and Restoration Kiangsu, 1864-1870: Rhetoric and Reality" (doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1975) ve Hilary Beattie, "Land and Lineage in China: A Study of T'ung-ch'eng County, Anhwei, in the Ming and Ch'ing Dynasties" (doktora tezi, Cambridge Üniversitesi, 1973).

Burası ortaçağda Batı dünyasını bölgesel olarak inceleyen çalışmaların bibliyografisini sunmak için uygun bir yer olmasa da aklımdan (kapsam açısından benimkiyle paralel olan ama benimkine göre çok daha derin detaya inen) şu iki eser geçiyor: Barbara Hanawalt, "Violent Death in Fourteenth and Early Fifteenth-Century England", *Comparative Studies in Society and History* 18:3 (1976), 297-320 ve Pierre Chaunu'nun broşürü "Mourir à Paris, XVI, XVII, XVIII siécles", *Annales* 31:1 (1976), 29-31.

Huang Liu-hung'un tam olarak "Mutluluk ve Hayırseverliğe Dair Eksiz Bir Kitap" anlamına gelen *Fu-hui ch'üa-shu* başlıklı anı ve elkitabında 1694 tarihli bir önsöz bulunuyor. Bu önsözde Huang Liu-hung bir başka bölgesel elkitabının örnek olarak kendisine çok yardımcı olduğundan bahsediyor. Söz konusu eser P'an Shao-ts'an tarafından 1670'lerin ortalarında yazılan ve 1684'te yayımlanan *Wei-hsin pien* adlı kitaptı. (Bkz. s. 5, Huang'ın kendi "Fan-li"si ve Yamane Yukio'nun, Huang'ın *Fu-hui ch'üan-shu*'suna yazdığı girişin üçüncü sayfası.) Huang ayrıca Li-Yü'nün *Tzu-chih hsin-shu* (ilk baskı 1663, genişletilmiş baskı 1667) adlı yönetimsel çalışmalar antolojisine de hayrandı (HUANG 229d). Belli başlı sulh hâkimlerinin elkitaplarının listesi için bkz. John Watt, *The District Magistrate in Late Imperial China* (New York: Columbia University Press, 1972), s. 267-8, not 56.

Kitabın "Gözlemciler" başlıklı birinci bölümünün notlarında P'u Sung-ling'in eserlerine dair daha detaylı referanslar mevcut.

Çeşitli Yerel Tarih'lerde gördüğüm bazı kısa bölümler haricinde özel olarak Tan-çeng'i öven tek bir çalışmaya rastladım: Chao Meng-an'ın 1977' nin başlarında yayımlanan "T'an-ch'eng I-nan shih-she" adlı denemesi. Bu denemede Chao, Çing Hanedanı'nın sonlarına doğru Ma-tou pazarında toplanan ünlü şair gruplarına değinip Tan-çeng yakınlarındaki İ nehrinin kıyısındaki manzaradan beğeniyle bahseder. Deneme, şu anda Tayvan'da yaşamakta olan Çinli bir yazarın memleketine beslediği nostaljik duyguları yansıtır.

1 GÖZLEMCİLER

25. Deprem: FENG 9/12-3.
26. "...taş atıyordu": FENG 3/7.
26. Doğal döngüler: FENG önsöz; 1585 basımının önsözüne gönderme, FENG 5/12b-13 ve 9/15.
26-7. Feng'in biyografisi: *Shao-wu fu-chih* 20/22. Feng'in unvanlarının listesi için bkz. *agy.* 7/2-3. Önsöz, Feng'in Tan-çeng'in sulh hâkimiyken aynı zamanda Sho-wu atlasının derleyenlerinden olduğunu gösteriyor. Feng'in Tan-çeng'in yerel tarihini derleme önerisini kendi giriş yazısında bulmak mümkün. *Çü-jen* diplomasını aldıkları söylenen Tu ve Hsü'nün her ikisi de Feng Tan-çeng' de göreve başladığında çoktan ölmüşlerdi.
27. Tan-çeng istatistikleri: Detaylar FENG 3/6b; *ting* 3/34; toprak 3/7b-8b; ilçeler 9/17. Şantung'un diğer bölgelerine dair rakamlar için bkz. Fujita Keiichi, "Shinsho Santō", s. 128-31.
27. Beyaz Lotus: Yöre üzerindeki doğrudan etkiler FENG 9/8. Liderlere, liderlerin vaatlerine ve doğum yerlerine dair detaylar *Tsou-hsien-chih* 3/81-3'te bulunabilir. Konu üzerine detaylı yorumlar için bkz. P'U 34. Beyaz Lotus ayaklanmasıyla ilgili kaynaklar için bkz. Chan, "The White Lotus", s. 226, not 1. Şantung'daki ayaklanmayla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Richard Chu, "The White Lotus Sect", s. 115-23.
28. Çekirgeler: FENG 9/9.
28. 1641 baskınları: Kuzeybatı Şantung'dan Şih Erh ve Yao San tarafından yönetildi, FENG 9/9b-10. Bu liderler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. *Pi-hsien-chih* 5/7b ve *Tsou-hsien-chih* 3/84b.
28. Wang Ying: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 8/18b ve 3/84b.
28-9. Tan-çeng'in savunması: 292 kişinin listesi *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 127-9; diploma sahipleriyle karşılaştırmalı liste FENG 8/10-1; tam liste *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 127-56, on dokuz isim okunmaz halde; söz konusu tabletin bulunuşu için bkz. *agy.* 369-70.
29. Nisan saldırısı: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 349; FENG 9/9b-10. Huang-hua'nın genelevleri için bkz. P'U 220.
29-30. 1643 saldırısı: FENG 9/10 (jen-wu yılının çoğu 1642 senesine giriyor fakat on ikinci ay 1643 Ocağına tekabül ediyor). Kaç kişinin 1641'de kurtulup da 1643'te öldürüldüğü, *T'an-ch'eng hsien-chih*'te (1810) verilen listeyle FENG, chuan 7, lieh-nü chuan'daki ölü listesi karşılaştırılarak bulunabilir.
29-30. Abatai baskını: *Sish-lu* (T'ai-tsung) s. 1046-7, 1072, 1075-6. (Askerler arasında Çin'in gelecekteki imparator naibi Oboi de vardı.) Abatai'nin Şantung'da izlediği rota için bkz. T'an Ch'ien, *Kuo-*

chüeh, s. 5948, 5954, 5955, 5956 (burada Tan-çeng'in yağmalanma tarihi 18 Şubat 1643 olarak veriliyor) ve 5971. *Hai-chou chih-li-chou chih* s. 68-9 ve 428-9'da verilen kronoloji ve biyografilerden de görülebileceği gibi baskının etkileri doğuda Hai-çou'ya kadar uzanmıştı. Abatai'nin kısa bir biyografisi için bkz. Arthur Hummel (editör), *Eminent Chinese of the Ch'ing Period*, s. 3-4. Abatai, Nurhaci'nin yedinci oğluydu. Bu baskını ve Abatai'nin liderlik ettiği diğer büyük baskınları da içeren detaylı bir biyografi için bkz. *Pa-ch'i t'ung-chih*, chuan 132, s. 1-16. Büyük Mançu baskınından sadece bir yıl sonra Li Tzu-çeng'in ordusunun öncü birlikleri Şantung halkından kolayca yarım milyon tael koparmışlardı ve kademeli vergi uygulamasına (yönetim kurulu başkanları için 100.000 tael, daha düşük rütbeli memurlar için 10.000 tael ve ikici derece diploma sahipleri için 100 tael) geçiyorlardı ki asıl Mançu ordusu tarafından bozguna uğratıldılar. Anlaşılan Mançuların tek yaptığı genellikle saklı tutulan muazzam bir özel servet kaynağının musluğunu açmaktı. Bkz. Li Wen-chih, *Wan-Ming min-pien*, s. 143.

30-1. Yıl 1644: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 156; FENG 9/10b.

31. Sel baskınları: FENG 9/11.

31-2. Eşkıya kurbanları: Yao hatun, FENG 7/27b; Sun hatun 7/25b-26; Tu Chih-tung, 9/11 ve 7/6b (*çü-jen* listeleri 8/4b-5). Ölüleri teşhis etme konusundaki zorluklar için bkz. *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 157-8. Eşkıya grupları hakkında detaylı bilgi için bkz. *Ko-tse-hsien hsiang-t'u-chih* 28-9; *I hsien-chih* 1/27; *Tsou hsien-chih* 3/86.

32. Halkın Huang'a verdiği yanıt: HUANG 63c.

32. Tan-çeng'in daha kötü durumda oluşu: HUANG 74c.

32-3. Ambarlar: "I-ts'ang", FENG 5/12; zenginlerin tahıl ödünç vermeyi reddedişi, *agy.* 5/15.

33. Okullar: "She-hsüeh" ve "I-hsüeh", FENG 5/7. Zenginlerin okulları yeniden inşa etmeyi reddedişi, HUANG 295b. İdeal okul sisteminin, sınıf prosedürlerinin ve maddi destek sağlama yollarının tasviri için bkz. *agy.* 296a ve 296b. Şantung'un Çing Hanedanı zamanındaki okul-toprak sistemiyle ilgili ayrıntılı bir inceleme Nakamura Jehei' nin *Shien* dergisinde çıkan iki makalesinde bulunabilir (Şubat 1955 ve Aralık 1956).

33. Harabeler: Surlar, FENG 2/1b-2; doktor, 2/3; köprü, 2/8; tapınaklar, 4/6b.

33-6. Huang'ın biyografisi: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 7/26-7; Wang Chih, "T'an-ch'eng Yin Huang Ssu-hu chuan" (Wang Çih 1747'den 1749'a kadar Tan-çeng'in sulh hâkimiydi); Ch'en Wan-nai, *Hung Sheng yen-chiu*, s. 125-7 (burada Ch'en, 1689'da Hung Şeng'in yetkililere rapor edilmesinden, üst düzey bir sansür memuru olarak Huang'ın sorumlu olduğunu iddia eder); *Tung-kuang hsien-chih* 5/9. Huang'ın en son rütbesi *Çi-şih-çung* idi; Brunnert

ve Hagelstrom, s. 210b.

36. Hükümetin tepkisi: *Shih-lu,* Kang-hsi yönetimi, s. 385, deprem raporu emri; s. 401, deprem nedeniyle ilk vergi indirimi; s. 459, İ-çou deprem bölgesi için 227.000 taellik son indirim. Düşük vergi oranları: FENG 3/1b, 3/7b-8 ve *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 5/18b.
36. Tan-çeng hakkında: HUANG 172c.
37. İlan: HUANG 172d. Huang'ın kullandığı *kalpa* sözcüğünü "kozmik döngü" olarak çevirdim.
37. Batıl inançlar: FENG 3/36b ve *Shao-wu fu-chih*'teki biyografisi (20/22).
37. Yü: FENG 1/12 ve 4/8. Tseng: *agy.* 1/8 ve 1/12b-13.
38. Sınav soruları: 1669 Şantung sınav soruları için bkz. Fa-shih-shan, *Ch'ing-pi shu-wen,* s. 61. Her alıntının tam metni Legge, *The Chinese Classics*'te şu şekilde bulunabilir: birinci soru, I, *Analects*, VI, böl. 17 ve 18, 190-1; ikinci soru, I, *Doctrine of the Mean*, XXXII, böl. 1 ve 2, 430; üçüncü soru, II, *Mencius*, II, 1/2/27, s. 195.

38-9. *Çü-jen* fiyaskosu: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 8/5.

39. Ahlaki Özdeyişler: Metin için bkz. *Shih-lu,* Kang-hsi yönetimi, s. 485-486; çoğaltılışı için bkz. s. 491.

39-40. Tan Konfüçyüsçülüğü: Legge, *The Chinese Classics,* V, *Ch'un Ts'ew*, 665-8. FENG 10/15 ile 10/16'daki ve *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 11/1'deki denemelerde konuya dair tartışmalar bulunabilir. *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 358-9'da tartışmacılardan biri gayet yerinde bir akıl yürütmeyle Konfüçyüs'ün Tan-zu'yla Lu'da konuşmuş olabileceğini söyleyerek bu konudaki kuşkusunu dile getirir fakat denemenin yazarı karşı argümanlar sunar. Söz konusu sahnelere dair popüler illüstrasyonlar için bkz. Doré, *Recherches*, XIII, 18-9.

40. Konfüçyüs tapınakları: FENG 1/7, 2/7, 4/6.
40. Terk edilmiş tapınaklar: HUANG 247d.

40-1. Ahlaki çöküş: HUANG 360c ve 360d.

41. Deprem: P'U 170-1; ayrıca Giles, *Strange Stories,* s. 416. Tzu-çuan'daki deprem çok daha hafifti; 557 binanın çökmesine ve 4 kişinin ölmesine neden olmuştu: *Tzu-ch'uan hsien-chih* 3/56.
41. P'u'nun işlediği temalar: İ-çou için bkz. P'U 1622; Mançular tarafından ele geçirilen erkekler ve topraklarını savunan kadınlar hakkında detaylı bir anlatım için bkz. "Ta-niang", P'U 1391-7. Başka dulların çektiği zorlukların tasvirleri için bkz. P'U 191, 324, 661, 699, 927, 1019, 1210 ve 1284. Bunlar *Tzu-ch'uan hsien-chih* 3/55'teki kıtlık tasvirleriyle ve 3/60'taki Mançu baskını tasvirleriyle karşılaştırılabilir.
42. Liu'nun hikâyesi: P'U 881, "Liu Hsing"; di Guara 1601-2.
43. Tzu-çuan kuşatması: *Tzu-Ch'uan hsien-chih* 3/60b-61. *Agy.* 6

(hsia)/ 22b-32'de, "ting-hai" yılı altında pek çok biyografi bulmak mümkün. Ayrıca bkz. *Po-shan hsien-chih,* s. 125; Chang Chun-Shu ve Chang Hsüeh-lun, "The World of P'u Sung-ling's *Liao-chai chih-i*", s. 416, not 66.

43. Askerler ve eşkıyalar: P'U 1527, hikâyenin başlangıcı "Chang Shih-fu."

43. P'u ve isyanlar: Yü Çi ayaklanmasıyla ilgili detaylar için bkz. *Lai yang hsien-chih* 34/5 ve Hsieh Kuo-chen, *Ch'ing-ch'u nung-min*, s. 113-6. İdamlar ve Çi-nan tabutları için bkz. P'U 477 ve 482; ceset yığınları s. 70; mağaralara kaçış s. 921; sınıfların karışması s. 920 ve 991; eşkıya olan eşraf mensupları s. 240; aydınlar ve eşkıya kızları s. 97; "adaletsiz adamlar" s. 1267; eşkıya ya da fahişe 1426; Şantung çetesi 902-4.

43-4. Teng ve İ üsleri: *Pi hsien-chih* 5/7b; *Tsou hsien-chih* 3/86. Şantung'un bu kesiminin genel topografyası ve on dokuzuncu yüzyılda burada meydana gelen ayaklanmalar için bkz. Chang Yao, *Shantung chün-hsing chi-lüeh,* chuan 19 (Tsou-hsien için) ve chuan 20 (P'u'nun evinin bulunduğu Tzu-çuan bölgesi için). Bu kitap Yokoyama Suguru'nun "Kampōki Santō no kōryō" adlı çalışması için temel kaynak görevi görmüştür.

44. Asi tilki: P'U 1086, "Tou-hu"; Giles, *Strange Stories*, s. 373; di Giura 1386.

44-5. Şifacı medyum: P'U 267-8, "K'ou-ch'i"; di Giura 1391-3. Burada geçen sesler başka bir dile çevrilmesi olanaksız yansımalardan ibaret.

45-6. Medyum Liang: P'U 691-2, "Shang-hsien"; di Giura 1681-3. Günümüzde Şamanizm âdetleri için bkz. Wolf (haz.), *Religion and Ritual*, s. 207-31'de yer alan "Cantonese Shamanism" adlı deneme (Jack M. Potter), özellikle "ruhların ikamet ettiği tapınak"tan bahsedilen s. 215-7.

46. P'u'nun hayatı: Temel bilgiler için bkz. Arthur Hummel (haz.), *Eminent Chinese*, s. 628-30 ve Prusek, *Chinese History and Literature.* En detaylı kronolojik biyografi Lu Ta-huan'ın "P'u liu-yüan hsien-sheng nien-p'u" adlı kronolojik biyografisi. Liu Chieh-ping'in *Liao-chai pien-nien shih-chi hsüan-chu* adlı kitabı, P'u'nun şiirleri esas alınarak oluşturulmuş ve titiz notlarla açıklanmış bir biyografi. P'u'nun evinin, bahçesinin ve mezarının yenilerde çekilmiş fotoğrafları *P'u Sung-ling chi*'nin başında bulunabilir.

Çin yazınında P'u Sung-ling'in sanatı ve politik duruşu üzerine pek çok eser bulmak mümkün. Chang Chun-shu ve Chang Hsüeh-lun, "The World of P'u Sung-ling's *Liao-chai chih-i*" adlı denemelerinde bu eserlerin çoğunu faydalı bir biçimde özetliyorlar. Diğer değerli çalışmalar arasında şunlar sayılabilir: Ho Man-tzu'nun, P'u Sung-ling'in toplumsal sınıflara bakış açısını incelediği ve P'u Sung-ling'in hikâyelerini daha sonraki dramalarıyla karşı-

laştırmalı bir biçimde yorumladığı *P'u Sung-ling yü "Liao-chai chih-i"* adlı kitabı; Chang P'ei'nin, P'u'nun eserlerindeki Mançu karşıtı öğeleri incelediği "*Liao-chai chih-i* ... min-tsu ssu-hsiang" adlı denemesi; Chang Yu-hung'un, P'u'nun orijinal el yazması ile Ch'ien-lung basımı arasındaki farkları konu alan incelemesi (P'U 1727-8); Yang Liu'nun, P'u'nun hikâyelerinin kaynaklarını incelediği "*Liao-chai chih-i" yen-chiu* adlı çalışması; Yang Jen-k'ai ve Chang Ching-ch'iao'nun, P'u'nun *Liao-chai chih-i*'sinin yenilerde keşfedilen el yazması taslaklarına dair analizi; Otto Ladstatter'in, P'u'nun genel tutumunu ve dilini tartıştığı "P'u Sung-ling" adlı denemesi. *P'u Sung-ling yen-chiu tzu-liao* adlı eserde P'u üzerine yazılmış on dokuz yeni deneme bulunabilir.

46-7. P'u'nun karısı: Jaroslav Prusek'in "Two Documents Relating to the Life of P'u Sung-ling" adlı çevirisinden (Prusek, *Chinese History and Literature*, s. 84-91) uyarlandı. (Bu bölüm için bkz. s. 85-8.) Orijinal deneme *P'u Sung-ling chi* 252-3'te yer alıyor.

47-8. P'u geceleyin yalnız: P'U, önsöz, s. 3 bu yoğun ve zor bölüme dair detaylı yorumlar sunuyor. Bölümün kısmi çevirisi için bkz. Hervouet, *Contes*, s. 10-11; detaylı notlarla açıklanmış çevirisi için bkz. Giles, *Strange Stories*, s. xv; yeni ve eksiksiz çeviri için bkz. Chang ve Chang, "The World of P'u Sung-ling's *Liao-chai chih-i*", s. 418. "Yeraltından Öyküler" ile Sung Hanedanı zamanında Liu I-ch'ing tarafından yazılan *Yu-ming lu* kastediliyor. Takip eden senelerde P'u bunlara birkaç hikâye daha ekledi fakat koleksiyon 1679'da temel olarak tamamlanmıştı. Bu yıllarda P'u'nun çektiği zorluklara dair detaylar için bkz. Jaroslav Prusek, "*Liao-chai chi-i* by P'u Sung-ling" (Prusek, *Chinese History and Literature*, s. 92-108).

48-50. Çocukluk büyüsü: P'U 32, di Giura 1387. Bazı metinler öykünün başına "sınava girmek" anlamına gelen "*şih*" karakterini ekliyor; ne ki bölgesel sınavlar genellikle baharda yapılmıyordu ve P'u da bu hikâyede sınava girecek yaştan daha küçük gibi görünüyor. "Bahar kutlaması"na tekabül eden karakter "*yen-ch'un*."

50-2. Rüya: P'U 739, di Giura 1878. Bu, P'u'nun koleksiyonuna sonradan eklediği, 1683 tarihli bir öykü. Çeviriyi bıraktığım noktada P'u, peri kraliçesi için yazdığı taslağı oldukça seçkin ve kinayeli bir dille aktarıyor.

52. Adamla iki kadın: P'U 220-31. Olayın geçtiği yerden 220'de; ruhların nasıl ait oldukları yere gönderildiklerinden de 231'de bahsedilir.

2 TOPRAK

53. Kar: FENG 9/15. Huang'ın atı: HUANG 68a. Bu bölüm, Kang-hsi'nin dokuzuncu yılının on ikinci ayının yirmi beşinci günündeki koşulları anlatır. Karın memnuniyetle karşılanması: Yang, *Chinese Village*, s. 17-8. İ-çou'daki yağış seviyeleri Buck, *Statistics*, s. 1, tablo 3'te ve sıcaklıklar da s. 7, tablo 5'te bulunabilir.

53-4. Tan-çeng bölgesi: FENG, chuan 1 ve 2; 1673 tarihli haritalar kötü basılmış ve çok az yer gösteriyor; Tan-çeng'in coğrafi indekslerinde haritalara yer verilmemiş. Bununla birlikte FENG 3/1-2b'de verilen koordinatlara bakarak konumları kestirmek mümkün. 1724'te Tan-çeng, Yen-çou fu'dan İ-çou'ya geçti: *Hui-tien shih-li* 5443.

54. Ürünler: 1673'te Tan-çeng'de yetiştirilen temel ürünler için bkz. FENG 3/33-4. Kış buğdayının ve *kaoliang*'ın ekildiği alanlara dair bilgiler Buck, *Statistics*, çeşitli yerlerde; ürün dönemlerine dair bilgiler *agy.*'de s. 261 ile karşılaştırılabilir. Buck, *Atlas*, s. 3-7'de Tan-çeng (no. 112) komşu bölge Yi'nin (no. 118) aşağısında yer alıyor.

54-5. Çalışma düzeni: Yang, *Chinese Village*, s. 16-23 (daha sonra Batı' dan ithal edilen yer fıstığı ve tatlı patates hariç). Şantung'da kış buğdayının ekildiği köyler için bkz. Buck, *Statistics*, çeşitli yerlerde. Şantung'a ait diğer yağış ve sıcaklık istatistikleri için bkz. Mark Bell, *China*, s. 45-7 ve Buck, *Statistics*.

56. Vergi tablosu: HUANG 89c ve 89d.

56-7. Alt dönemler: FENG 3/2b, *li-çia* sisteminin kısa bir özetini sunuyor. Ben, *hsiang*'ı "bölge"; *li* ve *şe*'yi de "ilçe" olarak çevirdim. İlçe başkanına tekabül eden deyim, *şe-çang*. Her *hsiang* bir *kung-çeng* tarafından yönetilirdi. *Hu-tou* sistemiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. HUANG 84c ve 84d. FENG ve HUANG'daki veriler, yörenin vergi sistemini detaylı bir şekilde açıklamak için yetersiz kalıyor ama daha sonraki dönemlerde Şantung'un başka bölgelerine dair ayrıntılı bilgi bulmak mümkün. Çeşitli doküman ve röportajlardan derlenen veriler için bkz. Ching Su ve Lo Lun, *Ch'ing-tai Shan-tung ching-ying ti-chu*; Ramon Myers, "Commercialization, Agricultural development ... in Shantung Province" ve David Buck, "The Provincial Elite in Shantung during the Republican Period."

56-7. Vergi tahsildarları: Ming dönemindeki saygın örnekler için bkz. Ray Huang, *Taxation*, s. 36-7. Yü Şün, *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810), s. 144'te Yü soyadlı başka kimselerle birlikte *şe-çang* olarak geçiyor ve biyografisi *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 9/9b'de yer alıyor. HUANG 75d-76a'da, her iki Hu da Hsin-wang ilçesinin başkanı olarak geçiyor. İki başkanlı sistemden *I-chou chih* 1/17'de de bahsediliyor. Benzer problemler yaşayan *pao-çia* başkanların-

dan bazılarının görevden nasıl kaçtıkları Hsiao, *Rural China*, s. 80-1'de anlatılıyor.

57. Nüfus rakamları: *Ting* rakamları için bkz. FENG 3/2b ve 3/7. Burada, depremde ölen 8700 kişiden 1552'sinin *ting* olduğu söyleniyor. Benzer bir oranla, 1670'te 9498 kayıtlı *ting* olduğuna göre genel nüfus, zorunlu hizmetten muaf ailelerle birlikte, 55.000-65.000 civarında olmalı. Genel nüfusa dair rakamlar sadece tahminden ibarettir; bu tür tahminleri yaparken karşılaşılan sorunlar için bkz. Ho Ping-ti, *Population*, böl. 2; Şantung'a dair benzer tahminler için bkz. Fujita Keiichi, s. 136-7.

57. *Pao-çia*: FENG 3/1-2; HUANG 244-5. Hsiao, *Rural China*, böl. 3. sayfa 265-6'da Hsiao, Huang'ın kendi görüşlerine yer veriyor. Pazarlar için bkz. FENG 3/34b. HUANG'da kullanılan terminoloji, Tan-çeng'in kırsal kesiminde bir "aile reisi"nin (*hu-çang*) kendi topraklarıyla ailesinden; *çia-çang*'ın on haneden; *pao-çeng*'in on *çia-çang*'dan veya yüz haneden; *pao-çang*'ın ise dört bölgeden birinden sorumlu olduğunu gösteriyor. Burada *li* ve *şe* için "ilçe" sözcüğünü kullanıyorum.

57-8. Kayıtlar: HUANG 249. Burada *çü-jen*, *hsiang-şen* olarak kabul edilmiyor.

58. Askeri birlikler: HUANG 250c; fakat Huang'ın verdiği rakamlar (her *chuang*'a 50 *hu* ve her *hsiang*'a 100 *chuang*) sadece Tan-çeng'den daha büyük bölgeler için geçerliydi.

58. Borçlar: HUANG 89c.

58-9. Bütçe: Vergiler, FENG 3/3b-11b; görevliler, 3/16-17b; ordu, 3/25; nehir işleri, 3/29. Vergi oranlarının özeti için bkz. *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 5/19-22. 1608'de Tan-çeng'deki *Ting* vergisi ve toprak vergisi oranları (sırasıyla % 56.6 ve % 43.4) için bkz. Huang, *Taxation*, s. 130.

59. Yollar: FENG 2/7-8.

59. Posta istasyonları: Ücretler için bkz. FENG 3/18-19; yorumlar için bkz. *agy.* 3/23-24. Huang Liu-hung 1672'de sistemi yenileyip düzeltti: a.g.e ve HUANG 71-72.

60. Angarya: HUANG 92c ve kereste için 354a. Pekin'le Tan-çeng arasındaki mesafe, *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 2/27b.

60. Nehir angaryası: bkz. FENG 3/29'daki deneme; ayrıca HUANG 74c-75a.

60-1. Düşürülen oranlar: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 5/18b; FENG 3/1b, 3/7b-8b.

61. "Mali dönüm": bkz. Huang, *Taxation*, s. 40-2; Ho Ping-ti, *Population*, s. 102-3; Wang, *Land Taxation*, s. 32-3. Feng, en düşük seviyeli vergilendirmeye dair görüşünü (FENG 3/19) Wan-li döneminin *Yerel Tarih*'inden alıntılıyor.

62. "Kumlu toprak" vakaları: HUANG 68. Huang burada nehirden kazanılmış, muhtemelen ekstra alüvyonla kaplı topraklardan bahse-

diyora benziyor.

62. Dolandırıcılık: Ayarcılar, HUANG 87b; alınan buğdaylar, 99a; şehrin "cehennem" olarak görülmesi, 83b.

63. Vergi sandıkları: HUANG 80a ve 80c. 81c'de Huang her dört *li* için bir sandık bulunduğunu söylüyor.

63. Diğer vergiler: Pekin'e gönderilen objeler, FENG 3/20b ve *T'an-ch'eng hsien fu-i ch'üan-shu*. HUANG s. 102'de seyyar satıcılara; 101b'de simsarlara; 101a'da rehinci dükkânlarına (bu vergiler 1674' te San-fan Savaşı'nın masraflarını karşılayabilmek için iki katına çıkarılmıştı); 101c'de tütün ve içkiye; 87'de eritme işlemine konulan vergilere dair bilgi ve yorumlar bulunabilir.

63-4. Cırcır böceği dövüşleri: P'U 484; di Giura 689; Giles, *Strange Stories*, s. 275-6.

64. Şehirli tüccarlar: Toplanan vergi miktarları, HUANG 73c ve 73d; tüccarlar, 74a ve 74b; ayrıca s. 119'daki bilgiler için kaynak gösteren Ma-tou notu.

64. Pazar sorumluları: HUANG 74a ve 70a.

65. Askerler: HUANG 70a, 77b.

65. Kontratlar: HUANG 146d.

65. Toprak sahiplerinin suistimalleri: HUANG 106d-107b, FENG 3/15.

66. *Pao-lan* sistemi: HUANG 107c-d, eşrafın *hsiang-şen* ve *çing-çin* olarak ikiye ayrılışı; Feng'in suistimal listesi, FENG 3/15b; Hsiao, *Rural China*, s. 132-9. Pek çok çeviri içinde bana en iyisi gibi görünen "vekâlet bedeli" çevirisini, Wakeman ve Grant'ın *Conflict and Control* adlı kitaplarında yer alan, Jerry Dennerline'a ait bir denemeden aldım. Çing Hanedanı'nın ilk zamanlarında eşrafın vergiden kaçmak için izlediği yöntemler ve kayıtlara geçmemiş toprakların yarattığı sorunlara dair detaylı bir çalışma için bkz. Nishimura Genshō, "Shinsho no tochi"; Çing döneminin sonlarına doğru Şantung'da patlak veren şiddetli protesto gösterilerine dair bir inceleme için bkz. Yokoyama Suguru, "Kampōki Santō no kōryō."

67. Şehir Tanrısı: FENG 4/4. Bu tanrının faaliyetlerine ve ona gösterilen saygıya ilişkin genel bilgi için bkz. Shryock, *Temples of Anking*, s. 98-115; Şehir Tanrısı'nın yerel hiyerarşideki yerine dair bir inceleme için bkz. Arthur Wolf, "Gods, Ghosts, and Ancestors" (Wolf, *Religion and Ritual*, s. 139).

67. Çekirge duası: HUANG 281a-c; duada geçen ayrıntılar duanın 1671 tarihli olduğunu gösteriyor. P'U 491'de P'u Sung-ling İ-çou yöresinde geçen ve o bölgenin tanrısına yöneltilen yakarışın işe yaradığı bir öykü anlatır.

67-73. "Hsiao-erh": P'U 378-382. Bu öykünün çok başarılı bir Fransızca çevirisi de mevcut: Hervouet, *Contes extraordinaires*, s. 68-74; di Giura 590-6.

73. Cam fabrikası: P'u Sung-ling bu fikri Tzu-çuan'ın komşusu olan Po-şan bölgesinde on yedinci yüzyılda oldukça gelişen cam işlerinden (*Liu-li*) almış olsa gerek. P'u'nun yolculukları sırasında Po-şan'dan geçtiğini biyografilerinden biliyoruz. Fabrika *Po-shan hsien-chih* 572-6'da detaylı bir şekilde betimleniyor; burada verilen bilginin kaynağı, Sung T'ing-chü'an'ın ilk kez 1665'te basılan *Yen-shan tsa-chi* adlı kitabı. Cam endüstrisi ve diğer on yedinci yüzyıl Şantung endüstrileri için bkz. *Shantung ti-fang-shih chiang-shou t'i-kang* 35-6; Ching Su ve Lo Lun *Ch'ing-tai shan-tung ching-ying* 24-9.
73. Eşrafın "itibarı": HUANG 80b.
73. Hsin-wang: HUANG 75c, yer bilgileri FENG 3/1-2.
74. Vergi mükelleflerinin morali: HUANG 92c.
74. İki sülale: Bu çıkarım, FENG 8/2 ve 8/9b-12'ye bakarak oluşturulan ilçe kütüğünde kayıtlı soyadlar içinde paralı veya yüksek diploma sahiplerinin oranına bakılarak yapılmıştır.
74. Liu-Hu davası: HUANG 75d-76c'de Huang bu dava hakkında üstlerine gönderdiği raporlardan ikisini sunuyor.

3 DUL KADIN

76. Peng hatun: Bu vakaya ilişkin detaylar Huang Liu-hung'un 1670'te üstlerine verdiği iki raporda bulunabilir (HUANG 143c-144c ve 144c-145c).
76. Örnek dullar: Peng, FENG 7/22; Li, 7/22b (Li hatunun oğlu, Tu Çih-tung idi; bkz. 8/4b-5'teki *çü-jen* listesi; biyografisi için bkz. 7/6); Tu, 7/24; Liu, 7/25; Tien, 7/30; Fan, 7/29b-30.
77. Yaşlı dul hikâyesi: P'U 1221, "Chi nü"; di Giura 1212-3.
77-8. P'u'nun alayı: Tsung adlı bilgin hakkındaki hikâyede (P'U 682) olduğu gibi. Bu hikâyenin bir kısmının çevirisi beşinci bölümde (s. 104-5) bulunabilir.
78. Tarih yazma: Feng'in önsözü, FENG 3b-4. Yazarlardan Tu, Liang, Çang ve Hsu sırasıyla şu kimselerle akrabaydılar: Çen Şih, FENG 7/22b; Liu Şih, 7/25; Yang Şih, 7/23b; Tien Şih ve Tu Şih, 7/24b.
78. Dul kadın ve sevgilisi: P'U 699-703, "Chin sheng ssu".
78. Dulların zekâsı: Buna verilebilecek en iyi örnek için bkz. P'U 1391-1401, "Ch'iu ta-niang." Bu öyküde, öz oğlunu merhum kocasının ailesine bırakıp kendi dul annesinin aile toprağına sahip çıkmasına ve iki oğlunu yetiştirmesine yardımcı olmak için doğup büyüdüğü köye dönen genç bir dul anlatılır.
79-84. "Hsi-liu": P'U 1019-25; di Giura 966-73.
85. P'U'nun diğer hikâyeleri: Dulun mallarına el koyan komşular, 1210, 1284; davalar ve baskı, 672, 878, 907, 975, 1391; cinsel aşırılıklar, 308, 668, 757, 1417, 1428; kumar, 532, 1270, 1473, 1534.

85. Wu adlı dul: FENG 7/20b. Çocuğun, annesinin ya da babasının ailesince evlat edinilmesi âdetiyle ilgili olarak bkz. Boulais, *Manuel*, s. 186-7 (paragraf 386).
85-6. An adlı dul: FENG 7/21.
85-6. Kao adlı dul: FENG 7/28b-29.
86. Miras yasaları: *Tu-li ts'un-i*, s. 247 (fıkra 078.02); Staunton, *Penal Code*, s. 526, ek 12A. Yönetmeliğe göre çocuksuz dullar kocalarının mirasından paylarına düşeni alabiliyorlardı ve fakat yeniden evlendiklerinde mirastan vazgeçmek zorundaydılar. Yeniden evlenen çocuklu bir dulun durumu, çocuklarını Wu hatun gibi yanına almasına veya kocasının ailesine bırakmasına bağlı olarak değişiyordu. "Niu Ch'eng-chang" (P'U 927) adlı öyküsünde P'u Sung-ling bu tür bir terk etme olayına dair kurgusal bir örnek verir. Kocaların, karılarının yeniden evlenmesine ilişkin çelişkili duyguları için bkz. *agy.* 96 ve 191; ikinci evlilikten sonra çocukların üvey anne veya babadan kötü muamele görmeleri endişesi için bkz. *agy.* 1024 ve 1032.
86-7. Çenlerin Peng hatunu sıkıştırışı: HUANG 145a. Öküz çalma suçu için bkz. *T'u-li ts'un-i*, s. 677 (fıkra 270.06). Şantung çiftliklerindeki öküzler için bkz. Yang, *Chinese Village*, s. 48; yoksul bir köydeki rutin işler ve günlük hayat için bkz. s. 144-5.
86. Vâris seçimi: *Tu-li ts'un-i*, s. 247 (fıkra 078.02); Boulais, *Manuel*, s. 189 (paragraf 398).
87. Lien'in amcası: HUANG 145a-b; Boulais, *Manuel*, s. 188 ve 190 (paragraf 393 ve 400).
88-9. Öç fıkrası: *Tu-li ts'un-i*, s. 962 (fıkra 323.00); Boulais, *Manuel*, s. 624-5 (paragraf 1444-6; 1448. paragrafta Boulais on yıl aradan sonra annesinin intikamını alan bir oğlun davasından bahseder); Staunton, *Penal Code*, s. 352-3 (paragraf 323).
89. Lien'in öldürülüşü: HUANG 145b-c.
90. Bir akrabaya vurmak: *Tu-li ts'un-i*, s. 930 (fıkra 317.00); Boulais, *Manuel*, s. 611-2 (paragraf 1410); Staunton, *Penal Code*, s. 344-5 (paragraf 317).

4 AİLE KAVGASI

91-2. P'u'nun ailesi: *P'u Sung-ling chi*, s. 252; (çeviren) Prusek, "Two Documents Relating to the Life of P'u Sung-ling", Prusek, *Chinese History and Literature*, s. 86. (Ben, P'u'nun üçüncü şahıs anlatımı yerine zamir kullandım ve pasajı daha anlaşılır kılmaya çalıştım.)
92. Aile kavgaları: P'U 1580-7 "Tseng Yu-yü"; Giles, *Strange Stories*, s. 193-201. P'u'nun da bir öyküsü kızların Şun-çih'in sarayına götürüldüğü söylentileri üzerine kuruludur (P'U 1292).

92-100. "Ts'ui Meng": P'U 1127-34; di Giura 1289-98. Bu hikâye kahramanlık öykülerini ve *Shui-hu-chuan*'ı *(Su Kıyısı)* yankılayan pek çok öğe içerir ve tarzının P'u'nun tipik anlatım tarzı olduğu söylenemez. *Shui-hu-chuan*'ın Ming'in ileri dönemlerinde Şantung halkı üzerindeki etkisi için bkz. Chu, "White Lotus", s. 115-6.

101. Wang San: Wang San'ın geçmişi ve farklı isimleri için bkz. HUANG 197b. Yü Çi ayaklanmasının detayları için bkz. *Lai-yang hsien-chih (chuan-mo, fu-chi* bölümü), s. 5b-6. P'u Sung-ling pek çok öyküsünde bu ayaklanmayı odak noktası olarak seçer; örneğin "Yeh-kou", P'U 70 ve "Kung-sun chiu-niang", 477.

101. Li Tung-çen: Huang Liu-hung, HUANG 140a-141d ve 196d-200a'da sunduğu iki uzun raporla bu vakanın ayrıntılarını aktarır.

102-3. Kavga: HUANG 140b-197c. Şantung'un kırsal kesiminde "itibar kaybına" neden olan aleni hakaretlerin kritik önemi için bkz. Yang, *Chinese Village*, s. 169-70.

103. Cinayetler: HUANG 140c-141a.

103. Şikâyet: Bir başka soygun ve öç cinayeti için bkz. FENG 7/25. Söz konusu vakada soyguncular 1650'de Kuei-çang'a yaptıkları baskın sırasında Sun Şih'in lisans sahibi kocasını şiddet kullanarak soymuşlardı ("çou-tsei"). *Çing Yönetmeliği*'nin "şiddet içeren soygun" bölümünde "çou-tsei" için ayrı bir kategori yoktur; bkz. *Tu-li ts'un-i*, s. 589-622 (fıkra 266).

103. Wang'ın kefil oluşu: HUANG 197c.

103. Yirmi dört tehlikeli adam: HUANG 39c ve 39d'de tarif ediliyor. Burada anlatılanlarla *Shui-hu-chuan (Su Kıyısı)* romanında betimlenen Şantung arasında başka paralellikler de mevcut: Sung Çiang, sulh hâkiminin asileri tutuklama kararını öğrendiğinde resmi kâtip olarak çalışıyordu ve dolayısıyla asileri önceden uyarabilmişti; Li Kuei, Çiang-çou hapishanesinde gardiyandı. Bkz. Irwin, *Evolution of a Chinese Novel*, s. 123 ve 132.

104. Yü Piao: HUANG 197c ve 197d.

104. Kuan Ming-yü: HUANG 197d-198a.

105. Sulh hâkiminin kaynakları: askerler, FENG 3/17b-25; personel ve maaşları, FENG 3/16b-17b; süvari ve piyade oranları, *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 4/16b-17. Huang Yüzbaşı Çu Çeng-ming'in becerilerini HUANG 70d'de uzun uzadıya anlatıyor. Söz konusu yüzbaşının, bu olaydaki Çu "Çün" ile aynı kişi olduğunu sanıyorum. Seyislerle askerler arasındaki münakaşalar için bkz. HUANG 70c. Atların o yazki durumu için bkz. HUANG 40c.

106. Çung-fang'a yolculuk: HUANG 198b. Huang'ın detaylar konusunda ne kadar hassas ve kesin olduğunu, o yılın altıncı kameri ayının otuz değil yirmi dokuz çektiği ve dolayısıyla yedinci kameri ayın ilk gününün, yirmi dokuzuncu günün "ertesi günü" olduğu yolundaki beyanına bakarak görebiliriz. Kameri takvim, Kanghsi'nin dokuzuncu yılında durumun gerçekten de böyle olduğunu

gösteriyor.

107-8. Mücadele: HUANG 198c-199b.

108. Tutuklama ve panik: HUANG 199c-d.

108. Bir aileden üç kişiyi öldürmek: *Tu-li ts'un-i*, s. 815 (fıkra 287); Staunton, *Penal Code*, s. 308 (paragraf 287); Boulais, *Manuel*, s. 551 (paragraf 1249).

109. Wang'ın Pei'deki üssü: HUANG 199b.

5 EVDEN KAÇAN KADIN

110. Kadınların biyografileri: Ming'e ve Çing'in ilk dönemlerine ait olanlar FENG 19-30b'de yer alıyor.

110. Kao hatunun örnek davranışı: FENG 7/19b-20. P'u Sung-ling'in "Li Ssu-chien" adlı hikâyesinde (P'U 426; di Giura 337; sansürden geçmiş versiyonu, Giles, *Strange Stories*, s. 212-3) Şehir Tanrısı'mn tapınağı alışılmadık bir amaca hizmet ederek ayin mahiyetinde bir beyana ve intihara sahne olur. P'u'nun aktardığına göre Yung-nien bölgesinden gelen bir *çü-jen* olan Li Ssu-çien, 1665'te karısını öldürdüğü gerekçesiyle tutuklanır. Dava için mahkemeye götürülürken muhafızların elinden kaçıp yol üstündeki küçük bir kasaptan bir kasap bıçağı kaparak Şehir Tanrısı'nın tapınağına koşar ve tanrının heykelinin diz çökerek şöyle haykırır: "Tanrı beni değersiz adamların öğütlerine kulak verdiğim ve köyden arkadaşlarımla birlikte doğruyla yanlışı birbirine karıştırdığım için suçluyor. Bana kulaklarımdan birini kesmemi emrediyor." Böylece sol kulağını kesip yere atar. Ardından şöyle haykırır: "Tanrı beni insanları dolandırıp paralarını aldığım için suçluyor. Bana parmaklarımdan birini kesmemi emrediyor." Böylece sol elinin parmaklarından birini keser. Ardından yine haykırır: "Tanrı beni başkalarının karılarıyla zina yaptığım için suçluyor ve kendimi hadım etmemi emrediyor." Li söylediğini yapar ve bu yara ölümüne neden olur.

111. Yoksul kadınların intiharları: Bunların her ikisi de *I-chou chih*'te yer alır: 6/37 Tan-çeng'in hemen kuzeyinde yaşayan Liu hatundan; 6/41 ise Tan-çeng sınırının hemen içinde yaşayan tüccar eşinden bahseder. Bu ikincisi, bebekli bir kadının intihar ettiği ender vakalardandır.

111. Başka bir Liu hatun: FENG 7/20b.

111. On üç yaşındaki kız: *Lieh-nü chuan*'a eklenen biyografi için bkz. *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 10/9, "Wang Shih." P'U 78'de yer alan bir öyküde bu kızla aynı durumda olan yetim bir kız dokuz yaşındayken müstakbel kocasının tecavüzüne uğrar; P'U 1283-6' daki "Ch'iao-nü" adlı başka bir hikâyede ise P'u, nişanlısına sadakatle bağlı olan bir kadının dokunaklı öyküsünü anlatır.

111-2. Uzak hatıralar: Wang hatunun kayınpederi aşağıda yeniden karşı-

mıza çıkacak; ilçe başkanı Yü, *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 9/9b; Fan adlı dul kadın, FENG 7/29b.

112. Hsieh hatun ve Tien: FENG 7/22b-23. (Çince kaynaklarda *sui* takvimine göre verilen tarihleri tutarlı bir biçimde Batı takvimine uyarladım.)

112. Ho hatun: FENG 7/26b.

112. Çen hatun: FENG 7/22b; kocası, 1651'de öldürülen Tu Çih-tung idi. Çen hatunun öyküsünün *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763)'teki versiyonu, önemli detayların çıkarılıp öğüt verme amaçlı bir diyalogun eklenmesiyle etkisinden çok şey yitirmiştir.

112. Hayatta kalanlar: Hsü, FENG 7/29; Yang, 7/23b; Kao, 7/28b.

113-4. Çang'ın karısı: P'U 1527-8, "Chang Shih Fu." Bu öykü, P'u'nun eserlerinin Ch'ien-lung basımında yer almayan hikâyelerden biridir. (Öykünün ikinci yarısını dahil etmedim.)

114-5. Bilgin Tsung: P'U 682, "Ho hua san-niang-tzu"; di Giura 860.

115. Kadınların fiyatları: 15 tael, P'U 601 ve 1387 (*agy.* 1022-3, 10 gecesi 30 tael); 1000, *agy.* 709; 200, *agy.* 791; 100, *agy.* 883; 10, *agy.* 423; 3, *agy.* 431. Ayrıca Susan Naquin, *Millenarian Rebellion*, s. 282'de bir kadına on tael, on bir yaşında bir erkek çocuğuna da bir tael fiyat biçiliyor.

115-6. P'u'nun tensellik üzerine görüşleri: Boşanma, 1110, 1156; intikam, 368, 374, 1404; homoseksüel aydınlar, 317, 1530, 1573; güzel olmayan kadınlar, 642, 1107, 1283; vahşiler, 353; güçlü kadınlar, 1243; gayrimeşru çocuk, 311; hayat boyu bakirelik, 929 (Maku'nun Tan-çeng'de doğuşuyla ilgili detaylar için bkz. Doré, *Recherches* XII, 1118); nüktedanlık ve cinsellik, 1268.

116. Yen hatun: P'U 766-769.

117-8. "Tou Şih": P'U 712-4. Hikâyenin sonunda taş kalpli ayartıcı, uzun ve karmaşık bir ilahi intikama maruz kalır.

118-24. "Yün Tsui-hsien": P'U 748-54; di Giura 1097-1104.

124. Kadınların erkeklerden çok daha az olması: Cinsiyet ve yetişkin-çocuk ayrımı gözetilerek verilen nüfus oranları için bkz. *T'an-ch'eng hsien-chih* (1810) 34-8; yeni doğan çocukların öldürülmesi, HUANG 364d; kızlara az yiyecek verilmesi, Yang, *Chinese Village*, s. 10; varlıklı erkeklerin çok sayıda eşlerinin olması, FENG, *lieh-nü-chuan*, chuan 7.

124-5. Küçükken eve getiriliş: *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) farklı bir Wang hatundan bahseder.

125. Wang ve Jen: Yaşamlarına dair detaylar HUANG'da yer alan rapora bakılarak kontrol edilebilir; örneğin s. 167c'de Jen'in yaptığı işle ilgili ifadesi; s. 169a'da Wang hatunun deforme olmuş ayaklarına dair otopsi raporu; s. 168a'da kaçış hikâyesine dair rahibin ifadesi. Wang hatunun kaçtığı günün tarihi, ölüm tarihinden (Kang-hsi'nin onuncu yılının on ikinci ayının sonları) geri giderek hesaplanmıştır.

125. Kaçış güzergâhları: FENG 2/8.
125-6. Pei: Tan-çeng'den çıkışı sağlayan su güzergâhları için bkz. FENG 2/8. Pei'deki doğal felaketler için bkz. *P'ei-chou chih* 3/2, 4/17, 5/1, 6/6b. Eyaletin başkenti 1689'da Tan-çeng sınırına daha yakın bir şehre taşındı.
126. Tan-çeng şehri: Devriyeler ve sorgulanan yolcular, HUANG 359a ve 359b; hanlardaki dolandırıcılık, 127b (şehre yasal işlemler için gelenlerden özellikle bahsediliyor; Huang han sahiplerinin resmi dairelerde çalışan memurlarla iş birliği yaptığını ve memurların kazanç sağlamak için yasal işlemleri uzattığını söyler); hanlarda kayıt işlemleri, 247b ve 247c; geceleyin geçerli olan kurallar, 262d-263b. Huang 1670-2 yılları arasında Tan-çeng şehrinde bu *pao-çia* kurallarını ne kadar katı bir şekilde uyguladığından bahseder, 215c.
127. Ma-tou: Yağmalanışı, FENG 9/9b ve 7/27 (Yao Şih) ile *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 5/18b; *T'an-ch'eng hsien-chih* (1763) 4/16b'ye göre garnizon birlikleri (on sekiz süvari ve altmış piyade) daha sonra orada mevzilenmişti; daha önceden, Ming Hanedanı döneminde, orada düşük rütbeli bir vergi memuru vardı, 7/20b; pazarlar, 4/9b; tapınaklar, festivaller, bahçeler, 4/6-12; doktorlar, 9/18. Genel ticari yaşam için bkz. HUANG 73c-74d.
127. Kadının gitmekte serbest oluşu: Boulais, *Manuel*, s. 300, "Observations."
127. Ning-yang vakası: Shen Chih-ch'i, *Ta-Ch'ing lü* 19/9b-10; "bağları koparmak" deyiminin Çince orijinali, "*shih fu-kang*."
127-8. Kaçak kadınlar: *Tu-li ts'un-i*, s. 312 (fıkra 116.00.5); Staunton, *Penal Code*, s. 121 (paragraf 116). Kaçakları barındıran başkaları için bkz. Staunton, *Penal Code*, s. 228 ve 236 (paragraf 17 ve 223).
128. Zina yasası: *Tu-li ts'un-i*, s. 1079 (fıkra 366.00); Staunton, *Penal Code*, s. 404-5 (paragraf 366); Boulais, *Manuel*, s. 680-1 (paragraf 1580-4). Dayak cezasına dair Staunton'ın verdiği rakamlar buradaki diğer kaynaklardan farklı.
128. Kocanın intikamı: *Tu-li ts'un-i*, s. 783 (fıkra 285.00); Staunton, *Penal Code*, s. 307 (paragraf 285); Boulais, *Manuel*, s. 546-7 (paragraf 1232-5).
128-9. Yolda: Mütevazı meslekler (*yin-yang hsüeh-kuan*), FENG 2/3b. Değişik mesleklerin listesi, Brunnert ve Hagelstrom, s. 430 (no. 850). Seyyar satıcılar için bkz. HUANG 101d; kaçaklar için iş imkânları, 214b; kaçakların yaygınlığı, 72d. Bu dönemde Şantung'daki kaçakların sayısının yüksekliğine dair bir başka inceleme için bkz. Fujita Keiichi, "Shinsho Santō", s. 133.
129. Polis memuru Wei: HUANG 215c-216d.
130. Dalavereler: HUANG 218d-9a.
130. Feribotçular: HUANG 359d-60a, *Wei-hsin pien*'den alıntılarla.
130-1. Kadınlar için iş imkânları: HUANG 151b, 209a, çöpçatanlar ve ke-

filler; yetimhaneler ve darülacezeler, 313c ve 313d (Huang doksan bakıcılı yetimhanelerden bahsediyor fakat Tan-çeng'de o ölçekte bir yetimhanenin bulunması pek olası görünmüyor); kumar ve eşrafın açtığı genelevler, 269d ve 270b. Huang'ı kızdıran sadece genelevlerin ahlaki açıdan utanç verici yerler ve çalıntı malların el değiştirdiği merkezler olması değildi; Huang'ın iddiasına göre özellikle posta istasyonlarında çalışan ulaklar genelev ziyaretleri sonrasında bitap düşüp güneş iyice yükselene kadar uyuyor; yola çıktıklarında bile hâlâ yarı şuursuz ve sersem bir halde oluyorlardı, 344d-5a.

131. Üç Güç: "San-kuan" öğretilerinin özeti için bkz. Werner, *Chinese Mythology*, s. 400-3 ve Stephan Feuchtwang, "Domestic and Communal Worship in Taiwan", s. 112-3 (Arthur Wolf, haz., *Religion and Ritual*, s. 105-29). Buradaki tapınak FENG 4/7'de sıralanan üç tapınaktan birine değil de küçük bir köy tapınağına benziyor.

131-2. Tapınakta: Diyaloğun tamamı Kao tarafından ifadesinde kaydedilmiştir, HUANG 168a ve 168b.

132. Dayak cezaları: *Tu-li ts'un-i*, s. 889 (fıkra 302.00); Staunton, Penal Code, s. 324-7 (302. paragraf)

133. Boşanma hukuku: Tu-li ts'un-i, s. 312 (116. madde); Boulais, Manuel, s. 300-3 (paragraf 633-45); Staunton, *Penal Code*, s. 120-2 (paragraf 116).

134. Wang hatunun son iki ayı: Huang'ın tahminine göre Jen karısını geri alır almaz öldürmeyi planlamıştı, HUANG 168d. Huang'ın dava raporunda yeni yatak tekrar tekrar karşımıza çıkıyor. HUANG 249a-c'de köy çapındakiler de dahil olmak üzere iyi ve kötü davranış raporlarına yer veriliyor.

134. Soğuk hava: Huang'ın anlatımı kar yağdığını gösteriyor. Ortalama sıcaklıklar için bkz. Bell, s. 45, 46, 53 ve Buck, *Statistics*, tablo 5, s. 7. Şantung'daki yoksul evlere dair detaylı bir tasvir için bkz. Yang, *Chinese Village*, s. 38-40.

134. Kavga: HUANG 168d.

134. Wang hatunun giysileri: HUANG 169a.

134. Kış gölü: P'U 580.

134. Kış dağları: P'U 1261.

134. Oda: P'U 150.

134. Tomurcuklar: P'U 439-40.

135. Wang hatunun yüzü ve elleri: P'U 294, 282.

135. Gülümsemesi: P'u 1182, 1433.

135. Döşek: P'U 1280-1.

135. Masaj: P'U 637, 1001, 774, 908.

135. Şişlik: P'U 60-61.

135. Yorgun: P'U 1268.

136. Hizmetçiler: P'U 647.

136. Kapılar: P'U 394.

136. Avlu ve salıncak: P'U 647-8.
136. Gemi: P'U 706.
136. Meltem: P'U 1261.
136. Bulutlar ve yıldızlar: P'U 416.
136. Basamaklar: P'U 342.
136. Meyve ve şarap: P'U 300.
136. Şakayıklar ve kamelyalar: P'U 1548.
136. Bilinmeyen enstrüman: P'U 947.
136. Kadınların şarkıları: P'U 59.
136. Meltem ve kuşlar: P'U 985.
136. Ağaç, kuş: P'U 460.
136. Ayakkabılar ve çiy: P'U 535, 538.
136. Kale: P'U 1525-6.
136. Adamın titreyişi: P'U 585.
137. Yiyecek ve dışkı: P'U 861-2.
137. İşlemeli ayakkabılar: P'U 1588.
137. Kadın başlığı: P'U 724.
137. Makyaj malzemeleri ve pamuktan top: P'U 1001.
137. Şeffaf top: P'U 371.
137. Kalenin yok oluşu: P'U 1526.
137. Sümük, bayan: P'U 122.
137. Toprakla dolu ağız: P'U 1535.
137. Yılan: P'U 172, 579.
137. Su, insanlar: P'U 585.
137-8. Ölüm: Huang Liu-hung'un otopsi raporu, HUANG 169d.
138. Jen'in hikâyesi: HUANG 167c ve 167d.
138. Ceset: HUANG 169a.

SONSÖZ: DURUŞMA

139. Birinci gün: HUANG 167c ve 167d. Huang, "çuan-çi" tarzı olarak adlandırdığı sunumunun etkisini artırmak için bunu sözlü olarak dile getiriyor fakat ben orijinal yeminli ifadeyi özetlediğini tahmin ediyorum.
139. İşlemler: Kâtipler ve ifadeler, HUANG 49, 120a; mühürlü ifadeler, 119-21; geçici yetki tezkereleri, 123c-4a; şehir hapishanesi, FENG haritalar ve 2/4.
140. Hapishane: Tacizler, HUANG 151a-2c (Bodde, "Prison Life" adlı denemesinde Fang Pao'nun 1712-3'te yaşadığı deneyimlerden yola çıkarak bu koşulları çarpıcı bir şekilde doğrular); ıslah çabaları, 152d-153a, 154; düzenleme, 153.
140-2. İkinci gün: HUANG 167c-8c; duruşma prosedürü, 128b-129c; soruşturma prosedürü, 130.
142-3. Üçüncü gün: HUANG 168c-9c; otopsi prosedürü, 164, 173-5.

143. Şehir Tanrısı: Huang tarafından yerel vergi memurlarını korkutmak için kullanılışı, HUANG 109a ve 109b. P'u Sung-ling'in "Yen-chih" adlı öyküsünde de bir sulh hâkimi Şehir Tanrısı'nın tapınağını benzer amaçlarla kullanır, P'U 1373.

143-4. Dördüncü gün: HUANG 169c-170d; dayak sonucu ölüm, 40c ve 53c; tahta boyunduruk kullanımı, 131c.

144-5. Aç hayaletler: Tien hatun, FENG 7/24b; Ahern, *Cult of the Dead*, s. 241-4; Jordan, *Gods, Ghosts, and Ancestors*, s. 33-6; ölünün ruhu üzerine Huang'ın söyledikleri, 170a; merhumun ailesine üç taellik yardım, 53; bu diğer vakada aileye ayrıca bir *ting*'lik vergi muafiyeti tanınmıştı.

KAYNAKÇA

Ahern, Emily, *The Cult of the Dead in a Chinese Village,* Stanford: Stanford University Press, 1973.

Bell, Mark, A., *China: Being a Military Report on the Northeastern Portions of the Provinces of Chih-li and Shan-tung; Nanking and its Approaches; Canton and its Approaches; vs., vs.*, 2 cilt, Simla: Government Central Branch Press, 1884.

Bishop, John Lyman, *The Colloquial Short Story in China: A Study of the San-yen Collections,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1956.

Bodde, Derk, "Prison Life in Eighteenth-Century Peking", *Journal of the American Oriental Society,* 89 (1969): 311-33.

Bodde, Derk ve Morris, Clarence, *Law in Imperial China, Exemplified by 190 Ch'ing Dynasty Cases,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967.

Boulais, Guy, *Manuel du code chinois*, Variétés sinologiques, no. 55, Şangay, 1924.

Brunnert, H. S. ve Hagelstrom, V. V., *Present Day Political Organization of China,* çev. A. Beltchenko ve E. E. Moran, Şangay: Kelly and Walsh, 1911.

Buck, David D., "The Provincial Elite in Shantung during the Republican Period: Their Successes and Failures", *Modern China,* 1:4 (Ekim 1975): 417-46.

Buck, John Lossing, *Land Utilization in China: A Study of 16,786 Farms in 168 Localities...* II: *Statistics,* III: *Atlas,* Nanking: University of Nanking Press, 1937.

Chan Hok-lam, "The White Lotus-Maitreya Doctrine and Popular Uprisings in Ming and Chl'ing China", *Sinologica,* Separatum, cilt 10 (1969): 211-33.

Chang Ching-ch'iao, *"Liao-chai chih-i" yüan-kao k'ao-cheng* ("*Liao-chai chih-i*"nin [Liao İşliğinde Yazılan Tuhaf Öyküler] Orijinal Elyazması Üzerine Bir İnceleme), Taipei, 1968.

Chang Chun-shu ve Chang Hsüeh-lun, "The World of P'u Sung-ling's *Liao-chai chih-i:* Literature and the Intelligentsia during the Ming-Ch'ing

Dynastic Transition", *Journal of the Institute of Chinese Studies* (Hong Kong Çin Üniversitesi), 6:2 (1973): 401-23.

Chang P'ei, "*Liao-chai chih-i* ko pieh tso-p'in chung-ti min-tsu ssu-hsiang" ("*Liao-chai chih-i*"de Milliyetçi Düşünce), *Wen-hsüeh i-ch'an tseng-k'an,* No. 6 (1958): 269-80.

Chang Yao, *Shan-tung chün-hsing chi-lüeh* (Şantung'daki Askeri Seferberliklerin Tarihi), 22 chuan, Taipei: Wen-hai ch'u-pan-she, yeniden basım, tarihsiz.

Chao Meng-an, "T'an-ch'eng I-nan shih-she" (Tan-çeng Nehri Şiir Kulübü), *Shan-tung wen-hsien,* 2: 4 (1977): 57-8.

Ch'en Wan-nai, *Hung Sheng yen-chiu* (Hung Şeng Üzerine Bir İnceleme), Taipei: Taiwan Hsüeh-sheng shu-chü, 1970.

Ch'eng Cheng-k'uei, *Ts'ang-chou chi-shih* (Ts'ang-çu Bölgesinde 1644'te Yaşananlar), *Ch'ing-t'o i-shih* içinde, ts'e 32.

Cheng T'ien-t'ing ve diğ., *Ming-mo nung-min ch'i-i shih-liao* (Ming Hanedanı'nın Son Dönemindeki Köylü Ayaklanmalarıyla İlgili Malzemeler), Pekin, 1952.

Ching Su ve Lo Lun, *Ch'ing-tai Shan-tung ching-ying ti-chu ti she-hui hsing-chih* (Çing Hanedanı Döneminde Şantung'da Yönetici Konumundaki Toprak Beylerinin Toplumsal Özellikleri), Shantung: Jen-min ch'u-pan she, 1959.

Chu, Yung-deh Richard, "An Introductory Study of the White Lotus Sect in Chinese History with Special Reference to Peasant Movements", Ph.D. dissertation, Columbia University, 1967.

Di Giura, Ludovico Nicola, çev., *I Racconti Fantastici di Liao* (P'u Sung-ling'in "*Liao-chai chih-i*" adlı kitabının İtalyanca çevirisi), Milan: Arnoldo Mondadori [1926], 1962.

Doré, Henri, *Recherches sur les superstitions en Chine,* Variétés sinologiques, no. 48: *Le panthéon chinois* (fin); Variétés sinologiques, no. 49: *Popularisation du confucéisme...,* Şangay: Imprimerie de la Mission Catholique, 1918.

Dunstan, Helen, "The Late Ming Epidemics: A Preliminary Survey", *Ch'ing-shih wen-t'i,* 3:3 (1975): 1-59.

Eberhard, Wolfram, *Chinesische Träume und ihre Deutung* (Çin Düşleri ve Yorumları), Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1974 (Bilim ve Edebiyat Akademisi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü Makaleleri, 1974 dönemi), no. 14, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1971.

Fa-shih-shan, *Ch'ing-pi shu-wen* (Çing Hanedanı'nın İlk Dönemlerinde Sınav Sorumluları ve Sınav Soruları), 16 chuan, 1798, Taipei: Wen-hai ch'u-pan-she, yeniden basım, tarihsiz.

Feng K'o-ts'an, s. 147'deki nota bakınız.

Fu-hui ch'üan-shu, 1694, s. 147'deki nota bakınız.

Fujita Keiichi, "Shinsho Santō ni okeru fuekisei ni tsuite" [Çing Hanedanı'

nın İlk Dönemlerinde Şantung'da Vergi ve Angarya Sistemi), *Tōyōshi kenkyu*, 24: 2 (Eylül 1965): 127-51.

Giles, Herbert A., çev., *Strange Stories from a Chinese Studio*, gözden geçirilmiş basım, Londra: T. W. Laurie, 1916.

Hai-chou chih-li-chou chih (Bağımsız Hai-çu [bugünkü adıyla Hainan eyaleti] Bakanlığı Atlası), 32 chuan, 1811, Taipei: Ch'en-wen, yeniden basım, 1970.

Hervouet, Yves, haz., *Contes extraordinaires du pavillon du loisir, par P'ou Song-ling,* UNESCO Örnek Yapıtlar Koleksiyonu, 31, Série chinoise, Paris: Gallimard, 1969.

Hightower, James Robert, *Topics in Chinese Literature, Outlines and Bibliographies,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1962.

Ho Man-tzu, *P'u Sung-ling yü "Liao-chai chih-i"* (P'u Sung-ling'in "*Liao-chai chih-i*" Kitabının Bir İncelemesi), Şangay, 1965.

Ho Ping-ti, *Studies on the Population of China, 1368-1953,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959.

Hsiao Kung-chuan, *Rural China: Imperial Control in the Nineteenth Century*, Seattle: University of Washington Press, 1960.

Hsieh Kuo-chen, *Ch'ing-ch'u nung-min ch'i-i tzu-liao chi-lu* (Çing Hanedanı'nın İlk Dönemlerinde Köylü Ayaklanmaları Hakkında Kaynaklar), Şangay, 1956.

Huang Liu-hung, s. 147'deki nota bakınız.

Huang, Ray, *Taxation and Governmental Finance in Sixteenth-Century Ming China,* Cambridge: Cambridge University Press, 1974.

Hui-tien shih-li (Çing Hanedanı Yasaları ve İçtihatı), Taipei: Ch'i-wen ch'u-pan - she, yeniden basım, 1963.

Hummel, Arrthur, haz., *Eminent Chinese of the Ch'ing Period*, 2 cilt, Washington, D.C., 1943-44.

I-chou chih (I-çu Atlası), 8 chuan, 1674.

I-chou fu-chih (I-çu Atlası), 36 chuan, 1760.

I hsien-chih (I Atlası), 10 chuan, 1761.

Irwin, Richard Greeg, *The Evolution of a Chinese Novel: Shui-hu-chuan*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1966.

Jordan, David K., *Gods, Ghosts, and Ancestors: The Folk Religion of a Taiwanese Village,* Berkeley: University of California Press, 1972.

(*Ts'aou-chou fu*) *Ko-tse hsien hsiang-t'u chih* (Ko-tse Atlası), 1 chuan, 1908. Taipei: Ch'eng-wen, yeniden basım, 1968.

Ladstätter, Otto, "P'u Sung-ling und seine Werke in Umgangssprache" (P'u Sung-ling ve Gündelik Dildeki Eserleri), tez, Ludwig-Maximilians Üniversitesi, Münih, 1960.

Lai-yang hsien-chih (Lai-yang Atlası), 34 chuan, 1935.

Legge, James, *The Chinese Classics*, 5 cilt, gözden geçirilmiş basım, Oxford: Clarendon Press, 1893-95.

Li Wen-chih, *Wan-Ming min-pien* (Ming Hanedanı'nın Son Dönemlerinde

Halk Ayaklanmaları), Hong Kong: Yuan-tung t'u-shu kung-ssu, yeniden basım, 1966.
Li Yü, *Tzu-chih hsin-shu* (Yönetim Üzerine Denemeler), 14 chuan, 1663; 20 chuan, 1667.
Liao-chai chih-i, s. 147'deki nota bakınız.
Lin-i hsien-chih (Lin-i Atlası), 14 chuan, 1916.
Liu Chieh-p'ing, *Liao-chai pien-nien shih-chi hsüan-chu* (P'u Sung-ling'in Şiirleri, Kronolojik Olarak Düzenlenmiş, Açıklamalı), Taipei: Chung-hua Shu-chü, 1974.
Lu Ta-huan, "P'u Liu-yüan hsien-sheng nien-p'u" (P'u Sung-ling'in Kronolojik Bir Biyografisi), *P'u Sung-ling chi* içinde, s. 1745-1801.
Metzger, Thomas, *The Internal Organization of Ch'ing Bureaucracy: Legal, Normative, and Communication Aspects*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973.
Myers, Ramon H., "Commercialization, Agricultural Development, and Landlord Behavior in Shantung Province in the Late Ch'ing Period", *Ch'ing-shih wen-t'i,* 2: 8 (Mayıs 1972): 31-55.
Nakamura Jihei, "Shindai Santō no gakuden" (Çing Hanedanı Döneminde Şantung'da Okul Arazileri), *Shien*, 64 (Şubat 1955): 43-63.
—— "Shindai Santō no gakuden no kosaku" (Çing Hanedanı Döneminde Şantung'da Okul Arazilerinde Kiracılık), *Shien*, 71 (Aralık 1956): 55-77.
Nishimura Gensho, "Shinsho no tochi jōryō ni tsuite" (Çing Hanedanı'nın İlk Dönemlerinde Arazi Araştırmaları), *Tōyōshi kenkyu*, 33: 3 (Aralık 1974): 102-55.
Pa-ch'i t'ung-chih (Sekiz Oymak Tarihi), 1739 basımı, Taipei: Hsüeh-sheng shu-chü, yeniden basım, 1968.
P'an Shao-ts'an, *Wei-hsin pien* (Yerel Yönetim Üzerine Deneme), 6 chuan, 1684.
P'ei-chou chih (Pei-çu Atlası), 20 chuan, 1851 basımı, Taipei: Ch'eng-wen, yeniden basım, 1970.
P'eng Sun-i, *P'ing-k'ou chih* (İsyanların Bastırılmasına Dair, 1628-1661), 12 chuan, 1931 basımı.
Pi hsien-chih (Pi [Fei] Atlası), 10 chuan, 1689.
(*Hsü-hsiu*) *Po-shan hsien-chih* (Po-şan Atlası Devamı), 15 chuan, 1937, Taipei: Ch'eng-wen, yeniden basım, 1968.
Prusek, Jaroslav, *Chinese History and Literature: Collection of Studies,* Dordrecht: D. Reidel, 1970.
P'u Sung-ling, s. 147'deki nota bakınız.
—— *Liao-chai chih-i*'den çeviriler. Bkz. Di Giura, Giles, Hervouet, Quong.
P'u Sung-ling chi (P'u Sung-ling Antolojisi – Denemeler, Şiirler, Oyunlar), 2 cilt, Şangay: Chung-hua shu-chü, 1962.
P'u Sung-ling yen-chiu tzu-liao (P'u Sung-ling Hakkında İncelemeler Seçkisi), 2 cilt, Hong Kong: T'ao-chai shu-wu, 1974.
Quong, Rose, çev., *Chinese Ghost and Love Stories: A Selection from the Li-*

ao Chai Stories by P'u Sung-ling, New York: Pantheon, 1946.
Shan-tung ti-fang-shih chiang-shou t'i-kang (Şantung'un Yerel Tarihinde Ana Temalar Hakkında Tartışma), Chinan: Shantung Jen-min ch'u-pan-she, 1960.
Shan-tung t'ung-chih (Şantung Atlası), 64 chuan, 1678.
—— 200 chuan, 1911.
(*Chung-tsuan*) *Shao-wu fu-chih* (Şao-wu Atlası), 30 chuan, 1900, Taipei: Ch'eng-wen ch'upan-she, yeniden basım, 1967.
Shao, wu-fu hsü-chih (Şao-wu Atlası Devamı), 10 chuan, 1670.
Shen Chih-ch'i, *Ta-ch'ing lü chi-chu* (Çing Hanedanı Yasaları Üzerine Yorum), 30 chuan (1715), 1755 basımı.
Shih-lu (Çing Hanedanı'nın Hakiki Kayıtları, Saltanat Tarafından Düzenlenmiş), Taipei: Hua-wen shu-chü, yeniden basım, 1964.
Shryock, John, *The Temples of Anking and Their Cults: A Study of Modern Chinese Religion,* Paris: Geuthner, 1931.
Staunton, Sir George, *Ta Tsing Leu Lee; Being the Fundamental Laws... of the Penal Code of China*, Londra, 1810; yeniden basım, Taipei: Ch'eng-wen, 1966.
Su-ch'ien hsien-chih (Su-çien Atlası), 19 chuan, 1875; yeniden basım, 1965.
Sun T'ing-ch'üan, *Yen-shan tsa-chi*, 4 chuan, 1665.
T'an-ch'eng hsien-chih, 1673; s. 147'deki nota bakınız.
(*Chung-hsiu*) *T'an-ch'eng hsien-chih* (Tan-çeng Atlası Devamı), 12 chuan, 1763.
(*Hsü-hsiu*) *T'an-ch'eng hsien-chih* (Tan-çeng Atlası Devamı), 10 chuan, 1810; yeniden basım, Taipei: Ch'eng-wen ch'u-pan-she, 1968.
T'an-ch'eng hsien fu-i ch'üan-shu (Tan-çeng'in Vergi ve Angarya Hizmetinin Tamamı), 1 chuan, 1897.
T'an Ch'ien, *Kuo-chüeh* (Ming Hanedanı'nın Tarihi), 1655'te tamamlandı, 6 cilt, Pekin, 1958.
T'eng hsien-chih (T'eng Atlası), 14 chuan, 1832.
Tsou hsien-chih (Tsou Atlası), 3 chuan, 1716.
Tu-li ts'un-i, By Hsüeh Yün-sheng (Yasal Yönetmelikteki Problemlerin Analizi), haz. Huang Tsing-chia, 5 cilt, Taipei: Ch'eng-wen ch'u-pan-she, 1970.
Tung-kuang hsien-chih (Tung-kuang Atlası), 8 chuan, 1693.
Tzu-ch'uan hsien-chih (Tzu-çuan Atlası), 8 chuan, 1743.
Wang Chih, "T'an-ch'eng Yin Huang Ssu-hu chuan" (Tan-çeng Sulh Hâkimi Huang Liu-hung'un Biyografisi), *Chung-tte-t'ang kao* içinde, chuan 4.
Wang Yeh-chien, *Land Taxation in Imperial China, 1750-1911,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973.
Wolf, Arthur P., haz., *Religion and Ritual in Chinese Society,* Stanford: Stanford University Press, 1974.
Yamane Yukio, s. 147'deki Huang başlığı altındaki nota bakınız.
Yang Jen-k'ai, *"Liao-chai chih-i" yüan-kao yen-chiu* ("*Liao-chai chih-i*"nin

Orijinal Elyazması Üzerine Bir İnceleme), Shenyang, 1958.
Yang Liu, *"Liao-chai chih-i" yen-chiu* ("*Liao-chai chih-i*" Üzerine Bir İnceleme), Nanking, 1958.
Yang, Martin C., *A Chinese Village: Taitou, Shantung Province*, New York: Columbia University Press, 1945; paperback, 1965.
Yokoyama Suguru, "Kampōki Santō no kōryō fuchō to mindan" (Şantung'da Hsien Feng Hükümdarlığı Döneminde Yüksek Kiralar ve Vergileri Protesto Amacıyla Başlatılan Köylü İsyanları ve Kurulan Halk Örgütlenmeleri), *Rekishi kyōiku,* new series 12: 9 (Eylül 1964): 42-50.

Jonathan D. Spence

Wang Hatunun Ölümü

Jonathan Spence, ünlü bir Çin tarihi uzmanı. 17. yüzyılda Çin'in en yoksul bölgelerinden biri olan Şantung eyaletinin Tan-çeng bölgesine gidiyoruz bu kitapta. Ama bir modernleşme tartışması için değil – Çin tarihinde bile hiçbir iz bırakmamış bu bölgeye, resmi tarih anlatılarına giremeyen unutulmuşları, yok sayılmışları bulup çıkarmak için gidiyoruz.

Paylarına hep kurban rolü oynamak düşmüş yoksul ve çaresiz insanlar onlar: Kimi zaman doğal afetlerin kimi zaman eşkıyaların, askerlerin, vergi tahsildarlarının ve kendi devletlerinin kurbanı olmuşlar. Yerel kayıtlardan ve o dönemde Tan-çeng'de yaşamış Çinli yazar P'u Sing-Ling'in nefis öykülerinden yararlanarak, yönetiminden ekonomisine, gündelik hayatından dini ritüellerine bölgenin eksiksiz bir portresini çizen Wang Hatunun Ölümü, böyle bir dünyanın dibinde, en diptekilerin, kadınların trajedisini anlatıyor.

Zekâlarını ve güzelliklerini koşulsuz bir sadakatle evliliklerine adamaları beklenen kadınların, eşlerinin ölümünden sonra evlatlarını yetiştirebilmek için ailenin diğer erkekleriyle mücadele etmek zorunda kalan kadınların, zengin bir eş için kendisinden vazgeçen sevgiliden beklediği bebeğini ve hayatını babasının eline bırakan kadınların hikâyelerini okuyacaksınız. Tan-çeng'den Batman'a nasıl uzun, ince bir yol uzandığını göreceksiniz. Spence'in tarih anlayışı dikkatli okurlarımıza Carlo Ginzburg'un Peynir ve Kurtlar'daki yaklaşımı hatırlatacak. Bu güzel ve sürükleyici anlatıyı Duygu Gürkan çevirdi.

Metis Tarih Toplum Felsefe
ISBN 975-342-591-0

Metis Yayınları
www.metiskitap.com

10.00 YTL